

TVANGSEKTESKAP OG ÆRESRELATERT VOLD

– en veileder til barneverntjenesten

Barne-, ungdoms-
og familiedirektoratet

FORORD

På oppdrag fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD), har Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) utarbeidet denne veilederen til barnevernet. Dette er tiltak 21 i regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap (2008-2011). Veilederen er rettet både mot kommunalt og statlig barnevern og følger den vanlige saksgangen i en barnevernssak. Den inneholder kunnskap og rutinebeskrivelser til bruk i arbeidet med den enkelte sak som omhandler tvangsekteskap og æresrelatert vold. Den kan derfor både leses for å få mer kunnskap generelt, eller brukes som et oppslagsverk i de ulike fasene av saksbehandlingen. Veilederen i sin helhet og de enkelte skjemaene i vedleggene kan lastes ned på www.bufetat.no

Det er flere vi vil takke for hjelp i arbeidet med veilederen. Solveig Laugerud som i innledningsfasen kartla aktuelle temaer og ressurspersoner, og Røde Kors – telefonen om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse som uten vederlag stilte sine ressurser til rådighet. En takk til Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi), Barne- og familieetaten i Oslo kommune, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD), Utenriksdepartementet (UD), samt organisasjonen Skeiv Verden for gode innspill.

En stor takk går også til referansegruppen som har fulgt arbeidet underveis.

Oslo, høsten 2012

Mari Trommald

Direktør

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet

FORORD	3	5. PLASSERING UTENFOR HJEMMET (TVANGSTILTAK)	83
1. INNLEDNING	7	5.1 Midlertidig vedtak i akuttsituasjoner	84
1.1 Formål og målgruppe	8	5.2 Omsorgsovertakelse	90
1.2 Oppbygging av veilederen	9	5.3 Plasseringsalternativer	94
1.3 Overordnede perspektiver	10	5.4 Fratakelse av foreldreansvar	98
1.3.1 Fokus på barnet	10	5.5 Oppfølging ved plassering utenfor hjemmet	99
1.3.2 Barnet som en del av familien	11	5.5.1 Sikkerhetsarbeid	100
1.3.3 Tverretattlig samarbeid	12	5.5.2 Psykososial oppfølging av barnet	104
1.3.4 Taushetsplikt og muligheten til å dele opplysninger	14	5.5.3 Arbeid med familien	107
1.3.5 Bruk av tolk	14	5.6 Samvær	113
1.4 Begrepsavklaring	16	5.7 Når barnet rømmer	116
1.4.1 Kollektivistiske verdsett og ære	16	5.8 Tilbakeføring	120
1.4.2 Autoritær oppdragelse og streng sosial kontroll	18	6. BARN I UTLANDET	127
1.4.3 Æresrelatert vold	20	6.1 Bistand før utreise	130
1.4.4 Tvangsekteskap	22	6.1.1 Avtaler ved utenlandsreise	132
2. BEKYMRINGSMELDING	31	6.2 Bistand til barn i utlandet	133
3. UNDERSØKELSESFASEN	39	6.2.1 Barn som returneres til Norge	138
3.1 Samtaler med barnet i undersøkelsen	42	7. ENSLIGE MINDREÅRIGE ASYLSØKERE	145
3.1.1 Å skape tillit	45	7.1 Mindreårige asylsøkere som flykter fra tvangsekteskap	147
3.1.2 Den første kartleggingen	46	7.2 Fare for tvangsekteskap ved bosetting hos slekt i Norge	148
3.2 Samtale med foreldre i undersøkelsen	52	8. TILTAK FOR UNGDOM OVER 18 ÅR	157
3.2.1 Kartlegging av situasjonen	54	9. VEDLEGG	165
3.3 Innhenting av informasjon fra andre instanser	59	Vedlegg 1: Spørsmålsguide til kartlegging av æresrelatert vold	166
3.4 Nettverkskart – et kartleggingsverktøy	62	Vedlegg 2: Forslag til mal for nettverkskart	172
3.5 Vurderinger	64	Vedlegg 3: Forslag til mal for avtale ved utenlandsreiser	173
4. FRIVILLIGE HJELPETILTAK	71	Vedlegg 4: Oversikt over konvensjoner og lover om tvangsekteskap	178
4.1 Innledende samtaler	73	Vedlegg 5: Aktuelle offentlige hjelpeinstanser	182
4.2 Veiledningssamtaler og andre hjelpetiltak	77	Vedlegg 6: Oversikt over frivillige organisasjoner	186
4.3 Evaluering av tiltak	79	Vedlegg 7: Referanser	187

1

INNLEDNING

1.1 FORMÅL OG MÅLGRUPPE

I 2008 ble *Arbeid mot tvangsekteskap – en veileder* utgitt av flere direktorater i fellesskap.¹ Veilederen ga generell kunnskap og praktiske råd i arbeid mot tvangsekteskap og annen æresrelatert vold. Målgruppen var tjenesteapparatet generelt.

Når barn utsettes for æresrelatert vold, har barneverntjenesten en sentral rolle. Erfaringer og studier viser imidlertid at saker som omhandler vold og overgrep i familier med minoritetsbakgrunn, der hensynet til familiefellesskapet og familiens ære utgjør viktige verdier, kan være utfordrende for barneverntjenesten.² Formålet med denne veilederen er derfor å gi barneverntjenesten noe bakgrunnskunnskap, men mest av alt praktiske råd og konkrete verktøy i saker som omhandler æresrelatert vold.

Æresrelatert vold handler om overgrep mot et individ som har vanæret eller som det fryktes kan vanære familien. Volden kan ha som mål å forhindre ærestap eller å gjenopprette tapt ære. Eksempler på æresrelatert vold kan være streng sosial kontroll, trusler, fysisk vold, frihetsberøvelse og tvangsekteskap.

Denne veilederen bygger videre på *Arbeid mot tvangsekteskap – en veileder*, men målgruppen er avgrenset til barneverntjenesten. Det forutsettes derfor kjennskap til barnevernloven, saksbehandlingsregler og -rutiner i barneverntjenesten, kunnskap om det øvrige hjelpeapparatet for barn og ungdom, barnevernsarbeid i

minoritetsfamilier samt kommunikasjon med barn og foreldre i krise. Veilederen er særlig rettet mot saksbehandlere i den kommunale barneverntjenesten, men kan også være nyttig for Barne-, ungdoms- og familieetatens (Bufetat) fagteam og ansatte i tiltak.

@: *Arbeid mot tvangsekteskap – en veileder* kan bestilles fra IMDi eller lastes ned fra www.imdi.no/Documents/BrosjyrerHefterHaandbok/Arbeid_mot_tvangsekteskap_net.pdf

1.2 OPPBYGGING AV VEILEDEREN

Veilederen følger, der det lar seg gjøre, gangen i en barnevernssak. Det innledende kapittelet omhandler overordnede perspektiver og sentrale begreper. Kapittel 2 tar for seg bekymringsmelding, kapittel 3 undersøkelsen og kapittel 4 og 5 aktuelle tiltak enten i form av hjelpetiltak i familien eller tvangstiltak der barnet plasseres utenfor familien. I kapittel 6 drøftes problemstillinger knyttet til utenlandsreiser og barn etterlatt i utlandet. I kapittel 7 settes søkelyset på enslige mindreårige asylsøkere og tvangsekteskap, og i kapittel 8 tar vi for oss tiltak for ungdom over 18 år. Barneverntjenestens rolle, ansvar og arbeid i saker som omhandler æresrelatert vold illustreres blant annet ved hjelp av to fiktive caser. Vi følger to ungdommer, Sara og Hassan, fra bekymringsmeldingen til gjennomføring av tiltak og ettervern.

¹ Utgivere var Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi), Barne- ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir), Politidirektoratet (POD) og Utlendingsdirektoratet (UDI).

² Se for eksempel Myrvold, Haaland og Holm-Hansen (2007).

1.3 OVERORDNEDE PERSPEKTIVER

1.3.1 Fokus på barnet

Barneverntjenestens hovedoppgave er å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid.³ Det er foreldrene som har hovedansvaret for barns oppvekst og omsorg, men barneverntjenesten har et ansvar for å beskytte barn mot ulike former for omsorgssvikt og mishandling. Barnevernloven gjelder for alle barn under 18 år som oppholder seg i Norge.⁴

Tvangsekteskap er en form for alvorlig omsorgssvikt, og barneverntjenesten har derfor et sentralt ansvar for å forhindre at barn blir utsatt for tvangsekteskap, samt å sikre at barn som er blitt tvangsgiftet får nødvendig hjelp og oppfølging.

I barneverntjenestens arbeid skal hensynet til barnets beste stå i fokus. Tiltakene skal gi barnet stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen.⁵ Barnet har rett til å bli hørt, og barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med alder og modenhet.⁶ Dette innebærer at barnet etter modenhet skal få påvirke avgjørelser som tas på barnets vegne.

I saker som omhandler tvangsekteskap og annen æresrelatert vold, er barnet i konflikt med sin egen familie. En autoritær oppdragelse og/eller et høyt trusselnivå kan gjøre det vanskelig for barna å stå imot press fra foreldrene og øvrig familie eller motsi deres meninger. Barnets beste vil

her kunne innebære å lytte til barnet, samtidig som man er forsiktig med å gi barnet mer ansvar enn et barn bør ha.

1.3.2 Barnet som en del av familien

Kommunikasjon og samarbeid med foreldre og familie står sentralt i barneverntjenestens arbeid som en nødvendig del av oppfølgingen av barnet. I saker som omhandler æresrelatert vold, kan imidlertid dette samarbeidet by på spesielle utfordringer. I de fleste tilfeller av æresrelatert vold er det nettopp en eller flere personer i familien som står bak volden og som derfor utgjør en trussel mot barnet. Volden blir gjerne regnet som legitim av andre i familie og miljø, fordi det handler om å beskytte eller gjenopprette familiens felles ære. At familien får kjennskap til at barneverntjenesten er involvert, kan i seg selv øke risikoen for nye overgrep fordi barnet har satt familiens ære i fare ved å be om hjelp.

Familiearbeid er likevel en viktig og sentral del av barneverntjenestens arbeid. Hvilken form dette har, vil avhenge av i hvilken grad familien utgjør en trussel mot barnet. Når familien er både barnets nærmeste og dets største trussel, er oppfølging av familien viktig for å ivareta barnets psykiske helse samt behov for nettverk og sikkerhet. I et slikt arbeid vil både bearbeiding av kriser i familien, arbeid med å endre holdninger og foreldreveiledning når det gjelder omsorg for barnet og andre søsken stå sentralt.

³ Barnevernloven § 1-1

⁴ Barnevernloven § 1-2

⁵ Barnevernloven § 4-1

⁶ Barnevernloven § 6-3

1.3.3 Tverretatlig samarbeid

Vold og overgrep, inkludert æresrelatert vold, rammer den utsatte på mange livsområder. Det utsatte barnet vil derfor ofte ha behov for hjelp fra flere ulike offentlige instanser i tillegg til barneverntjenesten. Det er barneverntjenestens oppgave å medvirke til at barnets interesser ivaretas av andre aktuelle instanser,⁷ som primærhelsetjenesten, helsestasjon, politi, barnehage, skole, barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk (BUP), pedagogisk-psykologisk rådgivningstjeneste (PPT) og familievernet. Det kreves et godt samarbeid mellom de ulike instansene, slik at oppgavene knyttet til barnet og familien samordnes best mulig. For å sikre et godt samarbeid, bør barneverntjenesten nedsette en

12 ansvarsgruppe der representanter fra de aktuelle instansene deltar. Når barneverntjenesten er involvert i en sak som omhandler vold i familien, er det naturlig at barneverntjenesten har en koordinerende rolle i forhold til samarbeid med andre tjenester. Dette er hensiktsmessig på grunn av tilgang til opplysninger og myndighet til å igangsette tiltak.⁸

Erfaring tyder på at formalisert samarbeid på generell basis bidrar til godt samarbeid i enkeltsaker. Ulike tjenester har forskjellige rutiner og roller basert på sine respektive lovverk. Kunnskap om hverandres regelverk og rutiner, kombinert med gode rutiner for samarbeid, er gode virkemidler for å oppnå godt samarbeid i denne type saker. I en del kommuner er det etablert samarbeidsrutiner som en del av arbeidet med kommunale handlingsplaner mot vold. I andre kommuner er det konsultasjonsteam eller andre samarbeidsmodeller i arbeidet mot vold i nære relasjoner, inkludert tvangsekteskap og annen æresrelatert vold.

Individuell plan er et virkemiddel for å styrke samarbeidet mellom tjenestene og den som har behov for langvarige koordinerte tjenester samt mellom tjenesteyterne og etatene.⁹ Barneverntjenesten skal – når det anses som nødvendig for å skape et helhetlig tilbud og samtykke foreligger – utarbeide en individuell plan for barn med behov for langvarige og koordinerte tiltak. Barneverntjenesten er pliktig å samarbeide med andre instanser som barnet mottar tiltak fra i arbeidet med planen ¹⁰ (les mer om aktuelle samarbeidspartnere i 5.5.1, 5.5.2, 5.5.3 og i vedlegg 5).

⁷ Barnevernloven § 3-2

⁸ Barne- og familiedepartementet, *Formidling av opplysninger og samarbeid der barn utsettes for vold i familien*

⁹ Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. Ot.prp. nr. 69 (2008-2009). *Om lov om endringer i barnevernloven*

¹⁰ Barnevernloven § 3-2a

1.3.4 Taushetsplikt og muligheten til å dele opplysninger

Offentlige tjenesters muligheter for samarbeid med andre er regulert i de respektive tjenesters bestemmelser om taushetsplikt. Opplysningsplikten til barneverntjenesten innebærer imidlertid at opplysninger skal gis uten hinder av taushetsplikt, og gjelder både plikt til å gi opplysninger av eget tiltak og etter pålegg fra barneverntjenesten.¹¹ Plikten gjelder i de tilfeller der det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet i hjemmet eller der det foreligger andre former for omsorgssvikt.¹² I saker som omhandler æresrelatert vold, vil offentlige instanser derfor ha en plikt til å formidle opplysninger til barneverntjenesten.

Barneverntjenesten på sin side har adgang til å gi taushetsbelagte opplysninger til andre tjenester når dette er nødvendig for å fremme barneverntjenestens eller institusjonens oppgaver – å sikre at barn som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid – eller for å forebygge vesentlig fare for liv eller alvorlig skade for noens helse.¹³ Denne adgangen til å dele opplysninger for barneverntjenesten vil i mange tilfeller gjelde i saker som omhandler æresrelatert vold.

1.3.5 Bruk av tolk

Hvis barneverntjenesten ikke kan ivareta opplysnings- og informasjonsplikten tilstrekkelig på grunn av språkproblemer, må det benyttes tolk. Dette er viktig både når det gjelder samtale med barnet og samtale med familien.

Foreldrene og/eller barnet kan ha bestemte preferanser vedrørende bruk av tolk, enten det gjelder kjønn, bakgrunn eller en bestemt person. Slike ønsker bør så langt som mulig etterkommes, så lenge barn, familie eller venner ikke benyttes for å oversette. Tillit til tolken kan være avgjørende for å få gode saksopplysninger og et godt samarbeid.

Foreldrene eller barnet kan også ha motvilje mot å bruke tolk. De kan oppleve det som ydmykende å tilkjennegi at de ikke behersker norsk, de kan være bekymret for om de kjenner tolken fra før eller de kan tvile på om taushetsplikten vil bli overholdt. I slike tilfeller kan bruken av telefontolk, der personopplysninger ikke utveksles, vurderes. Telefontolk kan ofte ordnes på kort varsel, krever ikke personlig fremmøte og ivaretar foreldrenes eventuelle ønske om anonymitet.

Det finnes både offentlige og private tolketjenester. I denne type samtaler – som ofte omhandler sensitive temaer og personer i krise – er det nødvendig med godt kvalifiserte tolker. Det nasjonale registeret www.tolkeportalen.no har til enhver tid oversikt over godkjente tolker. Dette er en oversikt over språk, kvalifikasjoner og kontaktadresse for den enkelte tolk. Nettstedet gir også nyttig informasjon om bruk av tolk samt retningslinjer for god tolkeskikk.

¹¹ Barnevernloven § 6-4 andre ledd

¹² Barne- og familiedepartementet, *Veileder: Formidling av opplysninger og samarbeid der barn utsettes for vold i familien*

¹³ Barnevernloven § 6-7 tredje ledd

1.4 BEGREPSAVKLARING

1.4.1 Kollektivistiske verdsett og ære

Alle former for vold og overgrep avspeiler den kulturelle konteksten hvor krenkelsene finner sted.¹⁴ Det vi kaller æresrelatert vold forekommer først og fremst i samfunn eller grupper som kjennetegnes av patriarkalsk familiestruktur og kollektivistiske verdsett. Dette er samfunn hvor kollektivets interesser i mange henseender er overordnet individets og hvor man blir et individ først og fremst som medlem av et kollektiv. Kollektivet kan være slekt, klan, kaste eller et etnisk miljø, og i særlig grad storfamilien. Familien gir omsorg, trygghet og beskyttelse, og tilhørighet til familien er en sentral del av den enkeltes personlige identitet.

Patriarkalsk familiestruktur innebærer et kjønns- og aldershierarki, der menn er overordnet kvinner og eldre overordnet yngre. I et slikt hierarki vil far, eventuelt fars far eller fars eldre bror, være familiens overhode. Døtre vil være nederst på rangstigen og har minst innflytelse. Æresrelatert vold og tvangsekteskap har først og fremst sin forklaring i slike verdssystemer, og i mindre grad i religion. Tvangsekteskap og annen æresrelatert vold forekommer blant både kristne, hinduer, buddhister, muslimer og ikke-troende.¹⁵

Ære er et universelt begrep som i alle samfunn er forbundet med noe positivt.¹⁶ Det handler både om sosial respekt, men også om selvspekt. Forståelsen av ære varierer mellom ulike grupper og i ulike samfunn, og forandrer seg over tid. I samfunn og grupper med

patriarkalsk familiestruktur, er ære særlig forbundet med mannens evne til å forsørge og beskytte sin familie og familiens rykte. Mannens kontroll av kvinners seksualitet står sentralt, og familiens ære avhenger derfor av kvinners "lydighet og dydighet". Ære dreier seg om omdømme og verdi i andres øyne, og rykter spiller derfor en viktig rolle. Det er ikke bare upassende oppførsel som kan gi ærestap, men i like stor grad rykter om upassende oppførsel. Æren er kollektiv. Et ærestap rammer derfor ikke bare den enkelte, men fører til at hele familien og slekten taper anseelse og posisjon i andres øyne. Det er denne typen ære denne veilederen befatter seg med, fordi tap eller risiko for tap av æren i mange tilfeller fører til æresrelatert vold.

¹⁴ Jørgensen og van der Weele (2009:60)

¹⁵ Wikan (2008:51)

¹⁶ Redegjørelsen for begrepet "ære" er basert på Wikan (2008).

Æreskodeks er de normer og regler som forteller hva som gir ære og hva som fører til at æren går tapt (vanære). Kvinner skal opptre med ærbarhet og sømmelighet. Derfor kan en datters bruk av "uanstendige" klær, kontakt med personer av motsatt kjønn eller det at hun har kjæreste regnes som brudd på æreskodeksen og således føre til vanære. Det kan også regnes som brudd på æreskodeksen når en person er homofil og ikke ønsker å leve i et heterofilt ekteskap. Når en persons homofile legning blir kjent, enten det er et rykte eller at personen selv har valgt å stå frem, vil dette kunne føre til et ærestap for familien og et "krav" om at æren gjenopprettes.

18 Æreskodeksen kan også angi hva som kan bidra til at tapt ære blir gjenopprettet. Et eksempel på dette kan være at familien raskt gifter bort en datter som det går rykter om har kjæreste, for slik å vise at datteren er ærbar og at familien har kontroll over henne.

Fordi æren er kollektiv, vil en datter eller sønns brudd på æreskodeksen kunne slå tilbake på hele familien. Datteren blir sett på som ei dårlig jente, sønnen som en "udugelig" gutt, foreldrene som dårlige foreldre og brødrene som menn/gutter som har forsømt sitt ansvar når det gjelder å passe på sine søsken. Ærestapet kan også gjøre det vanskelig å finne ekteskapskandidater til ugifte søsken og søskenbarn av jenta.

1.4.2 Autoritær oppdragelse og streng sosial kontroll

I alle samfunn er det regler og normer for akseptert atferd.

Barneoppdragelse handler nettopp om å overføre disse formelle og

uformelle normene til barnet. Gruppens æreskodeks, som forteller barna hvordan de skal opptre for å bevare familiens ære, internaliseres på samme måte. I familier med patriarkalsk familiestruktur læres barna opp til å respektere sine foreldre og andre som står høyere i familiehierarkiet. Når dette handler om å adlyde, uten å ha mulighet til å stille spørsmål eller be om forklaring, snakker vi om en autoritær oppdragelse.

Barneoppdragelse i familier med patriarkalsk familiestruktur kan arte seg ganske forskjellig for gutter og for jenter. Mens gutter ofte får mer frihet til å være sammen med venner og delta på aktiviteter, kan kravet om ærbarhet føre til at jenter utsettes for restriksjoner. Det kan være restriksjoner for hvem hun kan omgås med i familien, i nabolaget eller på skolen, hvilke venner hun får lov til å ha, om hun får delta i fritidsaktiviteter og hvilke klær hun kan bruke. Jenter kan nektes å delta på aktiviteter som gymnastikk, svømming og leirskole og/eller nektes kontakt med etnisk norske barn eller barn av det motsatte kjønn. Jenter oppdras slik at de ikke skal sette sin seksuelle ærbarhet – og dermed familiens ære – på spill. Dette handler blant annet om å ikke ha kjæreste eller seksuell omgang før ekteskapet, fordi det antas at jenter har en jomfruhinne som må være urørt ved ekteskapsinngåelse. Jenter kan derfor utsettes for streng sosial kontroll og "overvåkning", noe som bidrar til å begrense deres handlingsrom.

Gutter læres opp til å beherske sin rolle som forsørgere og familieoverhode, og som beskytter av familiens ære. De får ofte større handlingsrom enn jenter, men kan samtidig pålegges et ansvar for atferden til familiens kvinner som kan innebære både kontroll og sanksjoner. Gutter kan også oppleve at familiens forventninger og krav til atferd og ekteskap går på tvers av egne ønsker. Æreskodeksen kan begrense deres handlingsalternativer når det gjelder hvem de kan ha

som venner, hva de kan gjøre på fritiden og hvem de skal gifte seg med.¹⁷ Motstand og/eller brudd på æreskodeksen eller forventet atferd kan føre til æresrelatert vold. En gutt som ikke vil gifte seg eller som nekter å la foreldrene bestemme hvem han skal gifte seg med (f.eks. på grunn av homofili), kan oppleve å bli sanksjonert gjennom for eksempel nedverdigelser og utstøtelse.

1.4.3 Æresrelatert vold

Æresrelatert vold handler om overgrep mot et individ som det fryktes kan eller som har vanæret familien/storfamilien. Formålet er å forhindre ærestap eller å gjenopprette tapt ære. Æresrelatert vold kan – som annen vold i nære relasjoner – utarte seg på mange ulike måter.¹⁸ Det kan handle om alt fra press, trusler, nedverdigelser og utstøtelse til legemsbeskadigelse, frihetsberøvelse, press til selvmord og drap.

Æresrelatert vold er i de fleste tilfeller en form for vold i nære relasjoner. Det er imidlertid noen særtrekk ved denne typen vold. Mens vold i nære relasjoner ofte har en voldsutøver og ellers fordømmes i vårt samfunn av personer i og utenfor familien, har æresrelatert vold som regel flere utøvere. I de fleste tilfellene er det familien/storfamilien (eventuelt deler av den) som kollektivt sanksjonerer et enkeltmedlem gjennom kontroll og overgrep. Volden kan bli sett på som legitim og nødvendig i familien/storfamilien (men ikke nødvendigvis av alle), og det kan derfor være vanskelig for den utsatte å finne støtte i familien. Disse særtrekkene har konsekvenser for sikkerhetstiltak, psykisk helse, nettverksarbeid og arbeid med familien.

Det er ofte vanskelig for utenforstående å avdekke at barn utsettes for vold. Situasjoner som kan indikere at barn utsettes for streng sosial kontroll og/eller annen æresrelatert vold, kan f.eks. være

- at foreldre søker datteren fritatt fra gymnastikk eller svømming
- et barn som ikke får delta på skoleturer, leksehjelp og/eller fritidsaktiviteter
- en gutt som bruker mye tid på skolen til å holde øye med søstre eller kusiner
- et barn som endrer atferd, f.eks. fra aktiv/deltakende til passiv/innesluttet eller motsatt
- en jente som skifter klær på vei til skolen
- et barn som ikke er til stede ved skolestart etter ferien
- en tenåring som ber om hjelp til å flytte hjemmefra fordi foreldrene er strenge
- hemmelige kjærestester

¹⁷ Bredal (2011:60-61)

¹⁸ Se Isdals (2000:36) voldsdefinisjon som inkluderer ulike former for vold – fysisk, psykisk, seksuell, materiell og latent: «Vold er enhver handling rettet mot en annen person, som gjennom at denne handlingen skader, smerter, skremmer eller krenker får den andre personen til å gjøre noe mot sin vilje eller slutte å gjøre noe den vil.»

1.4.4 Tvangsekteskap

I *Arbeid mot tvangsekteskap – en veileder* (s. 15) defineres det som tvangsekteskap når minst én av ektefellene

- ikke har reell mulighet til å velge å forbli ugift uten å bli utsatt for represalier
- ikke har reell mulighet til å velge en annen partner på tvers av familiens ønsker uten å bli utsatt for represalier
- har samtykket til ekteskap etter utilbørlig press, trusler eller annen psykisk eller fysisk vold

Den utsattes egen opplevelse av tvang må tillegges stor vekt.

I mange samfunn hvor kollektivistiske verdsett står sentralt, praktiseres arrangerte ekteskap – det vil si at familie/storfamilie er involvert i å finne partner til den som skal gifte seg. Å sikre at barna blir ”godt gift” kan regnes som foreldres ansvar og som et uttrykk for god omsorg. Frivillig arrangert ekteskap, der begge parter ønsker det og er over 18 år, er lovlig i Norge.

I noen samfunn eller grupper er ekteskap mellom søskenbarn eller tremenninger foretrukket, mens det andre steder er strenge regler mot å gifte seg med slektninger. Unge kan også oppleve press om å gifte seg med en fra samme kaste, etniske gruppe eller nasjonalitet.

For unge som har vokst opp med en autoritær oppdragelse og kollektivistiske verdsett, kan det være vanskelig å motsette seg foreldrenes forslag til eller valg av ektefelle. Hvis den unge opplever det vanskelig eller umulig å si nei til foreldrenes ønsker, er det ikke lenger frivillig. Grensene mellom arrangerte ekteskap og tvangsekteskap kan være uklare. Foreldrene og barnet har ikke nødvendigvis samme forståelse av hvorvidt barnet har et valg.

Tvangsekteskap er forbudt ifølge norsk lov og har en strafferamme på inntil seks år.¹⁹ Det er også straffbart å inngå ekteskap med barn under 16 år eller medvirke til ekteskapet, uavhengig av om det er brukt tvang. Strafferammen er her fire år.²⁰ Hensikten er å motvirke at barn blir gift.²¹

¹⁹ Straffeloven § 222 andre ledd

²⁰ Straffeloven § 220

²¹ Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, *Konvensjoner og lover om tvangsekteskap*

Norsk lov anerkjenner kun ekteskap som er inngått i tråd med gjeldende lover. Religiøst inngåtte ekteskap, uten vigsel etter norsk rett, er ugyldige i Norge. Flere steder er imidlertid religiøse ekteskap utbredt og sosialt akseptert, også i tilfeller der en eller begge parter er under lovlig ekteskapsalder. Vi vet at slike ekteskap inngås både i Norge og av norske borgere i utlandet.²² Selv om paret ikke er rettslig gift, kan familie og slekt regne dem som ektefeller, noe som også kan innebære forventninger om seksuelt samliv. For å skjule religiøse ekteskap inngått av mindreårige overfor norske myndigheter, omtaler gjerne familien seremonien som "forlovelse".

24 Avtaler om ekteskap mellom to familier på vegne av barna kan i noen tilfeller lages mens barna er svært unge. Barna har da ingen eller liten mulighet til å påvirke eller motsette seg foreldrene. I Norge er denne typen avtaler som inngås av foreldre på vegne av barna ugyldige.²³ For familiene kan imidlertid avtalene være bindende, og barna tvinges til å fullbyrde avtalen.

Tvangsekteskap forekommer i mange ulike situasjoner. Noen blir tvunget inn i et ekteskap etter en oppvekst preget av kontroll og andre overgrep. Andre har en relativt fri oppvekst, hvor press knyttet til ekteskapsinngåelse kommer uten forutgående konflikter i familien. Ekteskap kan være et forsøk på å få kontroll over en ungdom som har brutt med aksepterte normer, for eksempel jenter som har oppført seg "uanstendig", gutter som er involvert i kriminalitet og rus eller ved mistanke om homoseksuell legning.

Tvangsekteskap handler ikke nødvendigvis om æresrelatert vold. Det kan være en migrasjonsstrategi for å få slektninger til Norge gjennom familiegjenforening. Det kan være økonomisk motivert for å få tilgang til arbeid og/eller andre velferdsgoder. Et ønske om å styrke relasjonene innenfor familier med medlemmer bosatt ulike steder i verden, eller forestillingen om mor som en sentral kultur- og tradisjonsformidler overfor barna, kan føre til press mot gutter om å gifte seg med en kvinnelig slektning fra foreldrenes hjemland.

²² Se for eksempel dom fra Borgarting lagmannsrett 2011 i en sak hvor det ble inngått et religiøst fundert ekteskap mellom en 13 år gammel jente og hennes 19 år gamle fetter (LB-2011-75341).

²³ Barneloven § 30a

VIKTIGE MOMENTER I KAPITTELET:

- Tvangsekteskap er en alvorlig form for omsorgssvikt.
- Barneverntjenesten har et sentralt ansvar for å forhindre at barn blir utsatt for tvangsekteskap samt sikre nødvendig hjelp og oppfølging for barn som er blitt tvangsgiftet.
- I saker som omfatter vold i nære relasjoner og æresrelatert vold, er det ofte behov for tverretattlig samarbeid.
- Ære handler om omdømme, verdi og posisjon i andres øyne, og rykter spiller derfor en viktig rolle.
- Et ærestap rammer hele familien og slekten, ikke bare den som forårsaker ærestapet.

- Æresrelatert vold handler om overgrep mot et individ som har vanæret eller som det fryktes kan vanære familien.
- Æresrelatert vold blir ofte av storfamilien sett på som en legitim og nødvendig følge når æren står på spill.
- Det er som regel flere utøvere og støttespillere ved æresrelatert vold.
- Tvangsekteskap er forbudt i Norge og har en strafferamme på seks år.
- For streng grensesetting og streng sosial kontroll kan begrense barnets mulighet til vekst og utvikling og er en form for omsorgssvikt.

LESETIPS:

Barne- og familiedepartementet (2005).

Veileder: Formidling av opplysninger og samarbeid der barn utsettes for vold i familien.

Barne- og likestillingsdepartementet (2006).

Rutinehåndbok for barneverntjenesten i kommunene, www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/veiledninger_brosjyrer/2006/rutinehandbok-for-barneverntjenesten-i-k.html?id=451230

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2010).

Konvensjoner og lover om tvangsekteskap, www.regjeringen.no/upload/BLD/Tvangsekteskap/loverogkonvensjoner.pdf

Bredal, A. (2009).

*Barnevernet og minoritetsjenters opprør. Mellom det generelle og det spesielle. I Eide, Qureshi, Rugkåsa og Vike (red.), *Over profesjonelle barrierer – et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.*

Bredal, A. (2011).

Mellom makt og avmakt. Om unge menn, tvangsekteskap, vold og kontroll. ISF Rapport (2011:004). Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Helsedirektoratet (2010).

Individuell plan 2010: Veileder til forskrift om individuell plan.

Jareg, K. og Pettersen, Z. (2006).

Tolk og tolkebruker: To sider av samme sak. Bergen: Fagbokforlaget.

KS.

Veileder: Taushetsplikt og samhandling i kommunalt arbeid for barn - ungdom - familier, www.ks.no/Global/Taushetsplikt.pdf

Wikan, U. (2008).

Om ære. Oslo: Pax forlag.

2

BEKYMRINGSMELDING

CASE 1 Sara 17 år

Sara har kommet til samtaler hos rådgiver på skolen i noen måneder. Etter hvert forteller hun mer om forholdene hjemme. Hun opplever en økende grad av kontroll fra sine foreldre og sin eldste bror. Til å begynne med var de stort sett strenge med når hun måtte komme hjem om kvelden. Etter at hun ble sett sammen med en gutt fra klassen, har ting endret seg. Nå får hun ikke lenger lov til å være ute etter skolen. Hun har måttet slutte å spille håndball og blir hentet på skolen hver dag av sin storebror. Sara forteller at hun ikke har opplevd fysisk vold, samtidig som hun er redd for hva som vil skje hvis hun gjør noe som foreldrene ikke liker. Sara forteller også at farfar i foreldrenes hjemland bestemmer mye i familien. Den siste tiden har besteforeldrene ringt stadig oftere, og de snakker mye om at det er på tide at Sara gifter seg. De vil gjerne at hun gifter seg med en fetter på fars side.

Etter hvert som rådgiveren får et innblikk i hvordan Sara har det hjemme, forstår han at barnevernet bør involveres. Han diskuterer dette med Sara. Hun er redd for hva foreldrene vil gjøre hvis dette skjer. Hun er også redd for å bli tatt ut av familien sin. Til tross for problemene hjemme, vil hun ikke flytte fra foreldrene sine, som hun også opplever som snille og gode. I løpet av samtalen forstår hun likevel at barnevernet kanskje kan hjelpe henne. Rådgiveren skriver en bekymringsmelding til barnevernet, hvor Saras situasjon hjemme beskrives nøye. Når barneverntjenesten neste dag mottar bekymringsmeldingen, besluttet det raskt at meldingen skal følges opp med en undersøkelse.

Hassan 16 år CASE 2

Hassan blir tatt inn til samtale med sosiallæreren etter en slåsskamp i kantinen. Han er blitt banket opp av flere gutter, og ingen turte å gripe inn. Sosiallæreren har tidligere hatt en del samtaler med Hassan om hans motivasjon til å fullføre skolen. På bakgrunn av disse møtene lurte sosiallæreren på om Hassan sliter med problemer knyttet til seksuell orientering.

Hassan har først vanskelig for å fortelle om bakgrunnen for slåsskampen. Etter en stund sier han: «De syns ikke jeg er slik jeg skulle være som mann.» På spørsmål om han forelsker seg i gutter heller enn jenter, bekrefter Hassan for første gang dette. Hassan har etter hvert fått tillit til sosiallæreren, og opplever det som fint å endelig kunne snakke med en voksen om det han syns har vært vanskelig.

Hassan forteller at han er mye sammen med en guttevenn, og at venner av familien derfor har begynt å spre rykter. Gjennom hele oppveksten er han blitt utsatt for vold av sin far, og det er blitt verre etter at faren fikk kjennskap til ryktet. Etter at Hassan klarte å overbevise sin far om at han liker jenter, skal gifte seg og få barn, roet situasjonen seg litt. Når han nå er blitt kalt "homo" og banket opp på skolen, er Hassan redd for å gå hjem, der familien kanskje allerede har hørt hva som har skjedd.

Sosiallæreren forteller Hassan at det i alvorlige saker som dette er nødvendig å involvere barnevernet, og at de kan hjelpe ham. Hun ringer barnevernet og melder sin bekymring mens Hassan sitter og hører på. Barnevernet avtaler et møte Hassan og sosiallæreren allerede samme dag. På bakgrunn av informasjonen fra sosiallæreren, bestemmer barneverntjenesten seg for å opprette en undersøkelse.

En bekymringsmelding kan komme fra barnet selv eller fra instanser som for eksempel skole, helsestasjon og frivillige organisasjoner som har opplysningsplikt til barneverntjenesten. Opplysningsplikten inntreffer for offentlige myndigheter, organisasjoner eller private som utøver oppgaver for stat, fylkeskommune eller kommune når det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet, utsatt for andre former for alvorlig omsorgssvikt og/eller når et barn har vist vedvarende alvorlige atferdsvansker.²⁴ Således vil en bekymring for at et barn utsettes for æresrelatert vold, står i fare for tvangsekteskap eller er tvangsgiftet utløse opplysningsplikten, og den aktuelle instans må sende bekymringsmelding til barneverntjenesten.

Saker som omhandler æresrelatert vold kan ofte innebære en akutt trusselsituasjon. Det kan være et barn som er i ferd med å bli tatt med til utlandet for å bli giftet bort eller ei jente som for første gang snakker med noen på skolen om at hun utsettes for vold hjemme og ikke tør å gå hjem av redsel for at familien skal ha fått vite at hun har snakket med noen. Å snakke med en utenforstående om familieanliggender kan føre til tap av ære for familien. En slik situasjon kan føre til represalier fra familien, slik at situasjonen blir akutt for barnet. Når barneverntjenesten mottar en melding som gir grunn til å anta at saken gjelder tvangsekteskap eller annen æresrelatert vold, skal meldingen derfor gjennomgås så fort som mulig. Innkomne meldinger skal gjennomgås snarest, og senest innen en uke.²⁵

Barneverntjenesten er pliktig å bekrefte overfor melder at bekymringsmeldingen er mottatt.²⁶ Hvis melder er offentlige

myndigheter eller andre som omfattes av meldeplikten, skal tilbakemeldingen også opplyse om hvorvidt det er åpnet undersøkelsessak.²⁷

Kommer det frem av bekymringsmeldingen at et barn utsettes for omsorgssvikt og/eller står i fare for å bli utsatt for en kriminell handling, eller dersom meldingen gir rimelig grunn til å anta at det er andre forhold som kan gi grunnlag for et tiltak etter kapittel 4 i barnevernloven, skal barneverntjenesten snarest åpne en undersøkelsessak.²⁸

Hvis barneverntjenesten ønsker veiledning i denne type saker, kan Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse²⁹ kontaktes.³⁰ Kompetanseteamet har spesialkompetanse når det gjelder tvangsekteskap, æresrelatert vold og kjønnslemlestelse, og dekker fagområdene barnevern, utlendingsforvaltning, politi og påtale, integrering og inkludering, arbeid og velferd, helse samt fagområder innen utenriktjenesten. Kompetanseteamet veileder i saker som gjelder barn både i Norge og utlandet.

²⁴ Barnevernloven § 6-4 andre ledd

²⁵ Barnevernloven § 4-2

²⁶ Barnevernloven § 6-7a første og andre ledd

²⁷ Barnevernloven § 6-7a andre ledd, jf. § 6-4 annet og tredje ledd

²⁸ Barnevernloven § 4-3 første ledd

²⁹ Kompetanseteamet mot tvangsekteskap endret i 2012 navnet til Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Med Handlingsplaner mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse 2012 fikk Kompetanseteamet i oppgave også å dekke problemstillinger rundt kjønnslemlestelse.

³⁰ www.imdi.no/no/Tvangsekteskap/Kompetanseteam-mot-tvangsekteskap/

VIKTIGE MOMENTER I KAPITTELET:

- At utenforstående (f.eks. barneverntjenesten) får kjennskap til problemer i familien, kan medføre ærestap for familien.
- Når familien får vite at barnet har bedt om hjelp, kan det føre til represalier overfor barnet og gjøre situasjonen akutt.

Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse

Kompetanseteamet gir råd og veiledning til hjelpeapparatet – inkludert barneverntjenesten – i arbeidet med konkrete saker som omhandler tvangsekteskap eller andre former for æresrelatert vold, kontroll og kjønnslemlestelse. Teamet dekker hele landet. I 2010 veiledet teamet i 378 nye saker, hvorav 37 prosent gjaldt ungdommer under 18 år.

Kompetanseteamet består av representanter fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir), Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi), Politidirektoratet (POD), Utlendingsdirektoratet (UDI), Arbeids- og velferdsdirektoratet (AVdir) og Helsedirektoratet (Hdir).

Teamet kan kontaktes på telefon **478 09 050** (hverdager 09.00–16.00) eller på e-post kompetanseteamet@imdi.no.

3

UNDERSØKELSESFASEN

I saker som omhandler æresrelatert vold, er det viktig at undersøkelsen gjennomføres raskt slik at barneverntjenesten så snart som mulig kan sette inn tiltak for å hjelpe barnet.³¹ Barneverntjenesten må samtidig vurdere grundig hvordan undersøkelsen kan foretas uten at barnet settes i fare. At familie får kjennskap til at barneverntjenesten (eller andre) er involvert, kan i seg selv øke risikoen for represalier mot barnet. Et eksempel på dette er barn som tas med til utlandet mot sin vilje etter at familien har fått vite om bekymringsmeldingen som barneverntjenesten har fått. Barnets trusselbilde må derfor kartlegges nøye før familien kontaktes, og barnet selv må få vite når kontakten skal skje. Barneverntjenesten bør, så snart som mulig etter at undersøkelsen er igangsatt, ha en samtale med barnet. Denne type saker kan innebære høy risiko for barnet, noe som også må avspeiles i saksbehandlingen.

I saker som omhandler æresrelatert vold, kan spørsmål om samtykke fra foreldre til innhenting av opplysninger³² både øke risikoen for sanksjoner mot barnet og redusere barneverntjenestens mulighet til å innhente opplysninger. Foreldrenes rett til innsyn kan også skade formålet med undersøkelsessaken. Dette gir barneverntjenesten mulighet til å unnlate varsling av foreldre³³ samt gjøre unntak når det gjelder innsynsrett.³⁴

Noen ganger er det behov for å rådføre seg med lokalt politi for å vurdere hvilken risiko det er for barnet dersom barneverntjenesten kontakter familien og informerer om undersøkelsen. Barneverntjenesten kan også drøfte sikkerhet med Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (se kapittel 2). Barneverntjenestens vurdering av situasjonen, eventuelt ved hjelp av en vurdering fra politiet, kan i noen

tilfeller vise at undersøkelsen må starte uten at familien kontaktes i første omgang (les mer om sikkerhetsarbeid i 5.5.1).

Det kan være vanskelig for barnet å fortelle hvordan hun/han har det med foreldrene til stede dersom det setter foreldrene i et dårlig lys og/eller kan innebære represalier. Barneverntjenesten har derfor adgang til å kreve samtale med barnet i enerom uten foreldre eller andre foresattes tilstedeværelse.³⁵ En slik samtale kan være svært belastende dersom barnet vet at foreldrene har motsatt seg samtalen. Foreldrenes kjennskap til og motvilje mot samtalen kan også føre til at barnet holder tilbake informasjon eller ikke tør å fortelle sannheten. Hvis barneverntjenesten har grunn til å tro at samtalen med barnet blir vanskelig å gjennomføre hvis foreldrene – og eventuelt også barnet – blir kjent med planene om en slik samtale, kan forhåndsvarsling unnlates.³⁶ Dette gjør det også mulig å unngå at foreldrene før samtalen instruerer barnet om hva det skal eller ikke skal si.

Noen barn utsettes for trusler som har til hensikt å skremme dem fra å søke hjelp. Dette påvirker barnet og kan være avgjørende for om barnet tar kontakt med hjelpeapparatet, når barnet tar kontakt og hvordan barnet formidler behov for hjelp. Redsel knyttet til det å be om hjelp fører ofte til at barnet venter til situasjonen er veldig alvorlig før hun/han tar kontakt. I slike tilfeller involveres barneverntjenesten først når saken er akutt, og da bør det så snart som mulig foretas en samtale med barnet slik at situasjonen blir kartlagt.

³¹ Undersøkelsen skal gjennomføres snarest jf. barnevernloven § 4-3 første ledd, senest innen tre måneder jf. §§ 4-3 og 6-9. I særlige tilfeller kan fristen være seks måneder.

³⁴ Forvaltningsloven §§ 18 og 19

³⁵ Barnevernloven § 4-3 femte ledd

³⁶ Ofstad og Skar (2009:70)

³² Barnevernloven § 6-4 første ledd

³³ Forvaltningsloven § 16 tredje ledd bokstav a

3.1 SAMTALER MED BARNET I UNDERSØKELSEN

FORTSETTELSE CASE 1 *Samtale med Sara*

Når barnevernet får bekymringsmeldingen om at Sara utsettes for streng sosial kontroll og press om å gifte seg, blir det besluttet å foreta en undersøkelse. Saksbehandleren ringer rådgiveren på skolen, som gir utdypende informasjon om samtaler med Sara og hvordan situasjonen etter hvert har utviklet seg til det verre. Rådgiveren forteller at Sara er redd for at foreldrene skal få vite noe, fordi det vil skuffe dem veldig at hun har gått bak deres rygg og fortalt noen andre om deres problemer. Barnevernet avtaler at de vil snakke med Sara før de tar kontakt med familien.

I samtalen med barneverntjenesten forteller Sara om kontrollen og farens redsel for at familiens ære skal gå tapt. Hun forteller også at foreldrene blir presset av storfamilien i hjemlandet, fordi de har bidratt økonomisk til flukten som førte familien til Norge. Faren sier ofte at det er storfamilien som er det viktigste, og at de først og fremst må holde sammen. Sara vil ikke skuffe faren eller familien, men hun vil heller ikke gifte seg med fetteren som besteforeldrene har foreslått. Hun er ikke klar for å gifte seg og ønsker selv å velge hvem hun skal leve sammen med.

Barnevernet kartlegger situasjonen sammen med Sara. De forstår det slik at Sara ikke er i en akutt fare, men at hun utsettes for psykisk press og streng sosial kontroll som ikke er bra for henne. Det kan etter hvert være en fare for at familien reiser til hjemlandet, men slik det foreløpig ser ut er det ikke lagt noen konkrete reiseplaner.

Sara har ikke fortalt foreldrene hva hun mener om ekteskap og fetteren som familien har valgt. I løpet av samtalen med barnevernet forstår hun at foreldrene må få vite at hun ikke vil gifte seg nå. Sara er redd for hvordan foreldrene vil reagere, og lur på om saksbehandleren kan være med når hun snakker med foreldrene. Barnevernet foreslår at de først prater med foreldrene alene, for deretter å møte foreldrene sammen med Sara.

FORTSETTELSE CASE 2 *Samtale med Hassan*

I møtet med barnevernet og sosiallæreren forteller Hassan om en oppvekst preget av mye vold både fra far og sine to eldre brødre. Faren mener at Hassan ikke oppfører seg som en mann og at han bringer skam over familien. Han har vokst opp med forestillingen om at homofili er noe grusomt og ekkelt som ikke kan aksepteres. Da familien fikk høre ryktene som gikk om Hassan, mente de at han var syk og måtte kureres. Det var truslene om at Hassan skulle sendes til familien i hjemlandet for å lære hvordan en skikkelig mann skal være som virkelig skremte ham og fikk han til å lyve om at han selvfølgelig likte jenter. Det siste han vil er å reise fra kjæresten, den eneste Hassan opplever at forstår ham.

Hassan vil dra hjem etter skolen, til tross for barnevernets vurdering av situasjonen som alvorlig. Han har telefonnummeret til barnevernvakten, slik at han kan ringe dersom noe skulle skje.

Når Hassan kommer hjem, blir han møtt av brødrene. De drar ham inn i stua, der far og onkel venter. Han hører at mor gråter på kjøkkenet. Alle er sinte, og faren roper at Hassan bringer skam over familien og at de ikke aksepterer slik atferd. Onkelen forteller at de allerede har snakket med familien i hjemlandet og at de vil ta imot Hassan når han kommer. Der skal han lære hva som kreves av en mann, samtidig som han kan bli kjent med sin kusine som nå er i gifteklar alder.

Samme kveld pakker Hassan en bag med klær og rømmer. Han ringer barnevernvakta så snart han har kommet seg litt bort fra huset, og blir raskt plukket opp og brakt i sikkerhet. Det blir fattet et akuttvedtak med samværsnekt og sperret adresse.

3.1.1 Å skape tillit

I den første samtalen med barnet er det viktig å huske at det å ta kontakt med barnevernet kan innebære en risiko i seg selv, og at terskelen for å be om hjelp derfor er høy. Frykt for represalier fra familien kan påvirke hva barnet forteller og hvordan relasjonen til saksbehandleren utvikles. Frykt kan ofte også skape en ambivalens hos barnet. Det er derfor nødvendig å være godt forberedt og ha god kompetanse på hvordan man samtaler med barn i en vanskelig situasjon.³⁷

Formålet med den første samtalen vil først og fremst være å skape tillit slik at barnet tør å fortelle om situasjonen. Det handler om å aktivt lytte, å ta det som fortelles på alvor og å vise at barneverntjenesten vil gjøre sitt beste for å hjelpe. Samtalen bør avholdes på et sted hvor barnet føler seg trygg. For mange kan skolen være et slikt sted, mens noen utsettes for kontroll – for eksempel av søsken – også der. Barnet bør være med på å bestemme hvor samtalen skal finne sted.

Barnets frykt kan gi ulike utslag. Når barnet først tar mot til seg for å be om hjelp, kommer kanskje "alt" på en gang. For andre kan frykt for ikke å bli trodd eller tatt på alvor føre til "overdrivelser". I mange tilfeller vil barnet prøve seg litt frem for å "sjekke" saksbehandlerens reaksjoner, og forteller i starten kanskje bare om deler av problemkomplekset. Saksbehandleren må derfor fra første stund signalisere at barnet og det som fortelles tas på alvor. Først når barnet føler tillit til saksbehandleren, er det mulig å få noenlunde oversikt over situasjonen.

³⁷ Les mer i Barne- og likestillingsdepartementet (2009), *Snakk med meg – en veileder om å snakke med barn i barnevernet*

3.1.2 Den første kartleggingen

Et viktig formål med den første samtalen – i tillegg til å vekke tillitt hos barnet – er å kartlegge situasjonen, bakgrunnen for konflikter og vurdere om situasjonen er akutt. For barn som opplever å være i en krise, kan det være vanskelig å vurdere ulike handlingsalternativer. I samtalen med barnet må derfor barneverntjenesten løfte frem ulike handlingsalternativer og vurdere hvilke tiltak som kan være aktuelle for å hjelpe barnet.

En viktig del av kartleggingen er å se på om og eventuelt hvordan barnet utsettes for streng sosial kontroll, press, psykisk vold, fysisk vold eller tvang. Kartleggingen må også omfatte hvorvidt barnets atferd, eller situasjonen i seg selv, kan føre til tap av ære for familien og dermed innebære en risiko for represalier for barnet. Æresrelatert vold har som tidligere nevnt noen særtrekk som kan ha konsekvenser når det gjelder barnets sikkerhet, psykiske helse, nettverk og relasjoner til medlemmer av familien. Dette er særtrekk som må tas i betraktning når det skal vurderes hvilke tiltak som kan være aktuelle.

En oppvekst med streng kontroll og overgrep kan gjøre det vanskelig for barn å utvikle gode begreper for å forstå, sortere og forklare sin livssituasjon. Det kan også være vanskelig og en belastning for barnet å fortelle om overgrep. I samtalen med barnet må saksbehandleren vise tillit ved å ta utgangspunkt i barnets fortelling, samt utforske de hendelser, temaer og begreper som barnet selv benytter. En kartlegging av barnets livsløp kan være nyttig. Det kan hjelpe barnet til å fortelle og kanskje også huske hendelser som er fortrent eller glemt. En gjennomgang av barnets livsløp og tidligere hendelser kan

også synliggjøre eventuelle opplevelser av fysisk vold, som ved hjelp av barnets unngåelsesatferd har gått over til psykisk vold. Ofte kan det være nødvendig å forklare hva barneverntjenesten legger i begrepet vold, og gi barnet tid til å forklare hvordan han/hun forstår begrepet. For mange kan det være uvant å definere press og trusler som vold eller å forstå et ekteskap som inngått under tvang når fysisk vold ikke ble brukt.

Barn med minoritetsbakgrunn som vokser opp i Norge kan oppleve generasjonskonflikter på grunn av ulike forståelser hos den unge og foreldrene, blant annet når det gjelder hva ungdomstiden er eller bør være. Barnet møter ulike forventninger fra familien og det norske samfunnet. Dette krysspresset kan føre til et dobbeltliv, der barnet veksler mellom ulike levesett i forskjellige kontekster. Barnet kan holde ulike deler av livet sitt skjult overfor familien sin, venner og skolen. Barn kan også være lært opp av familien til å skjule forhold som følge av migrasjonsprosessen for instanser i samfunnet (for eksempel egen alder, faktiske slektsbånd og "reiserute" til Norge). I samtale med unge

som har innarbeidet seg ”overlevelsesstrategier” for å holde informasjon om sitt liv skjult, kan det være vanskelig å få god oversikt over faktiske hendelser og saksforhold.

I familier med en streng æreskodeks legges det stor vekt på sømmelighet, dydighet og jomfruelighet ved inngåelse av ekteskap (jf. kapittel 1). Rykter om at ei jente har kjæreste (og muligens sex) kan få alvorlige konsekvenser for familiens ære, uavhengig av realitetene. Det er derfor nødvendig å få best mulig oversikt over eventuelle rykter samt hvordan barnet tror familien vil reagere. Jenter med seksuell erfaring kan oppleve et stort psykisk press knyttet til frykt for at familien skal oppdage det. At jenta er jomfru kan være særlig avgjørende ved konkrete planer om ekteskapsinngåelse i utlandet. I noen grupper og samfunn kreves det synlig bevis for jomfruelighet på bryllupsnatten. Enkelte foreldre tvinger derfor døtre til legesjekk i hjemlandet i forkant av bryllupet. Ved negativt resultat kan sanksjonene være svært alvorlige, i verste fall fare for æresdrap.

Barnets konflikter med foreldrene kan skyldes seksuell orientering eller legning. Seksuelle erfaringer med personer av samme kjønn kan være mer tolerert i foreldrenes opprinnelsesland enn i Norge, mens homofil legning (og ”livsstil”) ofte blir møtt med fortielse eller blir sterkt fordømt.³⁸ Barnet kan av denne grunn mangle generell kunnskap om ulike seksuelle legninger samt ord og begreper for sine følelser og opplevelser. For å avdekke hvorvidt konflikten gjelder barnets seksuell orientering, må barneverntjenesten stille åpne spørsmål om forelskelse og seksuelle erfaringer, i kombinasjon med en tydelig respektende holdning overfor det å være tiltrukket av personer av samme kjønn.³⁹

For å få oversikt over barnets familie og nettverk, kan det være nyttig å lage et nettverkskart. Kartet bør omfatte kjernefamilie, storfamilie, venner og eventuelt andre som har en sentral rolle i barnets liv. Et nettverkskart gir informasjon både om hvem som utøver innflytelse i familien, hvem som representerer en risiko og hvem som eventuelt støtter barnet (les mer om nettverkskart i 3.4).

Hvis kartleggingen gir grunn til bekymring knyttet til forestående utenlandsreise, må risikoen vurderes nøye. Noen barn har relativt god innsikt i hvilken risiko det innebærer, mens andre i mindre grad er innforstått med dette. I slike tilfeller må barnevernet gjøre en vurdering basert på momenter som vanlig alder for ekteskap i familiens opprinnelsesland (som kan være tidligere enn den offisielle aldersgrensen for ekteskap), om andre i familien er blitt giftet bort mot sin vilje i utlandet, om foreldrene har kjennskap til eventuelle rykter om kjæresteforhold, om konflikten har eskalert eller om barnet er kjent med planer om at det skal etterlates i utlandet eller giftes bort. Hvis det er stor bekymring for at barnet vil bli utsatt for vold, etterlatt eller giftet bort i utlandet, bør barneverntjenesten sette inn tiltak for å forhindre utreise. Hvis barneverntjenesten vurderer det dit hen at barnet kan reise til utlandet med familien, kan det være nyttig med en samtale med foreldrene for å snakke om reisen på forhånd. Det kan også lages en kontrakt der foreldrene underskriver på at barnet ikke skal bli etterlatt eller giftet bort (les mer om forberedelser og tiltak ved bekymring knyttet til utenlandsreise i kapittel 6).

³⁸ Moseng (2003)

³⁹ Organisasjonen Skeiv Verden er et nettverk for lesbisk og homofil ungdom med minoritetsbakgrunn. Organisasjonen driver også selvhjelpsgrupper (se www.skeivverden.no).

Sentrale temaer i en kartlegging er: Hvilke temaer er det konflikt om i familien? Hva får barnet selv bestemme? Hva bestemmer foreldrene?

Det kan handle om deltakelse i kroppsøving, svømming, fritidsaktiviteter, valg av klær, kontakt med venner, å ha venner av motsatt kjønn, valg av kjæreste osv. Et vesentlig spørsmål i kartleggingen er hvilke sanksjoner barnet risikerer hvis foreldrenes regler ikke følges. Blir barnet truet? Forekommer det fysisk vold og overgrep? Seksuelle overgrep? Hvem står bak truslene og volden? Har barnet en kjæreste? Kjenner foreldrene til det? Går det rykter om det? Frykter familien at barnet gjennom sin atferd skal vanære familien? Frykter barnet å bli etterlatt mot sin vilje eller bli giftet bort i utlandet? Er det andre i familien som er blitt gift mot sin vilje? Hvordan er situasjonen for eventuelle søsken? Er det noen i familien som kan være til støtte for barnet?

Hovedformålet med kartleggingen er å få best mulig oversikt over situasjonen, vurdere om det er en akuttsituasjon og hvilke videre tiltak som eventuelt er nødvendig. Samtidig må barnets behov stå i sentrum. Samtalen bør ikke være så lang og krevende at det er til unødig belastning for barnet. Er situasjonen slik at hun/han ikke kan dra hjem til sin familie? Kan barnets kontakt med barnevernet utløse en akuttsituasjon? Er det behov for en trusselvurdering fra politiet og eventuelt et midlertidig vedtak om å plassere barnet utenfor hjemmet?⁴⁰ Hvis situasjonen vurderes slik at barnet kan dra hjem etter samtalen, er det viktig å gjøre en ny avtale. Barneverntjenesten må nedtegne kontakthinformatjon og legge en plan – sammen med barnet – for hva partene skal gjøre hvis situasjonen blir akutt. Barnet bør få kontakthinformatjon til barnevernvakt, politi og Alarmtelefonen. Barnevernvakten kan informeres om saken.

Tips til samtale med barnet:

- Undersøk på forhånd om det er behov for tolk i samtalen.
- Avtal å møte barnet et sted der hun/han føler seg trygg.
- Skap tillit gjennom å ta barnet på alvor, lytte aktivt og vise at du ønsker å hjelpe.
- Ta utgangspunkt i barnets egen fortelling og utforsk hendelser, tema og begreper som barnet selv bruker.
- Vær forberedt på at det er vanskelig for barnet å gi god oversikt over situasjonen og at fortellingen kan endre seg underveis.
- Kartlegg hvor akutt og alvorlig situasjonen er for barnet, inkludert om det foreligger risiko for represalier knyttet til frykt for tap av ære.
- Vurder – sammen med barnet – om det er trygt å dra hjem etter samtalen eller vurder eventuelle andre alternativer som finnes.
- Utveksle kontakthinformatjon og avtal nytt møte før samtalen avsluttes.
- Gi barnet aktuelle nødnumre (barnevernvakt, politi og Alarmtelefonen) det kan benytte dersom situasjonen blir akutt.

For flere aktuelle spørsmål til kartleggingen, se vedlegg 1.

⁴⁰ Barnevernloven § 4-6 andre ledd

3.2 SAMTALER MED FORELDRE I UNDERSØKELSEN

FORTSETTELSE CASE 1 *Samtale med Saras foreldre*

Saras foreldre blir overrasket når barnevernet ringer. De ser ikke behov for at barnevernet skal "blande seg inn" i familiens liv. Når de får vite hva saken gjelder, blir de lei seg for at Sara ikke har pratet med dem om problemene. Foreldrene opplever ikke at de har gjort noe galt, og de ønsker å ordne opp selv.

De stiller seg imidlertid villig til å snakke med barnevernet. De forteller at det i deres hjemland er vanlig at foreldre har stor innflytelse over barnas ekteskap, og at å få barna "godt gift" hører med til deres ansvar som foreldre. Foreldrene ble selv gift på denne måten, fordi familien ønsket det. Saras mor var 16 år da hun ble gift. Etter en stund forteller faren om hvordan familien hjalp dem økonomisk til å flykte, og at dette innebærer forventninger som det er vanskelig å komme unna. Det handler både om økonomiske bidrag til familien i hjemlandet og forventninger om at barna skal gifte seg med slektninger i hjemlandet slik at de også etter hvert kan komme til Norge. Faren forteller også at familien har høy anseelse i hjembyen, og at familiens forventninger og familiens ære er viktig. Barneverntjenesten har flere samtaler både med Saras foreldre, Saras bror og med Sara – både alene og sammen med familien – i undersøkelsesfasen.

Dersom det er mulig – og det ikke medfører risiko for at barnet skades eller at undersøkelsen motarbeides – skal opplysninger innhentes i samarbeid med partene i saken.⁴¹ Hvis saken omhandler æresrelatert vold, bør en eventuell samtale med foreldrene komme etter samtalen med barnet og etter at trusselbildet er vurdert. Hvis trusselbildet tilsier det, bør barneverntjenesten avvende samtalen med foreldrene til barnet er i sikkerhet eller til situasjonen er slik at samtalen kan avholdes uten at dette setter barnet i fare.

Kontakt med barneverntjenesten oppleves ofte som en belastning for familien. Det heter derfor i barnevernloven at undersøkelsen «[...] ikke skal gjøres mer omfattende enn formålet tilsier» og at «Det skal legges vekt på å hindre at kunnskap om undersøkelsen blir spredd unødig».⁴² Barneverntjenestens involvering i "privatlivets sfære" kan i seg selv innebære risiko for ærestap. Familien kan ønske at dette holdes skjult for omgivelsene, noe som ofte viser seg vanskelig. Barneverntjenesten bør derfor drøfte med familien hvordan undersøkelsen og hjemmebesøk kan foretas slik at færrest mulig får kjennskap til det.

I møte med barneverntjenesten kan foreldre reagere svært forskjellig. De fleste opplever barnevernets involvering som svært alvorlig, i noen tilfeller også som krenkende. Dette kan gi seg utslag i at sinne og frustrasjon rettes mot barneverntjenesten eller mot barnet. Andre reaksjoner er bekymring og sorg, eller også fornektelse av problemene. Noen ganger nekter foreldrene å samarbeide, mens de andre ganger vil akseptere mye i håp om at undersøkelsen skal avsluttes og saken henlegges. Uavhengig av foreldrenes reaksjoner, må samtalen og resten

⁴¹ Barnevernloven § 6-4 første ledd

⁴² Barnevernloven § 4-3 andre ledd

av undersøkelsen gjennomføres grundig for å kunne konkludere når det gjelder behov for eventuelle videre tiltak.

Familien kan ikke motsette seg at undersøkelsen gjennomføres ved hjemmebesøk.⁴³ Dersom familien motsetter seg gjennomføring av undersøkelsen, kan barneverntjenesten kreve bistand fra politiet.⁴⁴ Politiet kan også yte bistand ved hjemmebesøk dersom barneverntjenesten opplever noen i familien som en trussel.⁴⁵

For å få til et godt samarbeid mellom barneverntjenesten og foreldrene, er det nødvendig at begge parter forstår hverandre godt. Barneverntjenesten må derfor på forhånd undersøke om det er behov for tolk (les mer om bruk av tolk i 1.3.5).

3.2.1 Kartlegging av situasjonen

I tillegg til å sikre god språkforståelse, er det viktig at foreldrene opplever at barneverntjenesten er genuint interessert i å lytte. Barneverntjenesten må være utforskende og legge til rette for at foreldrene får formidle sin opplevelse og sine behov i en vanskelig situasjon. Foreldrene kan ha en annen opplevelse av situasjonen enn barnet, slik at barnets og foreldrenes fortellinger ikke alltid er samsvarende. Det at et barn opplever tvang, trenger ikke bety at foreldrene forstår at de utøver tvang overfor sitt barn. Foreldrene kan også seg imellom ha ulik forståelse av situasjonen. Dersom det er mulig, bør barneverntjenesten derfor snakke med foreldrene hver for seg.

Er det slik at mor opplever det vanskelig å snakke i fars nærvær? Er det mor som er mest opptatt av at datteren skal bli raskt gift, mens far har andre synspunkter på saken? Ulike fortellinger betyr ikke nødvendigvis at partene snakker usant, men at de har ulik forståelse og ulikt ståsted i konflikten.

Foreldrene er ikke nødvendigvis de eneste som bestemmer over barnas liv. I en storfamilie kan de eldre ha innflytelse og makt over yngre (jf. 1.4.1). Foreldrene kan derfor oppleve press fra familien, og de kan trenge hjelp og støtte til å finne gode løsninger. Det kan derfor være nyttig å kartlegge hvem i storfamilien som faktisk har innflytelse i situasjonen, for eksempel ved å utarbeide et nettverkskart. Viktig informasjon i kartleggingen er hvilke familiemedlemmer som har innflytelse og makt i saken samt hvilke relasjoner de har til hverandre. Hvorvidt de befinner seg i Norge eller i familiens hjemland, har betydning for det videre arbeidet med familien. Et nettverkskart kan tydeliggjøre roller og maktforhold i storfamilien, noe som gir indikasjoner på hvilket spillerom foreldrene opplever å ha og hvilke endringsmuligheter som finnes i familien (les mer om nettverkskart i 3.4).

⁴³ Barnevernloven § 4-3 tredje ledd

⁴⁴ Barnevernloven § 6-8

⁴⁵ Barnevernloven § 6-8

En kartlegging må også omfatte eventuelle søsken. Hvordan er situasjonen for de andre barna i familien? Er det vesentlige forskjeller for gutter og jenter? Hvilke roller har eldre søsken knyttet til barnet som saken gjelder?

I samtaler med foreldrene kan deres tanker rundt ekteskap og muligheter for valg gjøres til tema. En mulig innfallsvinkel kan være å tematisere hvordan de selv ble gift og hvilke valgmuligheter de hadde. Hvordan vil dette bli for deres barn? Slike samtaler gir mulighet for å informere om lovverket når det gjelder ekteskap og tvangsekteskap.

56 I en helhetlig kartlegging er det viktig å inkludere andre faktorer som kan påvirke familien og eventuelle konflikter. Det handler for eksempel om familiens økonomiske situasjon (utdanning, arbeid, offentlige ytelser), boforhold, helsesituasjon (psykisk og fysisk), forhold til slekt og etnisk miljø, vennerelasjoner samt barnas deltakelse i fritidsaktiviteter. Noen familier lever med utfordringer, i tillegg til problemene rundt omsorgssituasjonen for barnet, som kan bedres gjennom frivillige tiltak fra barneverntjenesten eller ved bistand fra andre tjenester, som for eksempel NAV og helsevesenet. Å utvise en genuin interesse for familiens og barnets totale livssituasjon kan bidra til tillit i forholdet mellom barneverntjenesten og familien.

Sentrale temaer i samtalen med foreldrene er: Hvordan opplever foreldrene kommunikasjonen med barnet? Hvilke konflikttemaer opplever foreldrene? Hvordan prøver de å løse konflikten? Hvilke endringer ønsker foreldrene skal skje? Frykter foreldrene at konflikten eller barnas atferd skal føre til tap av ære? Hva betyr ære for foreldrene? Hvilke ønsker og planer har de for barnets fremtid, på kort og på lengre sikt? Er det planer om utenlandsreise?

Hva får barnet lov til å delta på av aktiviteter etter skoletid? Hvilke utfordringer opplever foreldrene knyttet til barneoppdragelse og barnas oppvekst i Norge? Hva opplever foreldrene som de viktigste forskjellene sammenlignet med barneoppdragelse i deres hjemland? Hvordan forstår og praktiserer foreldrene grensesetting og straff? Blir fysisk avstraffelse brukt som straff? Hva definerer foreldrene som vold? Det kan også være ulike forståelser av hva press og tvang er, og det kan være nyttig å kartlegge foreldrenes forståelse.

Tips til samtale med foreldrene:

- Undersøk på forhånd om det er behov for tolk i samtalen.
- Klargjør med foreldrene om de forstår alt som blir sagt og om barneverntjenesten har forstått foreldrene rett.
- Vis respekt og vær aktivt lyttende.
- Vær forberedt på at foreldrene kan vise sterke følelsesmessige reaksjoner fordi barnevernets involvering kan oppleves som alvorlig og krenkende.
- Legg til rette for at foreldrene får formidle sin opplevelse av situasjonen og konflikten.
- Mor og far kan ha ulike forståelser av situasjonen. Det kan være nyttig å snakke med mor og far hver for seg.
- Kartlegg relasjonene i storfamilien. Hvem har makt og innflytelse?
- Kartlegg situasjonen for eventuelle søsken.
- Kartlegg andre faktorer som kan påvirke familiens livssituasjon (økonomi, utdanning, sysselsetting, helse, nettverk m.m.), og vurder eventuelle behov for hjelpetiltak rettet mot disse.

3.3 INNHENTING AV INFORMASJON FRA ANDRE INSTANSER

Andre instanser kan ha informasjon som gir barneverntjenesten bedre oversikt over barnets situasjon. Barn som er utsatt for vold kan oppleve reaksjoner som konsentrasjonsproblemer, generelle læringsvansker, tristhet og depresjon, søvnproblemer samt psykosomatiske plager som magesmerter og hodepine.⁴⁶ Dette gjelder også gjelder barn utsatt for æresrelatert vold. Andre instanser som er i kontakt med barnet, kan fange opp slike reaksjoner. Endring av atferd – for eksempel fra aktiv/deltakende til passiv/innesluttet eller motsatt – kan være et signal om at noe er galt. Barneverntjenesten bør derfor i undersøkelsesfasen vurdere å innhente opplysninger fra andre instanser, som for eksempel skole og helsetjenesten (skolehelsetjeneste, helsestasjon, fastlege og spesialisthelsetjenester). Offentlige instanser, samt organisasjoner eller private som utfører oppgaver for staten, fylkeskommunen eller kommunen, har opplysningsplikt til barneverntjenesten uten hinder av taushetsplikten når det er grunn til å tro at barn blir mishandlet i hjemmet, utsatt for andre former for omsorgssvikt eller når barnet har vist vedvarende alvorlige atferdsvansker.⁴⁷ Denne opplysningsplikten innebærer både å gi opplysninger på eget initiativ i alvorlige saker og plikt til å gi opplysninger når barneverntjenesten etterspør dette⁴⁸ (les mer om tverretattlig samarbeid i 1.3.3).

⁴⁶ Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (2011)

⁴⁷ Barnevernloven § 6-4 andre og tredje ledd

⁴⁸ Lindboe (2008:67)

Spørsmål ved innhenting av informasjon fra skole og helsetjenesten:

Skolen:

- Hvordan er barnets konsentrasjon på skolen?
- Har barnet mye fravær?
- Hvordan opplever skolen barnets fysiske og psykiske helse?
- Opplever skolen at barnet blir kontrollert av andre i familien eller nettverket på skolen?
- Har skolen inntrykk av at barnet lever et "dobbeltliv" hjemme og ute?
- Har det vært vesentlige endringer i barnets atferd?
- Har foreldrene søkt om fritak fra enkelte fag eller lagt begrensninger for deltakelse i skolens arrangementer og aktiviteter?
- Har det vært søkt om forlenget ferie?
- Er foreldrene deltakende i barnets skolegang?
Hvem deltar på foreldremøter? Hvordan er samarbeidet mellom skolen og hjemmet?

Helsesøster/andre helsetjenester:

- hvilke situasjoner har vedkommende møtt barnet?
- Hvordan vurderes barnets psykiske og fysiske helse?
- Har barnet hatt skader som kan skyldes fysisk vold (slagskader, sår, brudd eller brannskader)?
- Har barnet psykosomatiske plager (søvnproblemer, magesmerter, hodepine, selvskading osv.)?
- Hvis barnet er over 16 år: Har du inntrykk av om barnet har mulighet til å oppsøke lege på egen hånd?

3.4 NETTVERKSKART – ET KARTLEGGINGSVERKTØY

Barnets familierelasjoner og nettverk kan spille både en positiv og negativ rolle i en konflikt. For å få oversikt over barnets situasjon, kan det være nyttig å lage et nettverkskart i samarbeid med barnet (se mal i vedlegg 2). Kartet kan omfatte familie, slekt, venner og annet uformelt nettverk. Tjenester eller organisasjoner som barnet eventuelt har kontakt med hører også med, som for eksempel helsesøster, rådgiver eller andre.

- 62 Et nettverkskart utarbeides sammen med barnet. Det omfatter hvilke personer barnet er knyttet til, hvem det har tillit til og hvor barnet kan få støtte. Det omfatter også hvem barnet står i konflikt med og hvem det opplever trusler fra. Det er også viktig å inkludere familiemedlemmer som er i familiens opprinnelsesland eller i andre land, i den grad de har innflytelse på familiens liv i Norge. Hver person kan markeres med et plustegn eller minustegn, avhengig av om barnet oppfatter vedkommende som en mulig ressurs eller som en trussel. Det bør også markeres hvem som har makt i familien og hvem som bestemmer over andre familiemedlemmer. Det bør innhentes kontaktopplysninger for de personene som spiller en mest sentral rolle, både positivt og negativt. Et nettverkskart gir viktig informasjon om hvilke trusler barnet er stilt overfor og hvilke ressurser og muligheter som kan finnes i barnets nettverk.

Hvis foreldrene opplever press fra andre i familien, kan det også i samarbeid med foreldrene lages et nettverkskart (jf. 3.2.1). Det kan tydeliggjøre hvilke muligheter foreldrene opplever å ha når det skal jobbes med konfliktene i storfamilien. Målet med denne type nettverkskart er å visualisere hvilken innflytelse, både positiv og negativ, andre familiemedlemmer har i konfliktsituasjonen.

Spørsmål ved utarbeidelse av nettverkskart:

- Hvilke personer opplever barnet som viktige i livet sitt?
Inkluder både familie, slekt, venner, naboer, organisasjoner og tjenesteytere.
- Står barnet eller familien i viktige relasjoner til personer i foreldrenes opprinnelsesland og/eller andre land?
- Hvordan opplever barnet personenes rolle i konfliktsituasjonen?
Er de en trussel eller mulige støttespillere?
- Hvilken innflytelse opplever barnet at de ulike familiemedlemmene har på foreldrene?
- Hvilke personer mener barnet kan bidra positivt i konfliktsituasjonen?
- Få kontaktopplysninger (navn, telefonnummer og adresse) til nøkkelpersoner, både til ressurspersoner og personer som barnet opplever som en trussel.

3.5 VURDERINGER

Undersøkelsen resulterer i en avgjørelse om tiltak fra barneverntjenesten eller henleggelse av saken. I de tilfellene der tiltaket er under fylkesnemndas myndighetsområde, er undersøkelsen ferdig først når det er fremlagt begjæring om tiltak for fylkesnemnda. Avgjørelsen om tiltak eller henleggelse skal komme snarest, men senest i løpet av tre måneder etter at undersøkelsen startet. Ved spesielle tilfeller kan fristen utsettes til seks måneder.⁴⁹

64 Avgjørelsen om hvorvidt det skal settes inn tiltak eller om saken skal henlegges, avhenger av funnene fra undersøkelsen. I noen tilfeller har familien et særlig ønske om at saken skal henlegges, slik at barneverntjenesten avslutter kontakten med familien. Dette gjelder særlig hvis foreldrene opplever at barneverntjenestens "innblanding" setter familiens ære på spill. I slike situasjoner kan foreldrene gi løfter om store endringer og hevde at konflikten er løst. Det kan også føre til press overfor barnet om å trekke tilbake sin historie eller bekrefte at forholdene i familien har endret seg til det bedre. I slike tilfeller vil barneverntjenesten gjerne møte et barn som før undersøkelsen forteller om alvorlig vold, men som i løpet av undersøkelsesfasen påstår at han/hun ikke lenger utsettes for vold. Det kan altså være en endring fra "rop om hjelp" til et ønske om at barneverntjenesten ikke lenger skal ha kontakt.

Erfaring viser at risikoen for en endring som beskrevet ovenfor er størst når barnet bor sammen med familien i undersøkelsesfasen eller dersom det har vært kontakt mellom barnet og familien etter vedtak om midlertidig plassering utenfor hjemmet i en akutt situasjon.⁵⁰ Barnet kan utsettes for press fra familien samt oppleve trusler om hva som vil skje dersom barnet ikke ordner opp i "problemene" det har skapt for familien. En henleggelse av en sak der bekymringen gjelder vold mot barnet, bør derfor ikke utelukkende ta utgangspunkt i henstillinger fra barnet og foreldrene om at partene har kommet til enighet og at situasjonen er endret. Avgjørelsen om videre tiltak eller henleggelse må også ta utgangspunkt i opplysninger knyttet til hendelser som har skjedd, barnets aktuelle omsorgssituasjon og levekår samt risiko for at barnet kan skades i fremtiden dersom ikke tiltak settes inn. Gjelder saken æresrelatert vold, er det en risiko for at familien ser et behov for å gjenopprette kontrollen over barnet og situasjonen eller gjenopprette 65
tappt ære som resultat av barnets atferd eller barneverntjenestens "innblanding". Dette kan for eksempel innebære at barnet sendes til utlandet, blir etterlatt mot sin vilje eller giftet bort.

⁴⁹ Barnevernloven § 6-g første og andre ledd

⁵⁰ Barnevernloven § 4-6 andre ledd

VIKTIGE MOMENTER I KAPITTELET:

- Barnets frykt for represalier fra familien gjør terskelen høy for å be om hjelp.
- Opplysninger i undersøkelsesfasen kan innhentes uten foreldrenes samtykke dersom foreldrenes kunnskap om undersøkelsen kan forhindre barneverntjenestens arbeid eller sette barnet i fare.
- I saker som omhandler æresrelatert vold, bør barneverntjenesten så snart som mulig ha en samtale med barnet for å kartlegge alvorlighetsgraden, om situasjonen er akutt og hva som må gjøres videre.
- Barnets trusselsituasjon må vurderes grundig før foreldrene eventuelt kontaktes i forbindelse med undersøkelsen.

- Rådføring med politiet kan gi barneverntjenesten informasjon om barnets trusselsituasjon og nødvendige sikkerhetstiltak.
- Når barneverntjenesten tar kontakt med familien, bør det drøftes hvordan undersøkelsen kan gjennomføres på en slik måte at så få som mulig får kjennskap til den.

LESETIPS:

Barne- og likestillingsdepartementet (2009).

Snakk med meg - en veileder om å snakke med barn i barnevernet,
www.regjeringen.no/upload/BLD/Barnevern/Q-1156B%20Snakk%20med%20meg_web.pdf

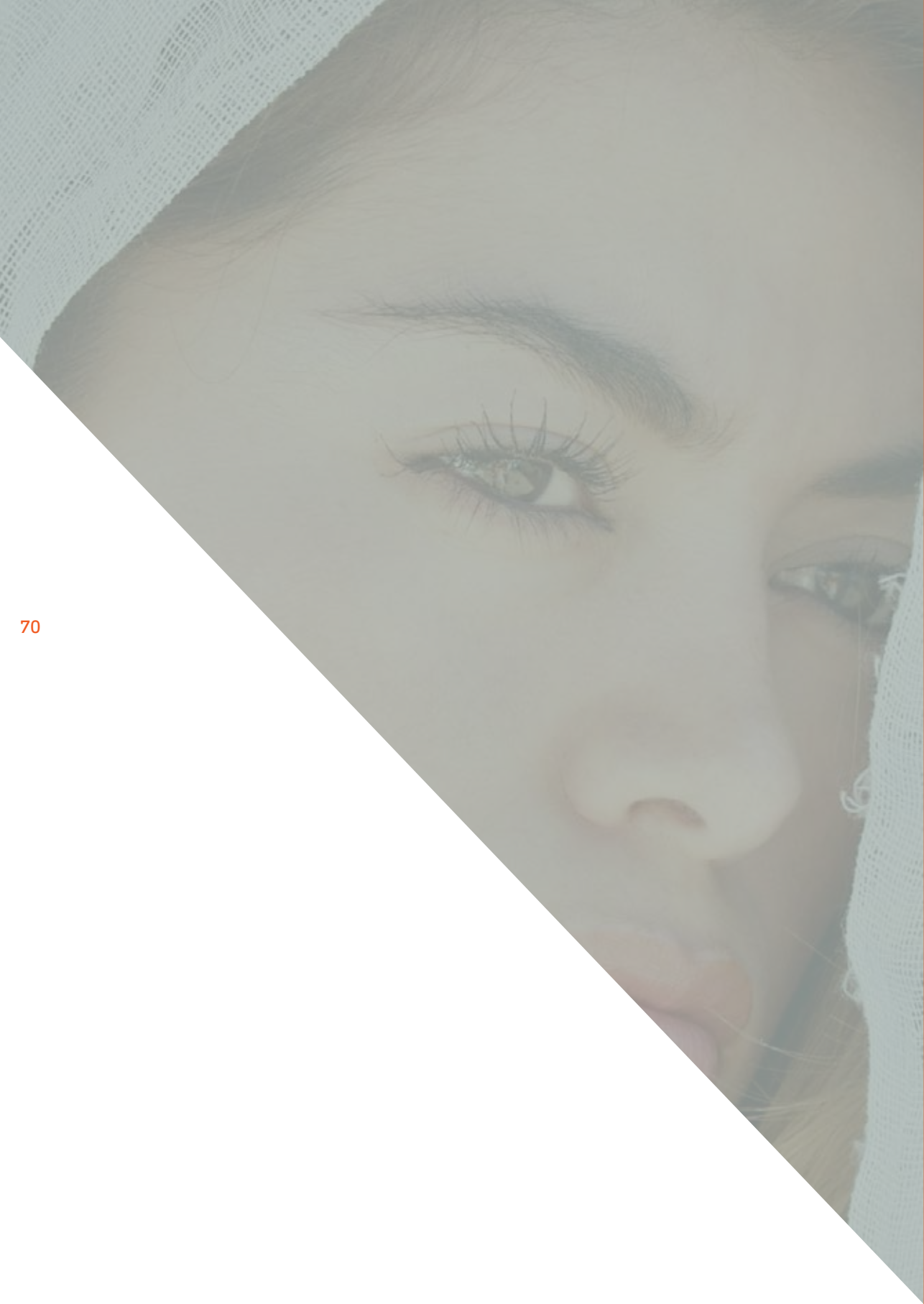
Jørgensen, H. og van der Weele, J. (2009).

Vold i storfamiliekontekst - erfaringer fra Alternativ til Vold. I Eide, Qureshi, Rugkåsa og Vike (red.), Over profesjonelle barrierer - et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Langballe, Å., Gamst, K.T. og Jacobsen, M. (2010).

Den vanskelige samtalen. Barneperspektiv på barnevernarbeid. Kunnskapsbasert praksis og handlingskompetanse,
www.nkvts.no/biblioteket/Publikasjoner/DenVanskeligeSamtalen.pdf

4

FRIVILLIGE HJELPETILTAK

FORTSETTELSE CASE 1 *Hjelpetiltak i Saras familie*

Etter flere samtaler med Sara, hennes foreldre og storebror, blir barneverntjenesten og familien enige om at Sara skal få gjenoppta fritidsaktiviteter og få lov til å være sammen med venner. Familien samtykker til å komme til veiledningssamtaler hos barnevernet som et frivillig hjelpetiltak, der de blant annet skal snakke om hva som er bra for Saras utvikling og fremtid samt hvordan familien skal takle presset fra storfamilien i utlandet. Saras far lover å snakke med sin familie i hjemlandet. Han vil blant annet forklare at aldersgrensen for ekteskap i Norge er 18 år, og at brudd på norske lover kan sette familien i en vanskelig situasjon. Barneverntjenesten avtaler jevnlig samtaler med Sara, uten foreldrene til stede.

Hjelpetiltak overfor et barn og barnets familie kan iverksettes dersom forhold i hjemmet eller andre grunner tilsier at det er særlige behov for hjelpetiltak.⁵¹ Når et barn utsettes for æresrelatert vold, bør imidlertid barnets trusselbilde vurderes nøye før eventuelle hjelpetiltak settes inn i familien. Slike tiltak kan øke trusselnivået og forverre situasjonen for barnet som bor hjemme. Hun/han kan få skylden for skam knyttet til at barnet har involvert utenforstående ved å be hjelp, slik at barneverntjenesten har "blandet seg inn" i familiens privatliv. Barnet kan straffes eller trues til å holde tilbake informasjon overfor barneverntjenesten. Disse kontrollmekanismene kan være vanskelig å oppdage, og barnet kan oppleve press til å gi et inntrykk av at alt er

bra. Også her kan det å ta barnet med til utlandet eller å sørge for at barnet blir gift være en represalie for å unngå ytterligere tap av ære. Hvis risikoen er stor for at barnet settes i fare ved å forbli boende i familien eller at situasjonen for barnet forverres på grunn av hjelpetiltak i hjemmet, tyder dette på nødvendigheten av tvangstiltak (se kapittel 5).

4.1 INNLEDENDE SAMTALER

Hjelpetiltak i familien er først og fremst frivillige tiltak, og det er derfor viktig at både barnet, foreldrene og barneverntjenesten er enige om formålet og nytten. I tiltaksfasen er det nødvendig med innledende samtaler, der både barnet og foreldrene – hver for seg – har mulighet til å komme med forslag til nyttige tiltak og å vurdere eventuelle forslag fra barneverntjenesten.

I samtaler med foreldrene er det viktig å påpeke at arbeidet skjer med utgangspunkt i barnets beste, og at foreldrene har det fulle og hele ansvaret for at barnet ikke trues eller skades.⁵² Barneverntjenesten må også sørge for at løsningsforslagene ikke er et kompromiss som går på bekostning av barnet. Barneverntjenesten bør samtidig vise at det ønskes et godt samarbeid med foreldrene, og at deres forslag til løsninger på problemene vil bli tatt på alvor.

⁵¹ Barnevernloven § 4-4

⁵² Barneoven § 30 tredje ledd

Allerede fra den innledende samtalen bør det tydelig fremgå hvilke krav om endring som foreligger før barneverntjenesten eventuelt kan avslutte saken. Det handler om at press, trusler og vold må opphøre, inkludert eventuell streng sosial kontroll. Barneverntjenesten må informere om konsekvensene – for eksempel i form av andre tiltak – hvis endringene ikke er tilfredsstillende i forhold til oppsatte krav.

I familier med patriarkalsk familiestruktur, står respekt for eldre, inkludert foreldre, sentralt. Likeledes kan det være en forventning til at kvinner skal vise respekt for menn, noe som blant annet kan gå ut på at kvinnen skal la mannen snakke og ikke si ham imot. Dette kan gjøre det vanskelig å snakke direkte sammen på tvers av generasjoner og kjønn, særlig om konfliktfylte temaer. Felles samtaler med foreldre og barn kan oppleves som uvant og vanskelig for alle. Barnet kan oppleve seg underlegen, og foreldrene kan oppleve sin autoritet som truet. Man kan også i fellessamtaler oppleve at mor og far synes samstemte, fordi mor ikke uttrykker sine meninger i samtale sammen med far. Å ha samtale med partene hver for seg først kan være viktig for å sikre at alle tør å si sin mening uten frykt. Slike faktorer bør også tas i betraktning når det gjelder de ulike partene. Mens far kanskje lettere vil lytte til og diskutere med en mannlig saksbehandler eller en eldre kvinnelig saksbehandler, vil en datter muligens ha lettere for å snakke med en kvinnelig saksbehandler.

Etter samtaler med barnet og foreldrene hver for seg, kan det være nyttig med en felles samtale. Formålet er å enes om målet for arbeidet i saken og å finne aktuelle tiltak. I slike samtaler må barneverntjenesten først og fremst støtte barnet, slik at barnet ikke risikerer å stå alene og maktesløs mot foreldrenes ønsker. Hovedfokuset skal være å finne tiltak som er til barnets beste.⁵³

I fellessamtaler med foreldrene kan barn utsettes for press og trusler, kanskje uten at barneverntjenesten oppfatter hva som skjer. Det kan være formidlet på morsmålet eller gjennom indirekte vendinger som barnet klart forstår betydningen av. Av denne grunn bør barneverntjenesten før fellessamtalen ha avtalt med barnet at hun/han skal gi et tegn, skjult for foreldrene, hvis situasjonen oppleves truende. Når tegnet gis, har barneverntjenesten ansvar for å ta en pause eller avslutte samtalen. Innledningsvis kan det gjerne presenteres noen ”spilleregler” for alle parter. Hvis reglene brytes, har barneverntjenesten ansvar for ”time out” og for å vurdere om samtalen skal avsluttes eller fortsette.

⁵³ Barnevernloven § 4-1

Aktuelle spilleregler kan være:

- Alle skal komme til orde og kunne formidle hvordan de opplever situasjonen.
- Alle skal snakke pent til hverandre og ikke bruke skjellsord.
- Ingen skal komme med trusler.
- Foreldrene skal ikke bruke familiemedlemmers psykiske og fysiske helsesituasjon som "pressmiddel" overfor barnet.

Spørsmål i innledende samtaler:

- Hvilke endringer ønsker barnet skal skje i familien?
- Hvilke endringer ønsker foreldrene?
- Hvilke forslag til løsninger på konflikten har barnet?
- Hvilke løsninger ser foreldrene?
- Har partene forslag til tiltak de tror kan hjelpe?
- Hvordan kan løsningsforsøkene som velges evalueres underveis?
- Hvilke konsekvenser skal det ha om tiltakene ikke følges opp?

4.2 VEILEDNINGSSAMTALER OG ANDRE HJELPETILTAK

En del foreldre med minoritetsbakgrunn er henvist til å oppdra sine barn i skjæringspunktet mellom ganske forskjellige sosiale og kulturelle forhold i Norge og i sitt hjemland. De balanserer mellom en rekke hensyn når det gjelder verdier, normer og ønsker for sine barns fremtid. Det kan imidlertid være vanskelig å endre oppdragelsesmetoder. Mange foreldre savner derfor alternative metoder for grensesetting overfor barna, metoder som samtidig kan ivareta deres rolle som autoriteter overfor sine barn. Dette er særlig aktuelt siden fysisk avstraffelse og trusler er ulovlig i Norge og ikke anses som bra for barn.

Barneverntjenestens veiledningssamtaler har som mål å gi foreldrene kunnskap og gode verktøy for å støtte barnets individuelle utvikling og behov, samt sensitivisere foreldre når det gjelder å skape god dialog med barna. Barneverntjenesten kan hjelpe foreldrene til en bedre forståelse for barnas behov og rettigheter og å møte disse på en god måte, blant annet gjennom dialog og positiv grensesetting. Endring av holdninger og atferd når det gjelder bruk av trusler, press, kontroll og vold i familien kan også være et mål for veiledningen. Endringsarbeid er krevende prosesser, noe som forutsetter at saksbehandleren har høy kompetanse og at det settes av tilstrekkelig med tid og ressurser. Det er nødvendig å være godt forberedt til veiledningssamtalene, både når det gjelder temaer, praktisk gjennomføring og metode.

Andre aktuelle hjelpetiltak kan benyttes dersom barnevernet ser nytteverdien i disse og de er i overensstemmelse med barnets og familiens behov og ønsker. Dette kan være bruk av miljø-/nettverksarbeider, støttekontakt, og Parent Management Training

Oregon (PMTO), familiekonsulent, foreldreveiledningsgrupper (ICDP), familieråd eller frivillig plassering utenfor hjemmet.⁵⁴

Barneverntjenesten kan velge å sette familien under tilsyn ved oppnevning av en tilsynsfører. Dersom barnet har vært utsatt for alvorlig omsorgssvikt eller vold,⁵⁵ kan fylkesnemnda gi pålegg om tilsyn.⁵⁶ Tilsynsføreren skal foreta hjemmebesøk og kontrollere at barnet har trygge oppvekstvilkår. Dersom andre hjelpetiltak er iverksatt i familien, skal tilsynsføreren påse at foreldrene følger disse. Tilsynsføreren kan også ha en rådgivende og hjelpende funksjon overfor foreldrene.⁵⁷

Aktuelle spørsmål kan være:

- Har barnets fortelling endret seg? Har barnets atferd endret seg?
- Hvordan samarbeider barnet, sammenlignet med i tidligere samtaler?
- Har dialogen mellom foreldre og barnet endret seg?
- Gir hjelpetiltaket nok rom til at barnet kan fortelle hvordan hjelpetiltakene har fungert og om situasjonen har endret seg?

Dersom en familie flytter før saken er avsluttet, enten på grunn av barneverntjenestens innblanding eller annet, skal barneverntjenesten melde fra til barneverntjenesten i kommunen familien flytter til.⁶⁰

4.3 EVALUERING AV TILTAK

Når hjelpetiltak vedtas, skal barneverntjenesten samtidig utarbeide en tidsavgrenset tiltaksplan.⁵⁸ Planen skal angi når virkningen av tiltakene skal vurderes underveis. Det er samtidig et krav om at barneverntjenesten kontinuerlig holder seg oppdatert om hvordan barnet og foreldrene har det. Dette innebærer fortløpende vurderinger av barnets omsorgssituasjon, inkludert sikkerhet. Dersom iverksatte tiltak ikke fungerer hensiktsmessig, skal barneverntjenesten sette i gang nye tiltak.⁵⁹ I evalueringen må barneverntjenesten vurdere risikoen for at trusler eller vold fortsatt finner sted i familien uten at dette formidles til barneverntjenesten. Barneverntjenesten må vurdere indirekte kommunikasjon, kroppsspråk og endring av atferd hos barnet, søsken og foreldre, for slik å forstå om situasjonen har endret seg for barnet etter at tiltakene ble iverksatt og i så fall på hvilken måte.

⁵⁴ Frivillig plassering utenfor hjemmet etter barnevernloven § 4-4 femte ledd kan ikke begrense samværet mellom foreldre og barn eller innebære plassering på skjult adresse.

⁵⁵ Jf. vilkårene i barnevernloven § 4-12

⁵⁶ Barnevernloven § 4-4 fjerde ledd

⁵⁷ Barne- og familiedepartementet, www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/rundskriv/2000/retningslinjer-om-hjelpetiltak-jf-barnev/6.html?id=279013

⁵⁸ Barnevernloven § 4-5. For mer om tiltaksplaner, se Barne- og likestillingsdepartementet, *Tiltaksplaner og omsorgsplaner i barneverntjenesten – en veileder*.

⁵⁹ Ofstad og Skar (2009:83)

⁶⁰ Barneverntjenesten i den kommunen som har reist sak etter §§ 4-8, 4-9, 4-10, 4-11, 4-12 eller 4-24 har ansvar for gjennomføring, oppfølging og kontroll, også dersom barnets tilknytning til kommunen endrer seg (jf. § 8-4). Dette gjelder også vedtak etter § 4-4 femte ledd jf. § 8-4 siste ledd siste punktum.

VIKTIGE MOMENTER I KAPITTELET:

- Når et barn utsettes for æresrelatert vold, må barnets trusselbilde vurderes nøye før eventuelle hjelpetiltak iverksettes i familien.
- I de innledende samtalene bør barnet og foreldrene hver for seg få komme med forslag til hjelpetiltak.
- Tiltakene må ikke ta form av kompromiss som går på bekostning av barnets trygghet og rettigheter.
- Vær forberedt på at barnet i fellessamtaler med foreldrene kan utsettes for psykisk press og trusler fra foreldrene. Barnevernet bør i forkant av møtet lage regler som forhindrer dette.

- Barnets sikkerhet i hjemmet må vurderes fortløpende.
- Dersom barneverntjenesten i samarbeid med barnet vurderer at hjelpetiltakene ikke fungerer hensiktsmessig, skal nye tiltak settes i gang.
- Dersom familien flytter til en annen kommune, skal barneverntjenesten i kommunen familien flyttet fra melde saken til barneverntjenesten i kommunen familien flytter til.

LESETIPS:

www.icdp.no

5

**PLASSERING
UTENFOR HJEMMET**
(TVANGSTILTAK)

I en del saker som omhandler æresrelatert vold eller fare for tvangsekteskap er det nødvendig med tvangstiltak, enten i form av midlertidig vedtak i akuttsituasjoner⁶¹ eller omsorgsovertakelse.⁶² Dette er vedtak som innebærer plassering utenfor hjemmet.

5.1 MIDLERTIDIG VEDTAK I AKUTTSITUASJONER

FORTSETTELSE CASE 2 Akuttplassering av Hassan

Dagen etter at barnevernvakta plukket opp Hassan og fikk ham i sikkerhet på en akuttinstitusjon, kontakter barneverntjenesten Bufetat sitt fagteam med tanke på videre plassering og oppfølging. Barneverntjenesten kartlegger hvor Hassans familie og bekjente bor, jobber og oppholder seg på fritiden. Lokalt politi foretar en trusselvurdering av gutten og anbefaler sikkerhetstiltak. På bakgrunn av opplysningene som kommer frem, blir det klart at Hassan bør plasseres i en annen region.

Lokalt fagteam kontakter et fagteam i en annen region der Hassan får tilbud om en plass i botilbudet for barn som er utsatt for tvangsekteskap eller annen æresrelatert vold. Dette vurderes som en egnet plass for Hassan, både på grunn av kompetansen som er knyttet

til dette botilbudet og når det gjelder beliggenhet et godt stykke fra hans familie og deres bekjente. Samme dag får Hassan følge til beredskapshjemmet, som tar godt imot ham.

Når Hassan er brakt i sikkerhet, drar barneverntjenesten i følge med politiet og tolk hjem til familien hans. Barneverntjenesten leder samtalen, mens politiet står i bakgrunnen. Til tross for barnevernets forsikringer om at sønnen er trygg og har det bra, reagerer familien med både sinne og bekymring. Mor gråter og far sier sint at barnevernet ødelegger familien ved å ta sønnen fra dem. «Hva skal jeg si til folk?» utbryter faren fortvilet. «Hva kommer de til å tenke?» Barneverntjenesten gjør en avtale om at foreldrene skal komme til et møte hos barneverntjenesten dagen etter.

⁶¹ Barnevernloven § 4-6 andre ledd

⁶² Barnevernloven § 4-12

Et midlertidig vedtak i en akuttsituasjon etter barnevernloven § 4-6 annet ledd (akuttvedtak) gir barnevernsleder, dennes stedfortreder eller påtalemyndighet mulighet til å plassere barnet utenfor hjemmet dersom det er «fare for at barnet blir vesentlig skadelidende» ved å forbli i hjemmet. Dette handler om risikoen for hva som kan skje dersom barnet ikke tas bort fra den potensielt farlige situasjonen, enten denne er hjemme eller et annet sted der barnet og foreldrene oppholder seg. Et akuttvedtak krever at skaderisikoen er akutt og at hjelpetiltak vurderes som utilstrekkelig for å ta bort eller minske risikoen for at barnet blir skadelidende.⁶³ Vedtaket kan treffes mot foreldrenes og barnets vilje. Leder for barneverntjenesten eller stedfortreder kan samtidig med akuttvedtaket også fatte vedtak om samvær eller samværsnekt og sperret adresse.⁶⁴

I saker som omhandler æresrelatert vold/fare for tvangsekteskap er terskelen ofte høy når det gjelder å be om hjelp. Situasjonen er derfor ofte svært alvorlig når barneverntjenesten blir involvert. Risikoen for at barnet skal bli vesentlig skadelidende ved å forbli i hjemmet, er derfor i mange tilfeller høy. Det kan for eksempel være ei jente som ikke tør å gå hjem etter skolen av frykt for sanksjoner fordi hun er blitt sett ute sammen med sin hemmelige kjæreste og slik har forårsaket ærestap for familien.

I noen tilfeller kan et midlertidig vedtak (etter barnevernloven § 4-6 annet ledd) begrunnes med frykt for at barnet skal utsettes for æresrelatert vold, tvangsekteskap eller etterlates mot sin vilje i utlandet. Dersom en utenlandsreise er nært forestående og situasjonen derfor regnes som akutt, kan midlertidig vedtak brukes for å forhindre at barnet tas med ut av landet. Dette kan være ved konkrete forlovelses- eller bryllupsplaner, familiens snakk om ekteskapskandidater, dårlig rykte eller hvis foreldrene har fått kjennskap til at barnet har kjæreste og/eller har hatt sex før ekteskap. Slike forhold kan underbygge frykten for at barnet skal bli vesentlig skadelidende under et utenlandsopphold.

Barneverntjenestens saksbehandling ved akuttvedtak følger forvaltningsloven. Det kan gjøres unntak i kravet om forhåndsvarsling av vedtaket til partene der varsling ikke praktisk er mulig eller dersom varslingen kan føre til at gjennomføringen av vedtaket forhindres.⁶⁵ I saker som omhandler æresrelatert vold og vilkårene etter barnevernloven § 4-6 annet ledd er oppfylt, vil som regel også vilkårene for forvaltningslovens unntaksbestemmelse være til stede.

⁶³ Ofstad og Skar (2009:86)

⁶⁴ Barnevernloven § 4-6 tredje ledd jf. § 4-19

⁶⁵ Forvaltningsloven § 16 tredje ledd

Hvis familie eller slekt kan utgjøre en trussel mot barnet, bør barnet bringes i sikkerhet før foreldrene informeres om akuttvedtaket.

Hvis trusselnivået vurderes som høyt og barnet oppholder seg hjemme hos familien når vedtaket skal settes i verk, kan det være nødvendig med bistand fra politiet for å gjennomføre vedtaket.⁶⁶ I saker der barnevernet vurderer trusselbildet som alvorlig, bør politiet foreta en trusselvurdering av barnets situasjon. Dersom det er mulig, er det ofte en fordel at trusselvurderingen foretas i forkant av akuttplasseringen, fordi politiets vurdering kan si noe om hvorvidt aktuelle plasseringsalternativer kan regnes for trygge for barnet.

88 Barneverntjenesten må imidlertid ikke vente med å ta barnet ut av hjemmet når situasjonen er akutt i påvente av at politiet kan foreta en trusselvurdering. Når det haster med å få barnet ut av situasjonen, må trusselvurderingen foretas så snart som mulig etter at akuttplasseringen er foretatt. Dersom trusselvurderingen viser at beliggenheten til akuttinstitusjonen eller beredskapshjemmet utgjør en fare med tanke på hvor barnets familie oppholder seg eller ferdes, må barnet omplasseres (les mer om sikkerhetsarbeid i 5.5.1).

Akuttvedtak skal umiddelbart etter iverksettelsen sendes til godkjenning i fylkesnemnda.⁶⁷ For å gi fylkesnemnda et best mulig grunnlag for å vurdere sakens innhold og alvorlighetsgrad, må vedtaket begrunnes nøye. Begrunnelsen må omfatte hvilken umiddelbar risiko barnet er stilt overfor, enten det dreier seg om trusler og overgrep, risiko for å bli tatt ut av landet mot sin vilje eller akutt risiko for alvorlige represalier på grunn av barneverntjenestens involvering. Risikoen for at barnet vil bli skadelidende dersom han/hun ikke tas ut av situasjonen, må sannsynliggjøres ved en mest mulig konkret beskrivelse av tidligere kontroll, trusler,

ekteskapspress og andre overgrep, samt konkretisering av hva en eventuell kjæreste, sex før ekteskap, rykter eller dårlig atferd kan medføre av sanksjoner knyttet til familiens behov for å gjenopprette tapt ære. Begrunnelsen for vedtaket kan også beskrive hvilke konsekvenser kontroll, trusler og vold har hatt for barnets utvikling, livsutfoldelse og sosiale deltakelse på skolen og i fritida, i tillegg til reaksjoner som barnet utviser som følge av kontroll og overgrep. Dersom politiet har bistått barneverntjenesten i iverksettelse av tiltaket, trusselvurdering og/eller sikkerhetstiltak, bør informasjon om dette inngå i begrunnelsen fordi det gir et bilde av alvorlighetsgraden i saken.

I utformingen av en begrunnelse for et vedtak, må det også tas hensyn til at forhold som beskrives kan bidra til å øke risikoen for barnet hvis foreldrene har innsyn i saksdokumentene. Dette kan være forhold som at den unge har kjæreste, har hatt sex eller lignende.

Når fylkesnemnda har mottatt saken, skal nemndleder snarest godkjenne eller avslå med en begrunnelse. Hvis mulig, skal godkjenningen skje innen 48 timer etter at begrunnelsen er mottatt i fylkesnemnda.⁶⁸

Når et akuttvedtak er godkjent av fylkesnemndsleder, skal barneverntjenesten snarest undersøke om vedtaket kan følges opp med hjelpetiltak i hjemmet eller eventuelt omsorgsovertakelse. Begjæring om nytt tiltak skal sendes til fylkesnemnda snarest, og senest innen seks uker.⁶⁹ Dersom begjæringen ikke er hos fylkesnemnda innen fristen, faller akuttvedtaket bort og barnet må tilbakeføres til hjemmet. Når begjæringen er sendt innen fristen, opprettholdes akuttplasseringen inntil fylkesnemnda har fattet vedtak.

⁶⁶ Barnevernloven § 6-8

⁶⁷ Barnevernloven § 7-22

⁶⁸ Barnevernloven § 7-22

⁶⁹ Barnevernloven § 4-6 fjerde ledd

5.2 OMSORGSOVERTAKELSE

FORTSETTELSE CASE 2

Barneverntjenesten overtar omsorgen for Hassan

Når Hassan har vært akutt plassert i ca. en uke, snakker han for første gang med sine foreldre over telefonen. Hassan ønsker først og fremst å si til sin mor at han er lei seg for situasjonen. Han vil si at han ikke mener å skade familien, men at han vil velge selv hvem han ville være sammen med.

Samtalen går imidlertid ikke slik Hassan håper. Moren overlater telefonen til faren. Faren er sint og sier at Hassan har ødelagt morens helse ved å forlate dem. Han forteller at moren ikke spiser, og at hun gråter hele tiden. Faren sier at Hassan må komme hjem med en gang, før han ødelegger familien enda mer. Han sier også at å treffe ei jente vil gjøre ham "normal". Familien har i flere år planlagt at han skal gifte seg med kusinen sin, og nå må han reise til familiens hjemland og gifte seg for å redde familiens ære. Hassan sier at han ikke vil gifte seg med kusinen sin, og at han ikke kommer hjem med det første. Faren roper sint at Hassan vil komme til å angre på det han har gjort mot familien.

På grunnlag av volden Hassan har vært utsatt for og truslene om at han skal bli tatt med ut av landet for å bli tvangsgiftet eller utsatt for annen vold, legger barneverntjenesten frem en begjæring om omsorgsovertakelse for fylkesnemnda.

I saker som omfatter æresrelatert vold og kontroll, kan omsorgssvikten omfatte streng sosial kontroll, fysisk vold, trusler, tvang, frihetsberøvelse, innesperring, utstøtelse fra familien eller trusler om dette, og/eller tvangsekteskap. Slike forhold innebærer alvorlige mangler ved et barns daglige omsorg, og gir alvorlige mangler når det gjelder kontakten og tryggheten et barn bør oppleve overfor sine foreldre.⁷⁰ I saker som omhandler fare for tvangsekteskap, vil kontroll av hva barnet gjør og hvem det møter, trusler, avvisning, psykisk press, isolering, nedverdigelser og tvang være en del av det som skaper redsel og utrygghet for barnet. Det emosjonelle presset og den psykiske volden kan være vel så ødeleggende som fysisk vold og mishandling.

Når en undersøkelse viser at barnet befinner seg i en situasjon preget av alvorlige mangler ved omsorgen og/eller ved personlig kontakt og trygghet eller i en situasjon der barnet utsettes for mishandling/alvorlig vold,⁷¹ kan barneverntjenesten begjære vedtak om omsorgsovertakelse for fylkesnemnda. Et slikt vedtak kan treffes kun når det er nødvendig ut fra situasjonen som barnet befinner seg i på vedtakstidspunktet.⁷² Vedtak om omsorgsovertakelse kan også treffes til tross for at det ikke kan påvises aktuell omsorgssvikt dersom det er overveiende sannsynlig at barnets helse eller utvikling kan bli alvorlig skadet fordi foreldrene er ute av stand til å ta tilstrekkelig ansvar for barnet.⁷³ Et eksempel kan være et barn under 18 år som på det aktuelle tidspunktet lever i en omsorgssituasjon som er tilfredsstillende, men der det er overveiende sannsynlig at barnet skal giftes bort.⁷⁴

⁷⁰ Barnevernloven § 4-12 første ledd bokstav a

⁷¹ Barnevernloven § 4-12 første ledd bokstav c

⁷² Barnevernloven § 4-12 andre ledd

⁷³ Barnevernloven § 4-12 første ledd bokstav d

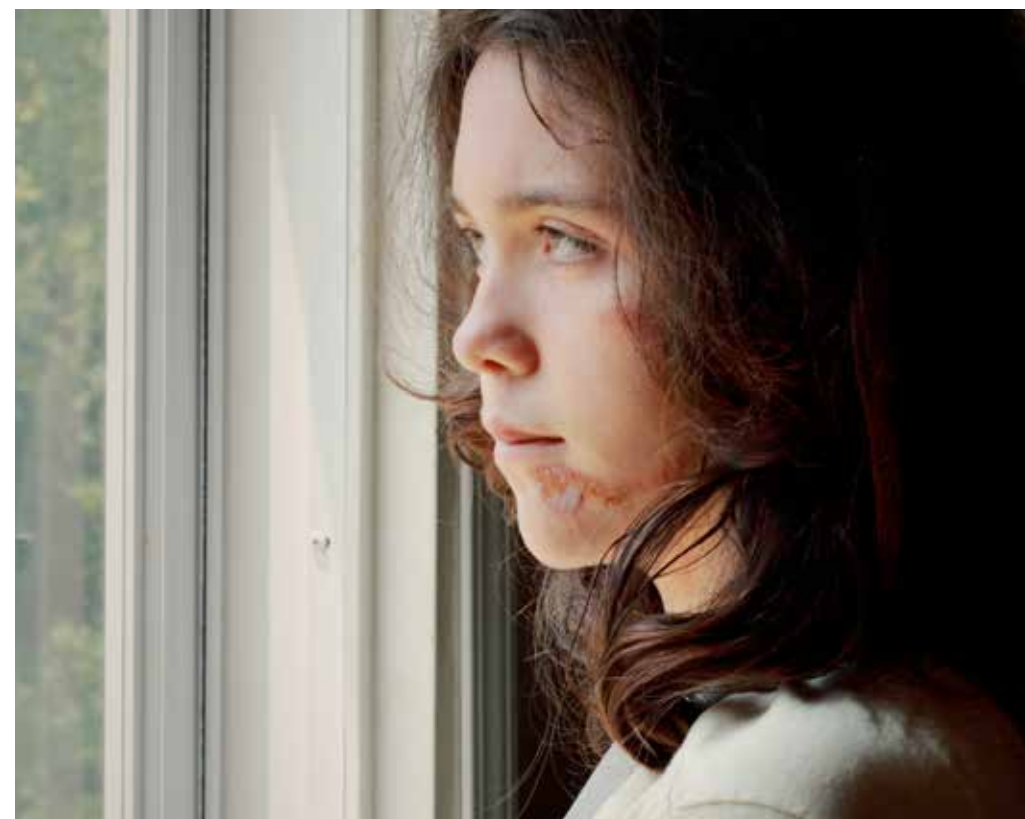
⁷⁴ Beviskravene for omsorgsovertakelse etter barnevernloven § 4-12 d er strengere enn ved bruk av § 4-12 a, b eller c, og bør derfor ikke brukes som alternativ til for eksempel § 4-12 a (Ofstad og Skar, 2008:127).

I en begjæring om omsorgsovertakelse skal barneverntjenesten beskrive hva begjæringen og saken gjelder, fremstille bevis og eventuelt vitner samt foreslå vedtak med begrunnelse.⁷⁵ Begjæringen bør inneholde en konkret beskrivelse av eventuelle overgrep barnet er utsatt for (kontroll, tvang, trusler, fysiske overgrep osv.), hvilken risiko som foreligger for at barnet skal bli skadet i fremtiden (nye overgrep, å bli tatt med til utlandet mot sin vilje, tvangsgiftet osv.) samt hvilke konsekvenser dette har hatt for barnets helse og utvikling. Det er viktig å være så konkret og presis som mulig i beskrivelsen av den aktuelle situasjonen, samt beskrive hvordan psykisk press og trusler fører til følelse av skyld, skam og frykt hos barnet. Beskrivelsen kan, hvis det vurderes som relevant, relateres til hvilke tradisjoner og verdier foreldrene ønsker å realisere. Dersom foreldrene opplever press fra storfamilien når det gjelder ekteskap, opprettholdelse eller gjenopprettelse av ære, kan en beskrivelse av dette gi indikasjoner på hvilket handlingsrom foreldrene opplever å ha. Samtidig kan det si noe om risiko for nye, fremtidige overgrep.

I saker der risikoen for tvangsekteskap er stor, vil det ofte også være alvorlige mangler ved den daglige omsorgen eller den emosjonelle kontakten på det aktuelle tidspunktet. Dersom dette er tilfelle, bør flere av bokstavene i barnevernlovens § 4-12 brukes sammen i begjæringen til fylkesnemnda.

Når vedtak om omsorgsovertakelse er fattet, skal fylkesnemnda avgjøre omfanget av samvær mellom barn og foreldre (les mer om samvær i 5.6) samt hvorvidt barnets nye adresse skal være skjult for foreldrene.⁷⁶ I saker der foreldre og/eller andre i familien er en trussel for barnet, bør ikke foreldre eller andre i familien vite hvor barnet bor.

I mange saker som omhandler æresrelatert vold og/eller tvangsekteskap, kommer begjæring om omsorgsovertakelse etter et midlertidig akuttvedtak⁷⁷ fordi det ofte innebærer en akutt risiko for barnet å bli hjemme i påvente av en omsorgsovertakelse. Når barnet plasseres utenfor hjemmet for første gang, eller eventuelt flyttes fra en akuttplassering til en mer langsiktig plassering, bør behovet for trusselvurdering fra politiet vurderes. Lokalt politi der barnet plasseres, må orienteres om plasseringen og eventuelt vurdere nødvendige sikkerhetstiltak.

⁷⁵ Barnevernloven § 7-11

⁷⁶ Barnevernloven § 4-19

⁷⁷ Barnevernloven § 4-6 andre ledd

5.3 PLASSERINGSALTERNATIVER

Statlige regionale barnevernsmyndigheter (Bufetats fagteam) skal bistå barneverntjenesten i kommunene med plassering av barn utenfor hjemmet.⁷⁸ I Oslo kommune er det Barne- og familieetaten som bistår barneverntjenesten ved plassering.

Ved et midlertidig vedtak etter barnevernloven § 4-6 annet ledd (akuttvedtak) og omsorgsovertakelse etter barnevernloven § 4-12, skjer plasseringen som følge av risiko knyttet til foreldrenes omsorgsevne og ikke grunnet eventuelle atferdsvansker hos barnet. Plasseringsalternativene omfattes derfor av barnevernloven § 4-14, og innbefatter fosterhjem/familiehjem (beredskapshjem), institusjon, opplærings- eller behandlingstilbud når barnet har nedsatt funksjonsevne og omsorgssenter for mindreårige asylsøkere.

Plasseringsalternativene skal i saker som omhandler æresrelatert vold, med plassering etter barnevernloven § 4-6 annet ledd eller § 4-12, være andre enn ved plassering på grunn av alvorlige atferdsvansker og/eller rusproblemer.⁷⁹ Grunnen er blant annet at barna har andre behov når det gjelder oppfølging og plasseringsalternativets form og rammer.⁸⁰ Man ønsker også å unngå utilsiktet negativ utvikling som følge av at ungdom med ulike problematikk samles på samme institusjon.⁸¹ I de tilfeller der barnet er plassert som følge av et midlertidig vedtak etter barnevernloven § 4-6 annet ledd eller omsorgsovertakelse etter barnevernloven § 4-12, men der barnet også har atferdsvansker og eventuelt rusproblemer, bør hensiktsmessig plassering vurderes med bakgrunn i kunnskapen om at barnet har vært utsatt for omsorgssvikt

i tillegg til kunnskap om hvordan man best hjelper et barn med atferdsproblemer/rusproblemer. I slike vurderinger må det også tas hensyn til at utfordrende atferd kan være en reaksjon på smerte som følge av overgrepene barnet har vært utsatt for og at plassering der fokuset ligger på endring av atferd kan ha skadelig virkning på barnet.

I saker med et alvorlig trusselbilde, kan beredskapshjem og fosterhjem være en bedre løsning enn institusjon fordi andre beboere på institusjonen kan utgjøre en sikkerhetsrisiko for barnet. Det vil også være færre som kjenner til beliggenheten til beredskapshjem/fosterhjem enn beliggenheten til institusjoner. Institusjoner har imidlertid større muligheter for å iverksette sikkerhetstiltak enn for eksempel et fosterhjem.

Etter barnevernlovens § 4-15 første ledd skal det ved en plassering tas «[...] tilbørlig hensyn til at det er ønskelig med kontinuitet i barnets oppdragelse, og til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn». I saker som omhandler æresrelatert vold kan det imidlertid innebære en risiko i seg selv å bli plassert i en familie med samme bakgrunn som den biologiske familien. For det første kan etnisk nettverk gjøre det lettere for barnets familie å finne barnet, og samtidig kan familien selv frykte at rykter om tapt ære spres i det etniske miljøet. Barn som har opplevd streng sosial kontroll og vold i familien kan skremmes av kontinuitet i oppdragelsen, og ønsker heller et brudd både med kulturen og tradisjonene det har vokst opp med. Ved høyt trusselnivå kan politiet bidra med vurderinger knyttet til valg av plasseringssted.

⁷⁸ Barnevernloven § 2-3 andre ledd bokstav a

⁷⁹ Barnevernloven § 4-24 og § 4-25

⁸⁰ Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2010:27)

⁸¹ Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2010:26)

Plassering utenfor familien innebærer et tap av kontroll over barnet for familien. Manglende kontroll vil i noen familier regnes som en risiko for ærestap. Barnevernets involvering – og i særlig grad plassering av barnet – oppleves som et ærestap i seg selv. En plassering på en institusjon hvor jenter og gutter bor sammen vil av noen familier bli sett på som verre enn et beredskaps-/fosterhjem. Dette kan i neste omgang ha betydning for hvorvidt familien i samvær eller ved en tilbakeføring vil akseptere jenta eller se på henne som ”uren” eller ”ødelagt”. Slike hensyn hører med i valg av plasseringssted.

96 Ved valg av plasseringssted er det vel så viktig å ta hensyn til barnets behov for psykososial oppfølging som for sikkerhet. I forkant av plasseringen er det derfor viktig å kartlegge disse behovene grundig. Barnets behov for oppfølging og trygghet må også ved jevne mellomrom og ved spesielle hendelser vurderes på nytt og integreres i tiltaksplanen (les mer om psykososial oppfølging i 5.5.2).

Alle Bufetats regioner har spesielt tilrettelagte botilbud for ungdom under 18 år som er utsatt for tvangsekteskap eller annen æresrelatert vold (se egen faktaboks).

Bo- og støttetilbud til unge under 18 år

I Handlingsplaner mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2012) videreføres bo- og støttetilbudet til unge under 18 år (tiltak 15). Tiltaket består av spesielt tilrettelagte botilbud for unge under 18 år som står i fare for eller er blitt utsatt for tvangsekteskap eller annen æresrelatert vold, og ble etablert med Handlingsplanen mot tvangsekteskap 2008–2011. Botilbudet som finnes i Barne-, ungdoms- og familieetatens fem regioner omfatter plassering i tiltak som barnevernsinstitusjoner, beredskapshjem og fosterhjem. Botilbudet er spesielt tilrettelagt for å ivareta særlige behov for målgruppen, og ansatte i tiltakene har spesiell kunnskap om temaet. Botilbudet er vurdert av politiet med hensyn til sikkerhet.

Henvendelser om plassering rettes til Bufetats fagteam.

5.4 FRATAKELSE AV FORELDREANSVAR

Ved omsorgsovertakelse vil den daglige omsorgen for barnet gå til barneverntjenesten, mens foreldrene fortsatt vil ha et ansvar i forhold til spørsmål som ikke gjelder den daglige omsorgen. Dette kan imidlertid være problematisk, særlig dersom barnet ikke skal ha samvær og lever på skjult adresse på grunn av et høyt trusselnivå. Et eksempel kan være når navneendring er aktuelt. Navneendring gjennomføres i noen saker for å forhindre at den biologiske familien skal kunne oppsøke barnet. Dersom foreldrene har foreldreansvaret, kreves det imidlertid foreldrenes samtykke til en eventuell navneendring – noe som naturligvis vil ødelegge nytten av dette sikkerhetstiltaket.

Ved omsorgsovertakelse kan fylkesnemnda også vedta at foreldreansvaret i sin helhet skal fratas foreldrene dersom dette er til barnets beste. Dersom dette skjer, må fylkesnemnda snarest ta skritt til å få oppnevnt ny verge.⁸² I tilfeller der foreldrene fortsatt skal ha foreldreansvar, vil det være fordi en omsorgsovertakelse i seg selv synes tilstrekkelig for å gi barnet den omsorgen og sikkerheten det har krav på og fordi barneverntjenestens ”mildeste inngreps prinsipp” skal gjelde.⁸³

⁸² Barnevernloven § 4-20

⁸³ Ofstad og Skar (2009:180)

5.5 OPPFØLGING VED PLASSERING UTENFOR HJEMMET

Oppfølging ved plassering utenfor hjemmet

FORTSETTELSE CASE 2

Etter at fylkesnemnda fatter vedtaket om omsorgsovertakelse, blir det med grunnlag i ny trusselvurdering fra politiet avgjort at Hassan fortsatt bør bo i en annen region enn familien. Fagteam foreslår et fosterhjem i samme region som Hassan har vært akutt plassert. Fosterfamilien får oppfølging og veiledning knyttet til den aktuelle problemstillingen.

Hassan har det ikke bra de første ukene etter plasseringen. Han sliter med skyldfølelse, savner familien sin og har angst. Han har ofte mareritt og er redd for å sovne. Han ville gjerne ha kontakt med familien, men det var vondt å snakke med dem. Hassan synes bare det ble verre etter telefonsamtalen. Å være langt unna kjæresten gjør det ikke bedre. Når de snakker sammen på telefon, blir de begge veldig triste. Hassan er usikker på om han kan snakke med noen om dette.

Etter en tid i fosterhjemmet, går det litt bedre med Hassan. Han har faste samtaler med en psykolog på BUP, som hjelper ham med metoder for å beholde kontrollen når påtrengende minner og vonde følelser overvelder ham. Det gjør hverdagen lettere. Hassan begynner på skole og blir kjent med flere i klassen. Han forteller ikke så mye om seg selv. Han nyter å kunne føle seg litt ”normal” for en gang skyld. Han er også glad fordi foreldrene har sagt ja til å gå til samtaler på familiekontoret etter oppfordring fra barnevernet. Selv om han tviler på at det vil endre foreldrene, øyner han et håp. Kanskje de kan lære noe om god omsorg for barna sine? Kanskje få litt kunnskap om homofili? Kanskje dette kan føre til bedre kontakt mellom dem en gang i fremtiden?

5.5.1 Sikkerhetsarbeid

Barnets sikkerhet er en viktig del av oppfølgingen i saker som omhandler æresrelatert vold. Dette krever et godt samarbeid med politiet, siden trusselvurdering og sikkerhetstiltak er et politiansvar. Politiet kan foreta trusselvurdering i straffesaker og i saker der det er behov for å plassere barnet utenfor hjemmet. En trusselvurdering innebærer ikke nødvendigvis at forhold anmeldes, men politiet kan velge å ta ut offentlig påtale. Dette gjelder i saker som omhandler æresrelatert vold på samme måte som i andre familievoldssaker. Alle politidistrikt har en egen familievoldskoordinator som har et spesielt ansvar i saker som omhandler vold i nære relasjoner, inkludert æresrelatert vold og tvangsekteskap.

Barneverntjenesten skal – basert på trusselvurderingen og gjerne i samarbeid med politiet – foreta vurderinger av hvor barnet kan bo og hvem det er trygt at barnet har kontakt med. Hvis trusselvurderingene tilsier det, bør barnet ikke plasseres i områder hvor familie eller kjente pleier å oppholde seg eller på steder med et tett nettverk av personer fra samme etniske gruppe. Politiets trusselvurdering blir også utgangspunktet for vurdering av behovet for sikkerhetstiltak som voldsalarm, besøksforbud, navneendring og/eller adressesperre.⁸⁴

Barneverntjenesten bør i samarbeid med politiet vurdere nødvendigheten av en navneendring. Når foreldrene har foreldreansvaret, krever dette deres samtykke, noe som er uheldig. Dersom navneendring i slike tilfeller anses som nødvendig, må barneverntjenesten vurdere å begjære foreldreansvaret overtatt i fylkesnemnda. Dersom barneverntjenesten har overtatt foreldreansvaret, er det ikke nødvendig med foreldrenes samtykke. Mens navneendring kan være en nødvendighet for noen, kan

det for andre være tilstrekkelig å bruke et annet fornavn. Å leve med et annet navn og en ”dekkhistorie” utgjør en ekstra belastning i en vanskelig situasjon, og bør ikke benyttes uten at politiets trusselvurdering tilsier det.

Ofte forveksles navneendring og sperret adresse med ny eller fiktiv identitet. Fiktiv identitet betyr å få nytt personnummer, fødselsnummer og andre personopplysninger. Det er lokalt politi som utreder saken, som deretter sendes videre til Politidirektoratet for vedtak. Terskelen for å få fiktiv identitet er svært høy, og det er et krav om at andre sikkerhetstiltak er vurdert som utilstrekkelig. Fiktiv identitet innebærer store konsekvenser for den det gjelder, blant annet fordi all kontakt med familie og venner må brytes. Av denne grunn er det også et uegnet tiltak i saker som omhandler tvangsekteskap og andre former for æresrelatert vold.

Å hjelpe barnet til å ivareta sin egen sikkerhet er en viktig del av oppfølgingen ved akutt plassering og omsorgsovertakelse. Sikkerhetstiltakene har nemlig liten effekt hvis barnet selv ikke følger opp. Det kan være vanskelig for barnet å forstå nødvendigheten av å forholde seg til disse tiltakene. Dette kan blant annet skyldes savn av familien og/eller skyldfølelse for det som har skjedd, noe som kan gjøre det vanskelig for barnet å ikke kontakte familien. Noen barn har også vanskeligheter med nye grenser og restriksjoner etter en oppvekst med streng sosial kontroll. Strengt regler om hva barnet kan og ikke kan gjøre, kan føre til at barnet opplever plasseringen som et ”fengsel”. I verste fall kan dette føre til at barnet rømmer og slik setter seg selv i stor fare. Barneverntjenesten bør derfor samarbeide med barnet når det

⁸⁴ Barneverntjenesten kan sende skriftlig søknad til Folkeregisteret om sperret adresse for barnet. Sperret adresse vil si at Folkeregisteret har forbud mot å gi ut vedkommendes adresse til privatpersoner eller institusjoner. Når søknaden er innvilget, vil det tas stilling til om adressesperringen skal klassifiseres som ”fortrolig” eller ”strengt fortrolig”. ”Fortrolig” vil si at adressen skjermes fra privatpersoners innsyn. ”Strengt fortrolig” vil si at adressen ikke lenger vil være i Folkeregisterets database og at verken privatpersoner eller andre instanser har tilgang til adressen.

gjelder å lage rutiner for barnets egen sikkerhet. Barnet må forstå hva trusselen er, samt forstå behovet for enkelte sikkerhetstiltak.

Det bør diskuteres diverse måter å ivareta sikkerheten på med barnet, og barneverntjenesten må sammen med barnet finne best mulige løsninger. Dette krever tillit mellom barnet og barneverntjenesten, slik at barnet kan tematisere det som er vanskelig og få forståelse av hvorfor barneverntjenesten fokuserer på sikkerhet. Tillit og åpenhet kan forebygge at barnet tar kontakt med familien uten barnevernets kjennskap.

I samtale med barnet om sikkerhet, bør barneverntjenesten ta opp

risikoen for psykisk press og trusler fra familie og familiens nettverk gjennom SMS, telefonsamtaler og Internett. Det må vurderes hvordan barnet kan bruke disse mediene med minst mulig risiko. Dersom det er fare for at personer som kan være en trussel for barnet tar kontakt, bør barnet få nytt SIM-kort, hemmelig telefonnummer og ny e-postadresse. Barnet bør advares mot å røpe eventuelt nytt navn og adresse til familie og gamle bekjente gjennom for eksempel Facebook, Twitter eller andre nettsted. Dersom Facebook-profilen eller andre profiler har bilder av barnet, kan det være problematisk at dette knyttes til nytt navn. Det er viktig at barnet forstår risikoen knyttet til Internett. Barneverntjenesten kan også sammen med barnet bli enig om at post fra familie kontrolleres, for slik å unngå at barnet mottar trusler og utsettes for psykisk press.⁸⁵

Barneverntjenesten er forpliktet å følge opp foreldrene mens barnet er plassert i fosterhjem eller på institusjon.⁸⁶ Samarbeid med familien drøftes mer i 5.5.3. Her skal vi kort nevne familiearbeid som et sikkerhetstiltak. Arbeid med familien, med sikte på holdnings- og atferdsendringer, er en viktig del av sikkerhetsarbeidet. Hvis endringsarbeidet viser positive resultater, reduseres risikoen for at barnet settes i fare ved kontakt med familien. I *Arbeid mot tvangsekteskap – en veileder* (side 63) kan man lese mer om trusselvurdering.⁸⁷

⁸⁵ Se Forskrift om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon ("Rettighetsforskriften"). <http://www.lovdata.no/cgi-wift/lldes?doc=/sf/sf/sf-20111115-1103.html>

⁸⁶ Barne- og likestillingsdepartementet (2009), *Veileder: Oppfølging av foreldre med barn/ungdom plassert i fosterhjem eller på institusjon*

⁸⁷ www.imdi.no/no/Kunnskapsbasen/Innholdstyper/Brosjyrer/2009/Arbeid-mot-tvangsekteskap--en-veileder/

Viktige spørsmål i samtaler med barnet om sikkerhet:

- Hvilke trusler foreligger?
- Hvilke personer utgjør en trussel?
- Hvilke sikkerhetstiltak er det behov for? Hvordan kan barnet føle seg tryggere?
- Hvordan kan barnet bruke telefon og Internett?
- Hvilke personer er det trygt å ha kontakt med?
- Hvem kan barnet fortelle sin historie til og hvem er det lurt å ikke fortelle noe til?
- Ønsker barnet fremtidig kontakt med sin familie? Eventuelt med hvem?

5.5.2 Psykososial oppfølging av barnet

En akuttplassering utløser som oftest sterke og kaotiske følelser for barnet. Det kan oppleves som et sjokk, som noe skremmende, men også som en lettelse. Mange føler ambivalens, der det både føles godt å komme bort fra noe vondt og samtidig oppleves som å ha sviktet familien. Mange føler skyld, skam, tap, savn, ensomhet og sorg. Vanlige reaksjoner hos barnet er frykt, sinne, søvnvansker, sterke minner, tristhet, selvbefridelse, utfordrende atferd og konsentrasjonsvansker.

Barnet kan i denne fasen være i akutt krise. En krise innebærer brudd med alt som er kjent, trygt og forutsigbart, og kan være en reaksjon på akuttplasseringen der barnet plutselig tas bort fra sine nærmeste. Å tas

ut av familien er som regel en stor påkjenning, til tross for at formålet er å bedre omsorgssituasjonen.

I en akutfase har barnet stort behov for hjelp til å håndtere den krevende følelsesmessige situasjonen. Det er derfor nødvendig at saksbehandlere og ansatte i tiltakene har kunnskap om reaksjoner på vold, erfaring med metoder for stabilisering og vet hvordan man støtter barn i akutt krise. Barnet trenger forståelse, støtte og trøst fra trygge voksne som kan berolige og holde frem at barnet ikke har ansvar for det som har skjedd. Både i akutfasen og senere er det viktig å anerkjenne barnets følelser, som for eksempel sorg og savn, noe som i seg selv kan ha en lindrende effekt.⁸⁸ Barnet trenger også hjelp til å forstå og håndtere motsetningsfylte følelser, som for eksempel sinne og kjærlighet. Barnet kan være glad i, og savne, personer som har stått bak krenkelser. Å forberede barnet på følelser og reaksjoner som kan komme, er en god hjelp til å håndtere disse. Trygge og forutsigbare rammer – inkludert informasjon om hva som kommer til å skje i den nærmeste fremtiden – har også stor betydning for om barnet opplever ro og trygghet.

Barnets psykiske helse må kartlegges på et tidlig tidspunkt. Barneverntjenesten må også ha et godt samarbeid med barne- og ungdomspsykiatrien (BUP) for å møte barns behov både i en akutfase (krisehåndtering og stabilisering) og over lengre tid (stabilisering og bearbeiding gjennom behandling).⁸⁹ Det må vurderes hvorvidt en langsiktig behandling skal settes i gang hvis barnet er midlertidig plassert og hvilken psykososial hjelp som kan være nødvendig i en

⁸⁸ Dullum, J. og Mettenes, K. (2010), *Første dag var jeg redd – men glad også. Bokollektivets faglige tilnærminger i arbeidet med unge minoritetskvinner utsatt for tvangsekteskap*. Oslo krisesenter.

⁸⁹ Barn og unge med psykiske lidelser har rett til helsehjelp fra spesialisthelsetjenesten (pasientrettighetsloven kapittel 2), se Sosial- og helsedirektoratet, Veileder i psykisk helsearbeid for barn og unge i kommunene.

akutfase. Tidlig traumearbeid (stabilisering) kan hjelpe barnet til å håndtere påtrengende minner og smerte.⁹⁰ Dette kan også hjelpe barnet ut av en akutt krise slik at funksjonsnivået bedres.

En plassering vil ofte innebære at barnet avskjæres fra sitt daglige liv. Hvis dette ikke erstattes med et alternativt innhold, øker faren for at barnet opplever situasjonen som vanskelig og følelsesmessig krevende. Å legge til rette for en mest mulig normal tilværelse helt fra starten, inkludert sosialt fellesskap og meningsfylte aktiviteter, er derfor et overordnet hensyn. Dette handler særlig om skolegang, sosiale aktiviteter med jevnaldrende og kontakt med venner, noe som også bidrar til at plasseringen imøtekommer barnets behov for sosial og kognitiv utvikling. Hvis barnet har familiemedlemmer, venner og/eller kjæreste som ikke utgjør en trussel, kan kontakt med disse gi barnet både trøst og støtte. Dersom barnet ønsker kontakt med personer som er kjent for barnets biologiske familie, må det imidlertid vurderes hvorvidt det er fare for at vedkommende kan utsettes for press med hensyn til å rope hvor barnet befinner seg. I enkelte tilfeller kan det være aktuelt med kontakt under forutsetning av at barnets oppholdssted ikke røpes.

Det psykososiale arbeidet med barnet samt kontakt med familien må være en viktig del av barneverntjenestens omsorgsplan for barnet.⁹¹ Det er også naturlig at behovet for oppfølging på dette området tas opp i en individuell plan⁹² (les mer om individuell plan i 1.3.3).

5.5.3 Arbeid med familien

Når det fattes et vedtak om plassering, enten det er et midlertidig vedtak i en akutt situasjon⁹³ eller vedtak om omsorgsovertakelse, vil det for mange foreldre oppleves som et sjokk. Påkjennningene kan føre familien inn i en krise, med ulike reaksjoner. Familien kan oppleve å bli fratatt barnet, med påfølgende følelse av maktesløshet, skyld, skam og sinne. De kan også oppleve seg stigmatisert av samfunnet og det etniske miljøet rundt seg.⁹⁴ I familier hvor ære står sentralt, vil det ofte oppleves som et ærestap når barnet tas bort fra familien. Familien mister muligheten til kontroll over barnet. Familien kan bli ekskludert fra sitt nettverk og utsatt for press fra storfamilie og etnisk miljø om å gjenopprette æren (les mer om gjenopprettelse av ære i 1.4.1).

Barneverntjenesten har en lovpålagt plikt til å følge barnet og foreldrenes utvikling etter en omsorgsovertakelse samt tilby veiledning og oppfølging til foreldrene.⁹⁵ Det kan imidlertid også være behov for støtte i familien både før, under og etter en omsorgsovertakelse. Barneverntjenesten kan oppnevne en støtteperson med hovedansvar for å ivareta foreldrene.⁹⁶ Hvis foreldrene ikke behersker norsk godt, er det nødvendig med tolk (les mer om bruk av tolk i 1.3.5).

⁹⁰ van der Weele (2006)

⁹¹ Barnevernloven § 4-15 tredje ledd. For mer om omsorgsplaner, se Barne- og likestillingsdepartementet (2006), *Tiltaksplaner og omsorgsplaner i barneverntjenesten – en veileder*.

⁹² Barnevernloven § 3-2a

⁹³ Barnevernloven § 4-6 andre ledd

⁹⁴ Barne- og likestillingsdepartementet (2009), *Oppfølging av foreldre med barn/ungdom plassert i fosterhjem eller på institusjon*

⁹⁵ Barnevernloven § 4-16

⁹⁶ Barne- og likestillingsdepartementet (2009), *Oppfølging av foreldre med barn/ungdom plassert i fosterhjem eller på institusjon*

Foreldrene må få den informasjonen de trenger, samt få mulighet til å snakke om sin forståelse av det som skjer. Dette gjelder informasjon om vedtaket, foreldrenes rett til å klage, muligheten for advokatbistand og den videre prosessen. Foreldrene vil ofte være opptatt av om barnet har det bra, når de skal få se barnet igjen og hvordan de kan få barnet tilbake. Barneverntjenesten må forsikre foreldrene om at barnet blir tatt vare på, gi informasjon om eventuelle muligheter for samvær og om hvilke endringer i omsorgssituasjonen som kan styrke muligheten for tilbakeføring. Barneverntjenesten må også lytte til foreldrenes meninger om hvilken støtte og oppfølging de trenger.⁹⁷

Formålet med veiledning og oppfølging av familien etter en plassering er å bidra til å utvikle foreldrerollen, hjelpe foreldrene til bedre dialog og samspill med barna samt å forbedre familiens livssituasjon. Andre sentrale temaer er barns behov, utvikling og rettigheter i Norge. I familier hvor det har forekommet streng sosial kontroll, trusler og vold, handler det også om å få slutt på dette. Barneverntjenesten må også hjelpe foreldrene til å forsone seg med at barnet tas hånd om av andre.

At noen følger opp familien – både foreldre og søsken – kan være til hjelp for barnet som er plassert utenfor familien. Et barn som opplever å ha dårlig samvittighet etter å ha "forlatt" familien, kan kanskje føle seg roligere ved å vite at familien ikke står alene, men får hjelp og støtte.

Det kan være vanskelig å få til et samarbeid med foreldrene etter en plassering. Noen kan oppleve at barneverntjenesten har "ødelagt" familien, andre at barneverntjenestens "innblanding" skader familiens anseelse og ære. I noen saker blir samarbeidet bedre etter hvert som foreldrene i større grad klarer å forholde seg til at barneverntjenesten har overtatt omsorgen for barnet. I mange tilfeller vil utsikter til samvær ha positiv innvirkning på samarbeidet. I andre tilfeller motsetter foreldrene seg alle former for samarbeid, siden de – etter skammen barnet har forårsaket – ikke lenger vil se på barnet som sin datter/sønn.

Barneverntjenesten må søke å forstå grunnene til dårlig samarbeidsvilje hos foreldrene, og med utgangspunkt i dette etterstrebe en løsning på utfordringene. Det er viktig å snakke med foreldrene om hva de kan få ut av et godt samarbeid og drøfte eventuelle tiltak foreldrene tror kan

⁹⁷ Barne- og likestillingsdepartementet (2009), *Oppfølging av foreldre med barn/ungdom plassert i fosterhjem eller på institusjon*

nytte. Hvordan ønsker familien at samarbeidet skal være? Kan skifte av saksbehandler prøves? Vil familien samarbeide bedre med andre tjenester, for eksempel familievernnet?

Dersom barneverntjenesten og familien ser nytten av at andre i tjenesteapparatet involveres når det gjelder oppfølgingen av familien, kan et samarbeid mellom barneverntjenesten og eventuelle andre instanser initieres. Aktuelle tjenester kan være distriktspsykiatrisk senter (DPS), Alternativ til Vold, familievernnet eller andre. Disse tjenestene kan bidra til endringer hos foreldrene/familien som kan komme barnet og eventuelle søsken til gode (les mer om aktuelle instanser for samarbeid i vedlegg 5).

Familievernnet har lang erfaring i arbeid med familier i konflikt, og tjenesten har god kompetanse i arbeid med saker som omfatter vold i nære relasjoner. Familievernnet kan benyttes av hele familien, av foreldrene uten barnet til stede eller av barnet alene. Familievernnet har dessuten gjennomgått en omfattende kompetanseheving i arbeid med saker som omhandler æresrelatert vold og tvangsekteskap.⁹⁸ I hver av Bufetats regioner er det minst to kontorer med denne kompetansen.

Hvis barnet etter plassering har et ønske om kontakt med familien, kan familievernnet bidra med terapi og veiledning og bistå barneverntjenesten når det gjelder en eventuell dialog mellom barnet og familien. Dersom trusselnivået i saken er høyt, vil det i første omgang være snakk om arbeid med barnet og foreldrene hver for seg. I mange tilfeller er barnet plassert et annet sted enn på hjemstedet. Familievernnet er en landsdekkende tjeneste, noe som innebærer at barnet kan følges opp av familievernnet på plasseringsstedet, samtidig som familien følges opp

av tjenesten på hjemstedet. Dersom arbeidet med partene hver for seg gir et positivt resultat, kan muligheten for samvær mellom barnet og familien (eventuelt enkeltmedlemmer av familien) vurderes (les mer om samvær i 5.6).

Noen frivillige organisasjoner har erfaring i dialogarbeid mellom ungdom og foreldre i denne type saker. Barneverntjenesten kan samarbeide med frivillige organisasjoner.⁹⁹ Dette forutsetter imidlertid at barneverntjenesten har god kjennskap til hvordan den aktuelle organisasjonen jobber og at alle involverte parter anser organisasjonens involvering som noe positivt. Enkelte organisasjoner kan ha medarbeidere med bakgrunn fra samme land eller kultur som familien. I slike tilfeller må barneverntjenesten nøye vurdere hvilke fordeler og ulemper dette kan ha. Barneverntjenesten beholder uansett hovedansvaret for saken, og ansvars- og oppgavefordelingen må avklares når samarbeidet innledes.

Støtte, veiledning og oppfølging fra barneverntjenesten og eventuelle andre kan også være avgjørende for omsorgssituasjonen til søsken som bor hjemme. Det er derfor viktig å kartlegge søskens situasjon etter en plassering. I en situasjon der et av barna blir tatt ut av familien, kan søsken som blir igjen være ekstra sårbare. Det kan være et stort behov for hjelp til å håndtere den vanskelige situasjonen. Søsknene kan oppleve å "miste" en bror eller søster, og noen opplever også å bli ekskludert fra miljøet, storfamilien og venner som følge av familiens ærestap. Dette kan være en stor psykisk og sosial belastning.

⁹⁸ Det tidligere Brobyggerprosjektet ved daværende Aker Familievernkontor i Oslo har gjennom flere års arbeid med ungdom utsatt for tvangsekteskap opparbeidet mye erfaring. Prosjektet har også stått i spissen for en tverretattlig arbeidsgruppe som har delt erfaringer knyttet til arbeid med familien i saker som omhandler æresrelatert vold.

⁹⁹ Barnevernloven § 3-3

Mange opplever at kontrollen og presset øker, fordi foreldrene er redde for at barneverntjenesten også skal overta omsorgen for de andre barna. Søsken kan bli presset til å tie overfor barneverntjenesten eller tvinges til å leve som om den plasserte søsteren/broren ikke eksisterer. I noen tilfeller vil faren for at søsken tas med til familiens opprinnelsesland øke, siden foreldrene ønsker å forhindre at de andre barna følger i fotsporene til søsteren eller broren som søkte hjelp hos barneverntjenesten. Presset på søsken kan også bestå i krav om ekteskapsinngåelse eller at familiens ære gjenopprettes.

112 Spørsmål ved kartlegging av søskens situasjon:

- Hvor mange søsken er det i familien? Kjønn og alder?
- Hvordan forholder søsken seg til "tapet" av søster/bror?
- Utsettes søsken for streng sosial kontroll og æresrelatert vold?
- Deltar eller presses søsken til å delta i kontroll og vold mot andre søsken?
- Forsterkes kontrollen av gjenværende søsken etter plasseringen?
- Er det fare for at søsken blir tatt med til foreldrenes opprinnelsesland?
- Hvordan går det med søsken på skolen?
- Opplever søsken å bli stigmatisert av andre på grunn av det som har skjedd?
- Har noen av søsknene behov for tiltak etter barnevernloven?

5.6 SAMVÆR

Ved et vedtak om omsorgsovertakelse i fylkesnemnda, fastsettes også et minimum av samvær mellom barn og foreldre. Fylkesnemnda kan imidlertid også bestemme at det av hensyn til barnet ikke skal være samvær.¹⁰⁰ Barneverntjenesten har mulighet til å etablere samvær selv om dette ikke er bestemt av fylkesnemnda eller å utvide samværet dersom dette er til barnets beste.¹⁰¹

I saker som omfatter æresrelatert vold, vil det ofte være fare for psykisk press og trusler ved kontakt mellom barnet og foreldrene. Foreldrene kan for eksempel gi barnet skylden for at de lider og fortelle mer eller mindre sanne historier om hvordan situasjonen har påført familiemedlemmer sykdom. Det kan også komme direkte trusler om at barnet vil bli skadet eller utstøtt av familien hvis det ikke kommer hjem. Psykisk press og trusler kan bidra til frykt, skyldfølelse, dårlig selvbilde og savn av familien. Slike følelser kan ha negativ innvirkning på opplevelsen av håp og mestring, og kan i noen tilfeller føre til depresjon, angst og selvskading eller at barnet rømmer hjem. Samvær kan også innebære fare for fysiske overgrep og kidnapping. Når samvær kan skade barnet enten psykisk eller fysisk, og/eller dersom barnet frykter å møte sine foreldre, bør det vurderes å nekte samvær. Et alternativ kan være samvær under tilsyn. Fylkesnemnda har også adgang til å regulere annen kontakt, som for eksempel telefonsamtaler, brev og gaver,¹⁰² dersom denne formen for kontakt har en negativ innflytelse på barnet.

¹⁰⁰ Barnevernloven § 4-19 andre ledd

¹⁰¹ Lindboe (2008:112, 114)

¹⁰² Lindboe (2008:114)

Hvis foreldrene skal ha samvær med barnet, eventuelt under tilsyn, bør barneverntjenesten være særlig oppmerksom på psykisk press og trusler som kan kommuniseres på barnets morsmål gjennom indirekte språk og/eller kroppsspråk. Dette kan være kommunikasjon som barnet oppfatter, men som for utenforstående kan være vanskelig å fange opp. Det må derfor vurderes nøye hvorvidt barnet skal utsettes for belastningen.

Det er viktig at barneverntjenesten på forhånd har kjennskap til foreldrenes mulige reaksjoner i møtet med barnet samt vet noe om foreldrenes forventninger til samværet. I noen tilfeller vil det være nødvendig med samtaler og foreldreveiledning før et samvær kan gjennomføres. Før eventuelt samvær må også barnet forberedes på hva som kan skje, både når det gjelder foreldrenes reaksjoner og egne følelser i etterkant. Arbeid med barn og foreldre hver for seg før samvær kan være viktig for at møtet skal bli en positiv opplevelse for barnet og familien. Når det er gjort vedtak om samværsnekt og skjult adresse,¹⁰³ kan arbeidet med barnet og familien hver for seg gi positive resultater som muliggjør samvær på litt lengre sikt.

Å være avskåret fra kontakten med sin familie, kan være en stor påkjenning for barnet. De fleste opplever også kjærlighet til foreldrene eller andre i familien, til tross for vonde opplevelser og overgrep. Noen har hatt mye ansvar for omsorgen av yngre søsken, og kan oppleve det å forlate familien som et svik. Andre i familien har kanskje også opplevd press og overgrep, og kan være en støtte for barnet. Det kan være mor som ikke har turt å stå imot en autoritær far eller søsken som ikke har vært i en posisjon til å hjelpe. Samvær med disse kan

være til støtte for barnet, og det kan lindre opplevelsen av tap og savn. Barneverntjenesten (eventuelt i samråd med politiet) må imidlertid vurdere hvorvidt det kan sette barnet i fare, for eksempel ved at familiemedlemmer utsettes for press og trusler fra andre i familien.

¹⁰³ Barnevernloven § 4-19 andre ledd

5.7 NÅR BARNET RØMMER

FORTSETTELSE CASE 2 *Hassan rømmer*

Etter en stund i fosterhjemmet, går det noe bedre med Hassan. Han begynner å finne seg til rette i fosterfamilien og på skolen. Han savner både familien sin og kjæresten, men han gråter mindre om kveldene. Hassan snakker mindre om kjæresten sin, og de ringes ikke så ofte lenger. Saksbehandleren tenker derfor at Hassan ikke lenger er så interessert i kjæresten.

En dag ringer fostermor fortvilet til barneverntjenesten og forteller at Hassan ikke er kommet hjem etter skolen. Telefonen hans er avslått. De har ringt skolen og de nye vennene hans, men alle trodde at han dro hjem etter skolen. Saksbehandleren ringer Hassans kjæreste, som sier at han ikke vet noe. Han blir veldig bekymret. Barneverntjenesten etterlyser Hassan gjennom politiet. Alle er redde for hva som kan ha skjedd. Ville Hassan dra bort uten å si fra? Har det skjedd ham noe alvorlig? Har han dratt hjem til familien sin? Har familien sporet ham opp?

Neste dag ringer Hassan til fostermor. Han beklager at han har reist uten å gi beskjed. Han forteller at han savnet kjæresten så sterkt og bare ville tilbake i håp om at alt kunne være som før. Hassan hadde tatt toget uten å si noe til kjæresten på forhånd. Dagen etter kommer Hassan tilbake til fosterfamilien i følge med saksbehandleren. Barneverntjenesten legger til rette for en samtale mellom Hassan og fosterfamilien, der de snakker om hvorfor Hassan dro, hvor bekymret alle ble og hvilken risiko det innebar for Hassan selv å dra til stedet hvor familien hans bor. De diskuterer seg frem til en ordning for samvær mellom Hassan og kjæresten. De skal få treffes regelmessig, men på et annet sted enn i hjembyen slik at det ikke setter Hassan i fare.

En del av barna rømmer fra plasseringsstedet, selv om de vet at det kan sette dem i en farlig situasjon. Årsaken til rømmingen og hvor de drar varierer. Ofte handler det om savn av familie og venner. Noen drar hjem til familien, andre til venner eller kjæreste. Å rømme vil ofte innebære en risikabel situasjon for barnet. Å dra hjem utgjør en risiko for nye overgrep og for at barnet tas med ut av landet. Å rømme til venner eller kjæreste innebærer en risiko for å bli sporet opp av familien.

Dersom et barn etter omsorgsovertakelse rømmer fra barnevernsinstitusjonen eller fosterfamilien, kan det hentes tilbake.¹⁰⁴ Barnet skal etterlyses gjennom politiet, og barneverntjenesten har adgang til å kreve bistand fra politiet for å bringe barnet tilbake.¹⁰⁵

Når barnet er tilbake på plasseringsstedet, er det viktig med en grundig kartlegging av hva som har skjedd og hvorfor. Det blir viktig å vurdere trussel- og sikkerhetssituasjonen på ny, samt snakke med barnet om hvilken risiko en rømning kan innebære. I tillegg til samtaler om det som har skjedd, skal det skrives en rapport om forholdet der barnet har anledning til å uttale seg.¹⁰⁶

Nyttige spørsmål i en kartlegging etter rømning kan være:

- Hva var bakgrunnen for rømmingen (f.eks. savn, opplevelse av manglende frihet, misnøye med bosituasjon/skole, press fra familien osv.)?
- Hvor rømte barnet?
- Har barnet vært i kontakt med familien?
- Har barnet gitt familien informasjon om hvor det bor?
- Hva kan forebygges at barnet rømmer på nytt?

Rømning kan forebygges på flere måter, f.eks. gjennom å snakke med barnet om hvilken risiko det kan medføre. Den viktigste forebyggingen er et godt psykososialt arbeid (les mer om psykososial oppfølging av barnet i 5.5.2). Det handler om at barnet har trygge, omsorgsfulle voksne og venner på egen alder. Det handler også om anerkjennelse og hjelp til å håndtere vanskelige følelser knyttet til savn av familien, reaksjoner på overgrepene og det å finne seg til rette i en ny og uoversiktlig situasjon. I noen tilfeller kan sikkerhetstiltakene oppleves som kontroll og manglende frihet. Streng sikkerhetstiltak kan for barnet ha fellestrekk med situasjonen hjemme og kan oppleves som uønsket. Det er derfor viktig at sikkerhetstiltakene ikke setter større begrensninger for barnets livsutfoldelse enn nødvendig. Tiltakene må forklares og begrunnes for å skape forståelse hos barnet.

¹⁰⁴ Ofstad og Skar (2009:250)

¹⁰⁵ Barnevernloven § 6-8

¹⁰⁶ FOR 2011-11-15 nr. 1103, Forskrift om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barnevernsinstitusjon

5.8 TILBAKEFØRING

Barneverntjenesten skal, gjennom nøye oppfølging av barnets og foreldrenes utvikling, fortløpende vurdere om vilkårene for å opprettholde omsorgen for barnet er til stede.¹⁰⁷ Vedtak om omsorgsovertakelse kan kun oppheves etter sak i fylkesnemnda dersom det er overveiende sannsynlig at foreldrene kan gi barnet forsvarlig omsorg. Det skal imidlertid også tas med i vurderingen hvorvidt barnet har fått en slik tilknytning til mennesker og miljø der det befinner seg at barnet vil ta skade av å bli tilbakeført til sin biologiske familie.¹⁰⁸

120

Når barneverntjenesten har overtatt omsorgen på grunn av (fare for) tvangsekteskap eller æresrelatert vold, har barnet sannsynligvis en del negative erfaringer når det gjelder sin biologiske familie. Fysisk vold, press og trusler fra familien i fortiden og muligens etter omsorgsovertakelsen kan skape utrygghet og frykt for at volden kan skje igjen dersom barnet flytter tilbake til familien. Skadevirkningene av volden barnet har vært utsatt for, har også konsekvenser for foreldrenes mulighet til å imøtekomme barnets behov for følelsesmessig kontakt og trygghet.¹⁰⁹ Slike forhold hører med i vurderingen av en eventuell tilbakeføring.

I en vurdering av tilbakeføring til familien, skal barnets mening tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet.¹¹⁰ Hensynet til barnets beste skal være et hovedhensyn. Barnet selv kan ofte ha ambivalente følelser. På den ene siden opplever de et sterkt savn av familie og venner, på den andre siden frykter de at press, trusler og fysisk vold skal fortsette. I enkelte saker øver foreldrene press på barnet om å komme hjem. Dette kan føre til at barnet setter sine egne ønsker til side, for

eksempel ved å rømme hjem. Når et barn gir uttrykk for ønske om å flytte hjem eller rømmer, er det derfor viktig å få oversikt over om barnet er utsatt for press eller trusler.

Hvis fylkesnemnda opphever vedtaket om omsorgsovertakelse, kan barneverntjenesten likevel støtte barnet/familien gjennom frivillige hjelpetiltak.¹¹¹ Videre oppfølging av barnet og familien kan være nødvendig.

121

¹⁰⁷ Barnevernloven §§ 4-16 og 4-21

¹⁰⁸ Barnevernloven § 4-21

¹⁰⁹ Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2008-2009), *Ot.prp. nr. 69. Om lov om endringer i barnevernloven*, s. 25

¹¹⁰ Barnevernloven § 6-3 for generell saksbehandlingsregel

¹¹¹ Barnevernloven § 4-4

VIKTIGE MOMENTER I KAPITTELET:

- Når familien utgjør en trussel, må barnet bringes i sikkerhet før foreldrene informeres om et akuttvedtak.
- Når plasseringssted skal vurderes, kan en trusselvurdering fra politiet spille en viktig rolle.
- En plassering hvor gutter og jenter bor sammen, kan innebære et ærestap for familien.
- Barnets trusselbilde og nødvendige sikkerhetstiltak bør vurderes i samarbeid med politiet.
- Streng sikkerhetstiltak kan for barnet oppleves som uønsket kontroll og ha fellestrekk med situasjonen de har flyktet fra.
- Barnet bør involveres i utformingen av sikkerhetstiltakene.
- Barneverntjenestens samarbeid med familien er viktig med tanke på barnets sikkerhet, situasjonen for andre søsken og mulighet for samvær.

- Barnets psykiske helse bør kartlegges raskt for at eventuell behandling kan komme i gang.
- Er det noen i barnets familie eller nettverk som kan gi barnet støtte og trygghet?
- Hvordan er situasjonen for søsken i familien?
- Når samarbeidet med foreldrene er krevende, hvilke forslag har foreldrene til å bedre samarbeidet?
- Utsettes barnet for press eller trusler på morsmålet og/eller indirekte gjennom kroppsspråk? Det vil ofte være nødvendig å jobbe med barnet og familien hver for seg før et eventuelt samvær.
- Et godt psykososialt arbeid kan forebygge at barnet rømmer. Snakk åpent med barnet om trivsel/mistrivsel, savn av familie og sikkerhet.
- Hvis barnet ønsker å flytte hjem eller rømmer, har det vært utsatt for psykisk press eller trusler?

LESETIPS:

Barne- og likestillingsdepartementet (2009).

Veileder: Oppfølging av foreldre med barn/ungdom plassert i fosterhjem eller på institusjon.

Dullum, J. og Mettenes, K. (2010).

Første dag var jeg redd – men glad også. Bokollektivets faglige tilnærminger i arbeidet med unge minoritetskvinner utsatt for tvangsekteskap. Oslo Krisesenter, www.bufetat.no/Documents/Bufetat.no/Tvangsekteskap/Bokollektivet%20rapport%202010%20WEB.pdf

6

BARN I UTLANDET

FORTSETTELSE CASE 1

*Bekymring knyttet til
Saras utenlandsreise*

Sara og hennes familie har hatt frivillige hjelpetiltak fra barnevernet, hovedsakelig samtaler, på grunn av streng kontroll, psykisk press og frykt for å bli gift med en slektning i foreldrenes hjemland (se kapittel 4). Utpå våren forteller Saras foreldre at de planlegger å ta med barna på sommerferie i hjemlandet. Saras kusine skal gifte seg, og familie bosatt i ulike deler av verden gleder seg til å møtes i bryllupet.

Denne informasjonen fører til at barnevernet snakker alvorlig med foreldrene om hva som kan skje med Sara. Vil hun bli presset med tanke på forlovelse eller ekteskap? Foreldrene går gode for at ingenting vil skje med Sara under ferien. Barnevernet kartlegger reiseplanene nøye – når familien reiser, når de kommer tilbake, reiserute, hvor i opprinnelseslandet de skal oppholde seg og hvem de skal bo hos.

Barnevernet har deretter en samtale alene med Sara på deres kontor. Sara er i tvil om hva som kan skje. Forholdet til foreldrene er blitt mye bedre, og de prater en del om hvilken utdanning hun skal ta etter videregående. De er blitt enige om at hun skal søke på høyskolen i

hjembyen, for da kan hun fortsette å bo hjemme. Disse planene gjør at Sara stoler mer på foreldrene sine. Hun gleder seg veldig til kusinens bryllup og til å treffe slektningene. Sara forteller også at ”maset” fra besteforeldrene har stilnet, men at hun er usikker på hva som kan skje når hun kommer dit.

Barneverntjenesten lager en skriftlig avtale om utenlandsoppholdet sammen med Sara og hennes foreldre. Avtalen inneholder dato for planlagt utreise og hjemreise, kontaktopplysninger på oppholdsstedet samt at Sara skal ha kontakt med barneverntjenesten på SMS eller e-post i ferien. Ifølge avtalen vil barneverntjenesten informere politiet hvis Sara ikke kommer tilbake til avtalt tid. Foreldrene og Sara undertegner avtalen.

Barneverntjenesten tar kopi av Saras pass og billett. Hun får informasjon om adresse og telefonnummer til utenriksstasjonen i landet hun skal reise til. Sara skal si fra til barnevernet så snart hun er hjemme igjen.

Noen barn blir tatt med til utlandet mot sin vilje. Andre blir ufrivillig etterlatt eller giftet bort under opphold i foreldrenes opprinnelsesland eller i et annet land. Motivet kan være at barnet er blitt ”for norsk” og trenger å lære om dets ”opprinnelige” kultur. I enkelte tilfeller har foreldrene inngått avtaler om ekteskap på vegne av barnet med noen som er bosatt i utlandet. En utenlandsreise utgjør i slike saker en risiko for barnet. Noen ganger befinner barnet seg allerede i utlandet når det ber om hjelp.

130 6.1 BISTAND FØR UTREISE

Norske myndigheter har begrensede muligheter til å bistå barn i utlandet med hjelp til hjemreise hvis foreldrene ikke samtykker (les mer i 6.2). Hvis barnet selv eller barneverntjenesten er bekymret for at barnet kan bli etterlatt eller giftet bort under opphold i utlandet, må barneverntjenesten i samråd med barnet vurdere tiltak som kan forhindre reisen. Det kan være vanskelig for barnet å vite hva familien planlegger og når reisen eventuelt vil skje. Når barneverntjenesten får melding om risiko knyttet til utenlandsreise og starter en undersøkelsessak, er det derfor viktig at situasjonen kartlegges raskt.

Viktige spørsmål i kartleggingen:

- Er det risiko knyttet til barnets reise (mot barnets vilje, risiko for å bli etterlatt eller giftet bort osv.)?
- Hvor akutt er situasjonen? Har barnet gjort noe som innebærer risiko for ærestap som kan være bakgrunn for reiseplanene (f.eks. kjæreste, sex før ekteskap osv.)?
- Har det vært snakket om ekteskap og eventuelle ekteskapskandidater?
- Er det fastsatt reisedato, reisemål og returdato? Er billetter og reisedokumenter gjort klart? Er det kjøpt returbillett for barnet?
- Kan foreldrenes kjennskap til barneverntjenestens involvering fremskynde planene om utenlandsreise? Kan foreldrenes kjennskap til barneverntjenestens involvering skade barnet på andre måter?
- Er barnet norsk statsborger? Har barnet dobbelt statsborgerskap?

131

For å hindre utreise, kan politiet inndra barnets pass hvis det er skjellig grunn til å tro at formålet med reisen er ulovlig virksomhet,¹¹² for eksempel ekteskapsinngåelse for mindreårige eller tvangsekteskap. Manglende pass er imidlertid ingen garanti mot utreise siden en del barn har dobbelt statsborgerskap, og i noen tilfeller kan falske reisedokumenter tas i bruk.

Hvis det er grunn til å tro at barnet i nær fremtid vil bli tatt med til utlandet mot sin vilje for å bli etterlatt eller giftet bort, bør det vurderes

¹¹² Passloven § 7

å fatte et midlertidig vedtak etter barnevernloven § 4-6 annet ledd for å forhindre at barnet forlater Norge (les mer om midlertidig vedtak i akuttsituasjoner i 5.1). Hvis barnet og barneverntjenesten frykter at foreldrenes kjennskap til barnevernets involvering kan fremskynde reisen, bør foreldrene ikke informeres før barnet er brakt i sikkerhet.

6.1.1 Avtaler ved utenlandsreise

Hvis det er bekymring knyttet til utenlandsreise, men det ikke vurderes som nødvendig å forhindre reisen, kan det inngås en skriftlig avtale mellom barneverntjenesten, barnet og foreldrene før avreise. Avtalen 132 bør inneholde opplysninger om planlagt avreise- og returdato, formål for reisen, oppholdssted (inkl. kontaklinformasjon) samt en erklæring om at formålet ikke er giftemål, i tillegg til beskrivelse av barneverntjenestens tiltak hvis barnet ikke returnerer som angitt eller blir utsatt for straffbare handlinger under utenlandsoppholdet (se vedlegg 3 for forslag til avtale).

En slik avtale er ikke et formelt anerkjent juridisk dokument. Erfaringene viser likevel at samtalen(e) og det å undertegne et skriftlig dokument i seg selv gir et signal til familien om at barneverntjenesten tar saken alvorlig. Dette kan ha en forebyggende effekt.

Barneverntjenesten bør også ha kopi av barnets pass og billett, noe som letter arbeidet hvis det blir nødvendig å etterlyse eller spore opp barnet. Barnet bør i tillegg informeres grundig og få skriftlig informasjon (og gjerne huske) adresse og telefonnummer til nærmeste utenriksstasjon.

6.2 BISTAND TIL BARN I UTLANDET

Barnevernloven gjelder for barn som oppholder seg i Norge.¹¹³ FNs barnekonvensjon, som er inkorporert i norsk lov, tar utgangspunkt i at staten der barnet oppholder seg har plikt til å beskytte vedkommende. Norske barnevernsmyndigheter kan derfor ikke utøve noen myndighet i andre land, verken overfor norske eller utenlandske statsborgere.¹¹⁴ Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har utarbeidet retningslinjer for håndtering av saker der barn er etterlatt i utlandet for å klargjøre hvilket ansvar og muligheter norske myndigheter har i slike saker.¹¹⁵

Hvis barneverntjenesten mottar en bekymringsmelding om et barn i utlandet, kan det ikke fattes vedtak som omfatter barnet selv om det før utreisen er opprettet en undersøkelse, opprettet frivillig 133 hjelpetiltak i familien eller reist sak om omsorgsovertakelse (dette gjelder ikke kortvarige ferieopphold). Hvis det er fattet, men ikke iverksatt et vedtak om omsorgsovertakelse når barnet blir tatt med ut av landet, kan vedtaket opphøre etter seks uker dersom fristen ikke forlenges av fylkesnemnda.¹¹⁶ I saker der det er risiko for at barnet kan bli tatt med ut av landet, er det derfor viktig at vedtak om omsorgsovertakelse iverksettes så snart som mulig. I saker der vedtak om omsorgsovertakelse er iverksatt og barnet blir tatt med ut av landet, blir dette regnet som barnebortføring. Norske myndigheter kan da – overfor land som har ratifisert internasjonale avtaler om dette (Haagkonvensjonen og Europarådkonvensjonen, opp til 16 år) kreve

¹¹³ Barnevernloven § 1-2

¹¹⁴ Ofstad og Skar (2009:23)

¹¹⁵ Retningslinjer for håndtering av saker med etterlatte barn i utlandet, www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/rundskriv/2002/q-1038-b-retningslinjer-for-handtering-a.html?id=109059

¹¹⁶ Barnevernloven § 4-13

barnet levert tilbake.¹¹⁷ Hvis staten det gjelder ikke har ratifisert disse avtalene, vil Utenriksdepartementet (UD) bistå i eventuelle forsøk på å få barnet tilbakelevert til Norge.

Hvis barneverntjenesten har informasjon om at et barn med norsk statsborgerskap eller oppholdstillatelse i Norge utsettes for omsorgssvikt i utlandet, bør barneverntjenesten melde fra om dette til UD. UD vil vurdere om myndighetene i landet der barnet oppholder seg skal kontaktes med forespørsel om de kan bistå barnet. Det er imidlertid opp til myndighetene i landet det gjelder hvorvidt – og på hvilken måte – slik oppfølging skal skje. En del land har imidlertid ikke rutiner eller

virkemidler for å hjelpe barn i en slik situasjon, og anser dette for å være et familieanliggende og ikke det offentliges ansvar.

Hvilke muligheter norske myndigheter har til å bistå barn som er etterlatt i utlandet, er avhengig av barnets statsborgerskap og hva foreldrene ønsker. Hvis et barn med norsk statsborgerskap henvender seg til en norsk utenriksstasjon for å få hjelp til å komme seg hjem til Norge, skal det sendes skriftlig melding med alle oppgitte personopplysninger til UD. UD skal deretter ta saken opp med barnets oppholdskommune i Norge, herunder barneverntjenesten.¹¹⁸ UD vil vurdere hvorvidt foreldre, som eventuelt oppholder seg i Norge, skal forespørres om samtykke til at barnet hjelpes hjem. Siden kontakten med foreldrene kan innebære risiko for sanksjoner mot barnet, må det vurderes nøye hvilke konsekvenser slik kontakt kan ha for barnet. Hvis foreldrene i Norge skal kontaktes, kan dette være en oppgave som barneverntjenesten involveres i. Dette kan være særlig hensiktsmessig i de tilfeller der barneverntjenesten tidligere har hatt kontakt med foreldrene i forhold til barnet.

Hvis foreldrene motsetter seg at barnet skal sendes til Norge, har norske myndigheter begrensede muligheter til å hjelpe. Etter folkeretten kan norske myndigheter verken utøve forvaltningsmyndighet eller tvang overfor et barn som oppholder seg på annen stats territorium uten samtykke fra den staten det gjelder. Dette gjelder også dersom barnet eller familien har norsk statsborgerskap. Hvis barnet har dobbelt statsborgerskap, kan myndighetene i landet der barnet oppholder seg velge å se bort fra det norske statsborgerskapet.

¹¹⁷ Se www.barnebortføring.no for liste over hvilke land som har ratifisert konvensjonene. Retningslinjer for håndtering av saker med etterlatte barn i utlandet,

¹¹⁸ Retningslinjer for håndtering av saker med etterlatte barn i utlandet, www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/rundskriv/2002/q-1038-b-retningslinjer-for-handtering-a.html?id=109059

Foreldrene har ansvar for barnet så lenge foreldreansvaret/omsorgen ikke er overtatt av det offentlige. Hvis barnet får hjelp til hjemreise, må foreldrene derfor dekke utgiftene. Hvis barnet er norsk statsborger og foreldrene samtykker til hjemsendelse til Norge, kan utenriksstasjonen vurdere å gi nødlidenhetslån, forutsatt at låntaker er registrert bosatt i Norge og har fast inntekt i form av lønn eller trygd. Utenriksstasjonen har selv ikke anledning til å dekke reiseutgifter. Hvis foreldrene ikke kan eller vil finansiere barnets retur til Norge, vil utenriksstasjonen derfor søke om å få forhåndssamtykke til dekning av hjemreiseutgifter fra annen myndighet. I de fleste tilfeller vil dette være barneverntjenesten, forutsatt at barnevernet vil være ansvarlig for den videre oppfølging når barnet er tilbake i Norge.

Fra og med januar 2010 har Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) ved Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse administrert midler til hjemsendelse av personer som er tvangsgiftet eller står i fare for å bli tvangsgiftet i utlandet. Det er den enkelte utenriksstasjon som – på vegne av den utsatte – kan søke IMDi ved Kompetanseteamet om en slik dekning i de tilfeller der den utsatte ikke har egne midler. Refusjonsordningen gjelder for utsatte både over og under 18 år. Det kan også søkes om midler til hjemsendelse i tilfeller der den utsatte står i fare for å bli eller er blitt kjønnslemlestet.¹¹⁹

Hvis barnet er utenlandsk statsborger, men har oppholdstillatelse i Norge – og foreldrene samtykker til hjemsendelse – har norske myndigheter ikke samme forpliktelser til å hjelpe. Myndighetene kan likevel velge å bistå i slike saker.¹²⁰

Ved tap av pass kan norsk utenriksstasjon, med myndighet til å utstede pass til norske statsborgere, etter søknad utstede nødpass slik at vedkommende kan returnere til Norge. Dersom tap av norske reisedokumenter gjelder en person uten norsk statsborgerskap, må en søknad om reisedokument for retur til Norge avgjøres av UDI.¹²¹ Når spørsmålet om reisedokument gjelder en person under 18 år, er det påkrevet med samtykke til utstedelse fra begge foreldrene. Kun ved svært spesielle tilfeller, når det regnes som "åpenbart ubetenkelig", kan utenriksstasjonene anvende unntaksbestemmelsen i passloven som tillater passutstedelse til mindreårige uten samtykke fra begge foreldrene.¹²²

¹¹⁹ Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, rundskriv 09/10, *Utgifter til hjemsendelse til Norge ved tvangsgifte eller fare for tvangsgifte*, www.imdi.no/Documents/Rundskriv/07-01171-48_147f8535-d38c-431b-a066-0d9c14d805f7%5b1%5d.pdf

¹²⁰ Retningslinjer for håndtering av saker med etterlatte barn i utlandet, www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/rundskriv/2002/q-1038-b-retningslinjer-for-handtering-a.html?id=109059

¹²¹ Utlendingsforskriften § 12-9

¹²² Passloven § 4 siste ledd og St.meld. nr. 12 (2010–2011), *Bistand til nordmenn i utlandet*, www.regjeringen.no/mobil/nb/dep/ud/dok/regpubl/stmeld/2010-2011/meld-st-12-20102011/7/1.html?id=637555

6.2.1 Barn som returneres til Norge

Når barn returneres til Norge etter å ha blitt etterlatt mot sin vilje, tvangsgiftet eller utsatt for annen æresrelatert vold, kan det oppstå problemer i forholdet mellom barnet og foreldrene selv om de har samtykket til returen. Foreldrene har påført barnet vonde opplevelser, og de opplever kanskje at barnet har skadet familiens ære ved å være ulydig overfor deres beslutninger og ved å be om hjelp. Press, tvang og fysisk vold kan føre til psykiske problemer hos barnet, som kanskje trenger hjelp til bearbeiding og behandling. Barneverntjenesten får som oftest informasjon om barnets situasjon i utlandet og norske myndigheters arbeid med å hjelpe barnet hjem til Norge.¹²³ I slike tilfeller kan barneverntjenesten opprette en undersøkelse etter barnets retur eller som følge av en bekymringsmelding.

¹²³ Retningslinjer for håndtering av saker med etterlatte barn i utlandet, www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/rundskriv/2002/q-1038-b-retningslinjer-for-handtering-a.html?id=109059, punkt 6 om utlendingsmyndighetenes ansvar.

VIKTIGE MOMENTER I KAPITTELET:

- Hvis det er stor bekymring for at barnet skal bli etterlatt eller giftet bort under opphold i utlandet, bør barneverntjenesten vurdere tiltak som kan hindre utreise.
- Hvis bekymringen knyttet til barnets utenlandsreise ikke er tilstrekkelig til å iverksette tiltak for å hindre utreise, kan det gjennomføres samtale(r) og inngås skriftlig avtale mellom barneverntjenesten og foreldrene om at barnet ikke skal etterlates mot sin vilje eller giftes bort i utlandet.
- Hvis foreldrene motsetter seg at barnet skal sendes til Norge, har norske myndigheter begrensede muligheter til å hjelpe.
- Hvis foreldrene samtykker til hjemsendelse, men ikke har mulighet til å betale, kan utenriksstasjonen vurdere å gi nødlidenhetslån under forutsetning av at låntaker er registrert bosatt i Norge og har fast inntekt i form av lønn eller trygd.

- Hvis foreldrene ikke kan eller vil finansiere barnets retur til Norge, vil utenriksstasjonen søke å få forhåndssamtykke til dekning av hjemreiseutgifter fra annen myndighet (som oftest barneverntjenesten).
- Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (IMDi) administrerer midler til hjemsendelse av personer som er tvangsgiftet eller står i fare for å bli tvangsgiftet i utlandet.
- Barn som får bistand til retur fra utlandet på grunn av tvangsekteskap eller annen æresrelatert vold, vil ofte trenge oppfølging av barneverntjenesten etter hjemkomst.

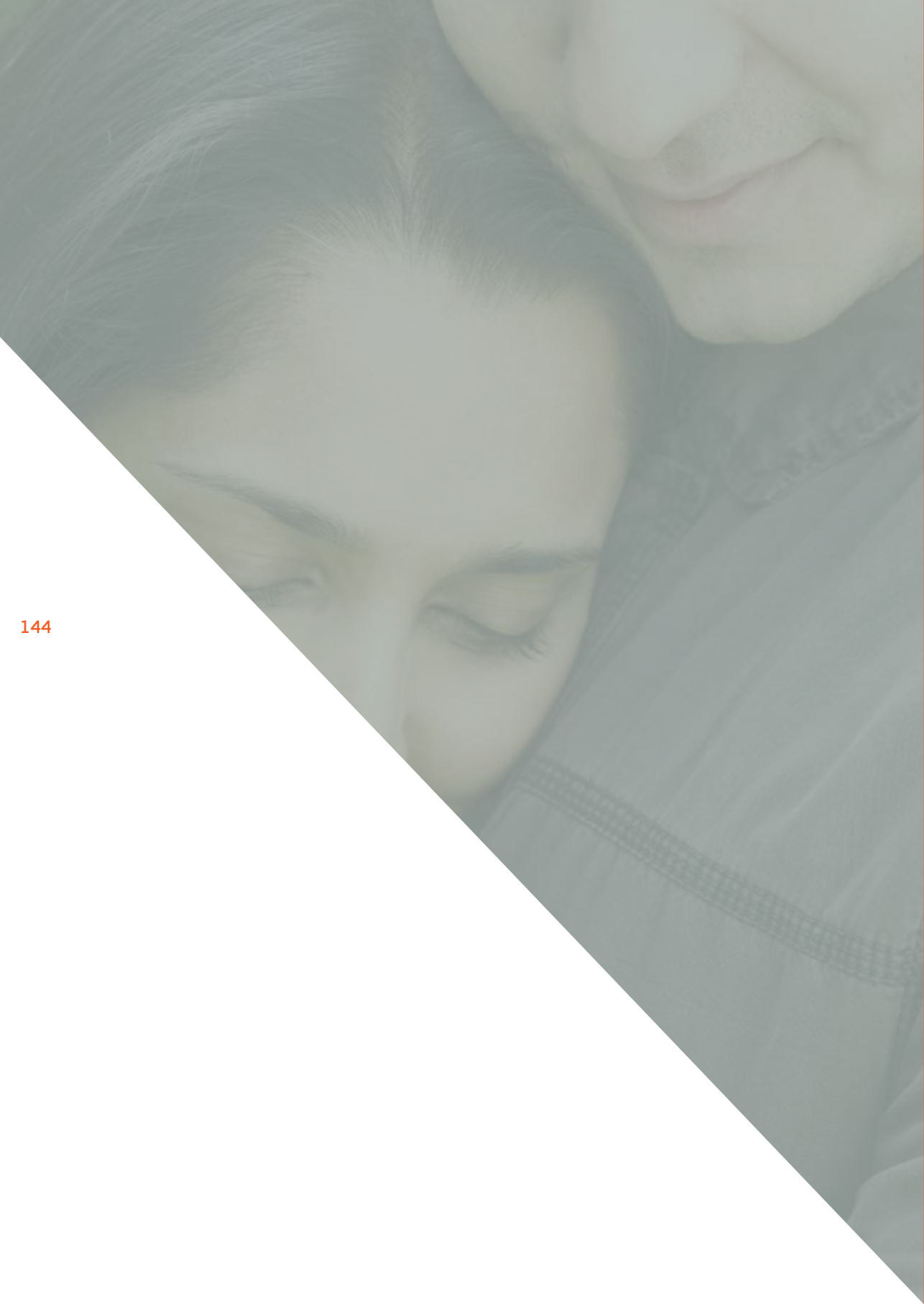
LESETIPS:

Retningslinjer for håndtering av saker med etterlatte barn i utlandet,
www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/rundskriv/2002/q-1038-b-retningslinjer-for-handtering-a.html?id=109059

Veileder fra Barne- og familiedepartementet, Utdannings- og forskningsdepartementet (2005).

Norske familier som flytter med barn til utlandet, www.regjeringen.no/upload/kilde/bfd/rus/2005/0001/ddd/pdfv/239877-norske_familier_som_flytter_med_barn_til_utlandet.pdf

ENSLIGE MINDREÅRIGE
ASYLSØKERE

Enslige mindreårige asylsøkere er barn under 18 år som kommer til Norge uten foreldre eller andre med foreldreansvar og søker asyl. Statlig barnevernsmyndighet (Bufetat) har ansvar for å gi enslige mindreårige asylsøkere som er under 15 år ved ankomst til Norge et bo- og omsorgstilbud i form av omsorgssentre.¹²⁴ Barn som er mellom 15 og 18 år ved ankomst blir etter transittmottak for denne aldersgruppen overført til avdelinger for enslige mindreårige asylsøkere i ordinære asylmottak. Tilbudet i omsorgssentrene og asylmottakene varer frem til bosetting i kommunen eller eventuell retur til opprinnelseslandet.

146 Omsorgssenteret/asylmottaket skal under oppholdet kartlegge barnets situasjon og behov i samarbeid med barnet. Kartleggingen skal bidra til at barnets behov blir møtt så godt som mulig under oppholdet i omsorgssenteret/asylmottaket samt brukes som grunnlag ved bosetting i en kommune. Med skriftlig samtykke fra barnet og eventuelt dets hjelpeverge/verge,¹²⁵ kan kartleggingen oversendes til aktuelle myndigheter.¹²⁶ Kartleggingen bør ligge til grunn når den kommunale barneverntjenesten skal foreta en barnevernsfaglig vurdering av bosettingstiltakene.

I enkelte tilfeller kan barn i asylintervju eller under opphold på omsorgssenter/asylmottak fortelle at de flyktet fra et tvangsekteskap eller planer om tvangsekteskap og fare for æresrelatert vold eller æresdrap i hjemlandet. Andre har flyktet av samme grunn, uten å fortelle om dette når de kommer til Norge. Det er også barn som kommer til Norge som asylsøkere som er vitende eller uvitende om familiens planer om at de skal bli gift med en slektning eller bekjent av familien i Norge. I det sistnevnte tilfellet kan tvangsekteskapet falle inn under definisjon av menneskehandel.¹²⁷

Ansatte på omsorgssentrene/asylmottakene må på bakgrunn av dette være ekstra oppmerksomme på forhold som kan tyde på at barnet har vært utsatt for eller kan bli utsatt for tvangsekteskap etter ankomst til Norge. Dette gjelder også ved godkjenning av alternativ mottaksplassering i asylfasen, godkjenning av permisjoner fra omsorgssenter/asylmottak og ved godkjenning av slekt eller bekjente i Norge som fosterfamilie ved bosetting. Det er særlig viktig å være oppmerksom på denne risikoen overfor barn fra områder der det er vanlig at familien har stor innflytelse når det gjelder valg av ektefelle.

7.1 MINDREÅRIGE ASYLSØKERE SOM FLYKTER FRA TVANGSEKTESKAP

147 Hvis det under opphold på omsorgssenter eller avdeling for enslige mindreårige ved asylmottak kommer frem at et barn har flyktet fra tvangsekteskap, bør det vurderes å sende en bekymringsmelding til den kommunale barneverntjenesten der barnet oppholder seg.¹²⁸ Barneverntjenesten kan da opprette en undersøkelsessak og sammen med politiet kartlegge trusselsituasjonen og nødvendige sikkerhetstiltak. Til tross for at ekteskapet fant sted eller skulle ha funnet sted i barnets hjemland, kan barnet også her i landet oppleve å være utsatt for trusler. Slegt og bekjente i Norge bør derfor kartlegges.

¹²⁴ Barnevernloven § 5A-1

¹²⁵ Enslige mindreårige asylsøkere får oppnevnt en hjelpeverge, eller verge dersom foreldrene med sikkerhet er døde, av overformyndighet i den kommunen han eller hun oppholder seg (www.udi.no/templates/tema.aspx?id=3066#verge), vergemålsloven § 6 første ledd og § 16 første ledd.

¹²⁶ Barnevernloven § 5A-6

¹²⁷ For definisjon av menneskehandel, se straffeloven § 224.

¹²⁸ Barnevernloven § 6-4

Det samme må muligheten for at familien skal komme etter barnet til Norge og hvorvidt det utgjør en risiko for barnet å ha kontakt med familie i hjemlandet. Kartleggingen bør også inneholde informasjon om hvem som kan støtte barnet og hvem som eventuelt har hjulpet barnet med flukten fra tvangsekteskap, fare for tvangsekteskap eller fare for æresdrap. I en undersøkelse bør også barnets psykiske helse undersøkes for å vurdere behov for eventuelle tiltak. Dersom undersøkelsen tilsier det, kan kommunal barneverntjeneste sette inn frivillige hjelpetiltak, akuttvedtak etter barnevernloven § 4-6 annet ledd eller fremme forslag om omsorgsovertakelse for fylkesnemnda. Dersom det ikke er grunnlag for tiltak etter barnevernloven kapittel 4, må bosetting etter eventuelt innvilget asylsøknad foregå etter vanlige prosedyrer, men med eventuelle sikkerhetstiltak.

7.2 FARE FOR TVANGSEKTESKAP VED BOSETTING HOS SLEKT I NORGE

Noen enslige mindreårige asylsøkere kommer til Norge og søker asyl som del av en plan familien har. I enkelte tilfeller kan en slik plan innebære at barnet skal giftes bort til en slektning eller bekjent av familien bosatt i Norge. Familiens plan kan være kjent eller ukjent for barnet. Barnet vil uansett ofte, på grunn av trusler og tvang, oppleve at det ikke har annet valg enn å gjøre det som er bestemt. Det kan også være penger involvert, enten i form av penger til familien i hjemlandet eller til menneskesmuglere som bidro til barnets flukt. Dersom barnet

uttrykker frykt for tvangsekteskap mens det bor på omsorgssenter/ asylmottak, skal bekymringsmelding sendes til barneverntjenesten i kommunen.

Når et barn på omsorgssenter/asylmottak for enslige mindreårige asylsøkere uttrykker ønske om å besøke slekt eller bekjente bosatt i Norge, og eventuelt ønsker å bli bosatt hos vedkommende, bør det foretas en grundig kartlegging av barnets relasjoner til personene det er snakk om.

Viktige spørsmål i kartleggingen:

- Kjenner barnet slekt/bekjente av familien i Norge fra før?
- Hvilke slektsrelasjoner/relasjoner er det mellom barnet og slekt/bekjente?
- Når hadde barnet sist kontakt med dem?
- Er det noen blant slekt/bekjente i Norge som kan være aktuell som mulig ekteskapskandidat (f.eks. ugift, ung mann, sønn i familien til herboende slekt)?
- Hva er barnets reaksjoner ved første møte med slekt/bekjente i Norge?
- Hvilke reaksjoner har barnet i forbindelse med permisjoner til slekt/bekjente i Norge (f.eks. væremåte, følelser før og etter permisjon, gleder/gruer seg, urolig, innesluttet osv.)?
- Hvem og hvor ofte har familie/bekjente bosatt i Norge kontakt med barnet (besøk, telefonkontakt og permisjon)? ¹²⁹

Kartleggingen bør danne et grunnlag til svar på søknad om permisjon, og den bør også oversendes til den aktuelle kommunen hvis barnet ønsker å bosette seg hos familie/bekjente i Norge. Når sistnevnte er tilfelle, sendes en melding til barneverntjenesten i kommunen der slekt/bekjente bor. Barneverntjenesten vurderer om slekt/bekjente fyller kravene til å være fosterforeldre for barnet.¹³⁰

¹²⁹ Noen av punktene er hentet fra UDIs Enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger – håndbok for bosetting hos herboende slekt (2004:16).

¹³⁰ Fosterhjemsforskriften

VIKTIGE MOMENTER I KAPITTELET:

- Ansatte på omsorgssentrene og asylmottakene bør være oppmerksomme på forhold som kan tyde på at et barn har vært utsatt for eller kan bli utsatt for tvangsekteskap etter ankomst til Norge.
- Kommunal barneverntjeneste bør være oppmerksom på at det kan være fare for tvangsekteskap når slekt/bekjente bosatt i Norge skal godkjennes som fosterfamilie.
- Dersom et barn har flyktet på grunn av tvangsekteskap eller fare for tvangsekteskap, bør det – særlig dersom barnet har slekt/bekjente i Norge – bli foretatt en trusselvurdering etter ankomst til landet.

- Dersom barnet blir utsatt for trusler etter ankomst, må nødvendige sikkerhetstiltak settes i verk.
- I enkelte tilfeller kan et barns flukt være en del av familiens plan om at hun/han skal giftes bort til en slektning/bekjent av familien i Norge.
- Dersom et barn på omsorgssenter/asylmottak ønsker å besøke slekt/bekjente eller ønsker bosetting hos disse, bør det foretas en grundig kartlegging av barnets relasjoner til personene det gjelder.

LESETIPS:

Barne- og familiedepartementet (2001).

Håndbok for kommunene om arbeid med enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger, www.regjeringen.no/upload/kilde/bfd/bro/2001/0006/ddd/pdfv/140463-enslige_mindrearige_ny.pdf

Utlendingsdirektoratet.

Enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger – håndbok for bosetting hos herboende slekt, www.imdi.no/Documents/BrosjyrerHefterHaandbok/UDI_bosetting_hos_slekt.pdf

8

TILTAK FOR UNGDOM
OVER 18 ÅR

FORTSETTELSE CASE 1

Forespørsel om ettervern for Sara

Saras 18-årsdag er midt på sommeren og skal feires mens familien er på ferie i foreldrenes hjemland. Barnevernet tar opp spørsmålet om ettervern i samtaler med Sara før hun reiser. Ønsker Sara at barnevernet skal følge henne opp med tiltak også etter at hun har fylt 18 år? Sara er usikker. På den ene siden synes hun forholdene i familien er mye bedre. På den andre siden er hun litt usikker på hva som kan skje i ferien. Barnevernet og Sara blir enige om at ettervernet i første omgang skal bestå i oppfølging mens hun er på ferie og etter at hun er kommet hjem. Deretter vil de igjen ta opp temaet i løpet av høsten.

Barn som er under tiltak hos barneverntjenesten skal – før de fyller 18 år – få tilbud om ettervern som kan vare inntil fylte 23 år. Dette betyr at når barnet selv samtykker til det, skal allerede iverksatte tiltak kunne opprettholdes eller erstattes av andre tiltak frem til personen har fylt 23 år.¹³¹ Målet med ettervern er å gi ungdommen hjelp på veien til selvstendighet. Aktuelle tiltak kan for eksempel være psykososial støtte eller mer praktisk hjelp når det gjelder bolig, utdanning, jobb, økonomi og sosialt nettverk.¹³² Ettervern kan hjelpe den unge til å mestre overgangen fra et liv med oppfølging til en selvstendig tilværelse.¹³³

En oppvekst preget av autoritær oppdragelse, streng sosial kontroll og æresrelatert vold kan føre til at den unge har lite erfaring med å gjøre selvstendige vurderinger, ta valg og sette egne grenser. Mange vil derfor trenge tid i trygge, gode og stabile omgivelser for å utvikle selvstendighet. Det kan også være behov for trygge omsorgspersoner over lengre tid, slik at nye relasjoner skal kunne knyttes etter opplevelsen av overgrep og svik fra sine nærmeste. Ettervern gir muligheten til å opprettholde tiltak som kan gi denne tryggheten, for eksempel gjennom langvarig plassering i fosterhjem/institusjon og/eller kontakt med gode, stabile voksne. En videreføring av denne typen tiltak kan også forebygge at den unge setter hensynet til egen sikkerhet til side og flytter hjem til en situasjon med fortsatt press, trusler og vold etter at hun/han er blitt 18 år.

Barneverntjenesten bør i god tid før barnet fyller 18 år gi informasjon om muligheten for ettervern og kartlegge hva vedkommende ønsker. Det må i samarbeid med barnet vurderes om plasseringen eller eventuelt

¹³¹ Barnevernloven § 1-3 andre ledd

¹³² Ot. prp. nr 6g (2008–2009) Om lov om endringer i barnevernloven

¹³³ Barnevernloven 1-3 andre ledd

FORTSETTELSE CASE 2

Videreføring av tiltak etter 18 år for Hassan

Hassan nærmer seg 18 år, og barnevernet har en samtale med ham om ettervern. Hassan sier at han har det bra hos sin fosterfamilie og at han gjerne vil bli boende en stund fremover. Han vil gjerne også ha kontakt med dem etter at han flytter for seg selv eller sammen med kjæresten. Hassan tenker at han kan trenge hjelp både når det gjelder praktiske ting og kontakten med familien. Barnevernet og Hassan blir derfor enige om at tiltakene han har i dag skal videreføres, og at eventuelle andre tiltak vurderes på nytt etter hvert.

andre tiltak skal opprettholdes etter fylte 18 år og/eller om barnet skal motta andre hjelpetiltak.¹³⁴ Dersom tiltak opphører ved fylte 18 år eller tilbud om ettervern avslås, skal dette regnes som et enkeltvedtak og begrunnes ut fra hensynet til barnets beste.¹³⁵

Noen ungdommer ønsker å klare seg på egen hånd, og sier derfor nei til ettervern. Enkelte unge som har vært utsatt for æresrelatert vold har et håp om at situasjonen skal bli bedre ved at de flytter hjem igjen – et håp som ikke alltid er realistisk. Ungdommer som avslår tilbud om ettervern bør få informasjon om at de kan ombestemme seg. Barneverntjenesten bør også – et år etter at tiltakene er avsluttet – kontakte den unge for å høre om vedkommende likevel ønsker å motta tiltak fra barneverntjenesten.¹³⁶

Ungdom som tar kontakt med barneverntjenesten for første gang etter fylte 18 år, bør få råd og veiledning om hvem de kan henvende seg til for å få hjelp. Når en ungdom som er eller har vært utsatt for æresrelatert vold eller tvangsekteskap har behov for det, kan barneverntjenesten sette ham/henne i kontakt med offentlige eller frivillige instanser med særlig kompetanse når det gjelder tvangsekteskap og æresrelatert vold (se vedlegg 5 for oversikt over aktuelle offentlige hjelpeinstanser og vedlegg 6 for oversikt over noen aktuelle frivillige organisasjoner).

Hvis den unge trenger et trygt sted å bo på grunn av frykt for eller gjennomført tvangsekteskap eller andre former for æresrelatert vold, kan det nasjonale bo- og støttetilbudet for unge over 18 år være aktuelt. Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse tildeler plass og kan kontaktes på telefon **478 09 050** (hverdager kl. 09.00–16.00) eller på e-post kompetanseteamet@imdi.no.

¹³⁴ Rundskriv om tiltak etter barnevernloven for ungdom over 18 år, Q-13/2011

¹³⁵ Barnevernloven § 1-3 jf. § 4-1

¹³⁶ Rundskriv om tiltak etter barnevernloven for ungdom over 18 år, Q-13/2011

VIKTIGE MOMENTER I KAPITTELET:

- Barn som har vært utsatt for æresrelatert vold trenger ofte oppfølging over lang tid, også etter fylte 18 år.
- En plassering over tid, enten i en fosterfamilie eller på institusjon, kan bidra til stabilitet og trygghet som gir barnet mulighet til igjen å føle tilknytning og bygge relasjoner.
- Når unge over 18 år kontakter barneverntjenesten for første gang, bør vedkommende få informasjon om andre relevante instanser som kan gi hjelp.

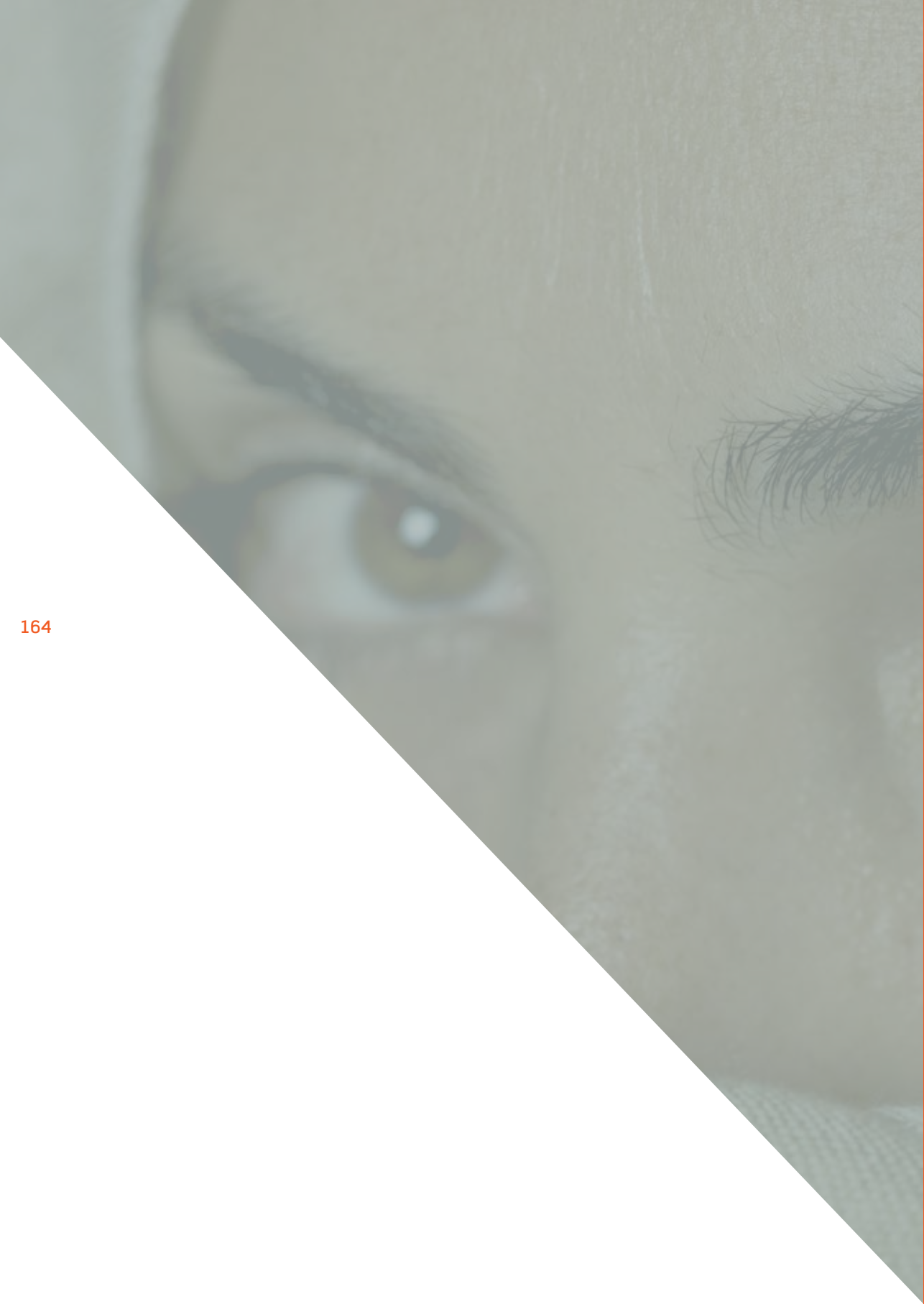
LESETIPS:

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2011).

Rundskriv om tiltak etter barnevernloven for ungdom over 18 år, Q-13/2011, www.regjeringen.no/upload/BLD/Rundskriv/2011/rundskriv_tiltak_barnevernsloven.pdf.

Bogen, H. og Nadin, M. (2009).

Et flerkulturelt ettervern. Fafo-rapport 2009-05, www.fafo.no/pub/rapp/20095/20095.pdf.

9

VEDLEGG

Spørsmålsguiden er basert på *Arbeid mot tvangsekteskap – en veileder* (s. 48–50) utgitt av flere direktorater i fellesskap.¹³⁷

Vedlegg 1 Spørsmålsguide til kartlegging av æresrelatert vold

MOMENTER Å KARTLEGGE:	BEGRUNNELSE:
Er det en spesiell grunn til at barnet eller andre som melder tar kontakt akkurat nå?	Terskelen er gjerne høy for å ta kontakt, og det er derfor viktig å få rede på om det har hendt noe spesielt i familien.
Er det trussel om ekteskap?	Be om mer utfyllende informasjon om hvilke planer som foreligger.
Er ekteskap nær forestående? Hvis ja, hvem skal hun/han gifte seg med, er de i slekt, hvor skal det finne sted osv.?	Få tak i alle fakta rundt ekteskapet, fordi det kan være fare for en akutt konflikt og utreise.
Har barnet overfor foreldrene gitt uttrykk for at hun/han ikke ønsker giftemål?	Foreldrenes reaksjoner kan gi et bilde på hvor alvorlig situasjonen er og kan bli.

Er det planer om feriereiser til utlandet, enten til foreldrenes opprinnelsesland eller til et annet land der det bor slektninger? Finnes det dato for reise dersom det er lagt noen konkrete planer?	Dette er viktig informasjon når det gjelder å vurdere hvor stor risikoen er for at et tvangsekteskap vil bli gjennomført. Videre kan man vurdere hvor akutt en situasjon er ut fra hvor nært planlagte reiser er i tid.
Hvilket land samt hvilken by/landsby skal familien reise til og hvem skal de bo hos? Det er også nyttig å vite posisjonen til personene de skal bo hos.	Det er viktig å skrive ned så konkret informasjon som mulig. Navn på slektninger, telefonnummer, adresse.
Hvilken bevegelsesfrihet har barnet i dag? Kan hun/han gå hvor som helst og være sammen med hvem hun/han vil?	Dette kan gi indikasjoner på hvor streng æreskodeks familien lever etter.
Hvilke temaer er det konflikt om i familien? Hva får barnet selv bestemme? Hvilke sanksjoner risikerer barnet dersom familiens regler ikke følges?	Dette kan gi indikasjoner på hvor streng æreskodeks familien lever etter.

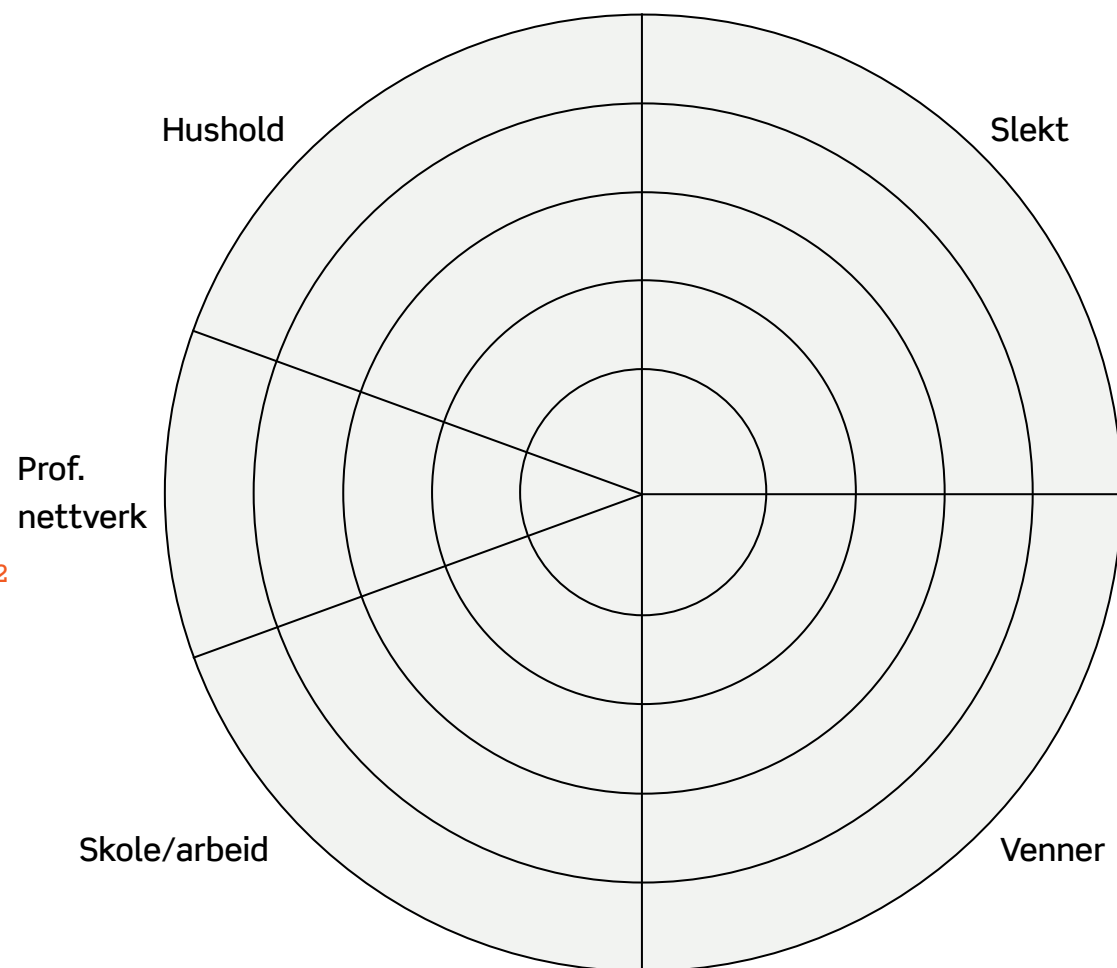
¹³⁷ Utgivere var Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi), Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir), Politidirektoratet (POD) og Utlendingsdirektoratet (UDI).

Har hun/han fått nye regler i det siste eller blitt utsatt for trusler om mer kontroll?	Innstramming kan indikere at familien vet noe, samtidig som det kan være signaler om at familiens planer om ekteskap nærmer seg.
Blir barnet truet? Forekommer fysisk vold? Hvem står bak volden? Og hvem er barnet mest redd? Hvorfor blir barnet utsatt for vold?	Dette kan si noe om trusselbildet. Spør konkret, både om fysisk vold, psykisk vold, nedlatende bemerkninger og trusler om hva som vil skje dersom barnet ikke oppfører seg som familien ønsker.
Har noen tidligere utøvd vold mot andre familiemedlemmer? I så fall hvem og mot hvem?	Dette kan bidra til å klargjøre trusselbildet rundt barnet.
Hvem i familien er det mest sannsynlig vil utøve vold dersom familien misliker noe barnet har gjort?	Dette kan si noe om trusselbildet rundt barnet.
Er ære en del av problemet? Hvilken posisjon har familien i forhold til slekt/miljø i Norge og slekt/miljø i hjemlandet?	Dette gir en indikasjon på at du kan noe om ære slik at hun/han vil bli forstått. Det vil også gi deg en indikasjon på hvordan du skal forholde deg videre til saken.
Hvordan er situasjonen for søsken? Blir jenter og gutter behandlet forskjellig i familien? Hvilken rolle har eventuelt eldre søsken overfor barnet?	Kan si noe om familiens æreskodeks, trusselbilde og mulig støtte.

Er det en kjæreste involvert? Hvem er i så fall han/hun og hvilken bakgrunn har vedkommende? Mener barnet at kjæresten vil bli avvist av familien på grunn av sin bakgrunn?	En kjæreste kan være både en støttespiller og en utløsende faktor for de problemene som er oppstått. Få navn og kontaktinformasjon til kjæresten. Dersom barnet forsvinner, kan kjæresten være en av de som kan gi informasjon, og han/hun kan også være i fare. Still eventuelt åpne spørsmål om seksuell orientering.
Få rede på om jenta er jomfru.	Spørsmål om jenta er jomfru, kan virke noe invaderende. Erfaring viser imidlertid at de fleste jentene ikke har noen problemer med dette, siden temaet blir snakket om i mange familier. Det er et viktig spørsmål å få klarhet i fordi jomfruidealet står sterkt. En del jenter blir utsatt for legesjekk i utlandet, med formål å undersøke om jenta er jomfru.
Kan familien ha mistanke om at barnet har en kjæreste, selv om hun/han ikke selv har sagt noe? Går det rykter om en eventuell kjæreste?	Økt kontroll og isolasjon kan indikere dette.
Hvem bestemmer i familien som bor i Norge? Hvem bestemmer i hele storfamilien både i og utenfor Norge?	Å få oversikt over maktpersonene i familien er viktig, i tilfelle dette er eller kan bli en akutt konflikt.

Hvem har mest å tape på at et eventuelt ekteskap ikke gjennomføres?	Dette kan indikere om det er andre enn den nærmeste familien som bidrar til press overfor barnet og eventuelt også overfor foreldrene.
Har andre i familien blitt giftet bort mot sin vilje?	Dette kan si noe om trusselbildet rundt barnet.
Hvem er mest provosert over jentas kontakt med gutter?	Dette kan bidra til å klargjøre maktkonstellasjonene i familien og gi oversikt over hvem som bidrar til kontrollen over barnet.
Har barnets familie eller noen i familiens omgangskrets tilgang til offentlige registre?	Spørsmålet er viktig med tanke på å forebygge at kontakten med hjelpeapparatet blir "offentlig" kjent.
Opplever barnet å være i fare?	Det er viktig å få klarhet i hvorfor, eventuelt hvorfor ikke.
Hvem kjenner til konflikten? Er det bare den nærmeste kjernefamilien, eller har konflikten også blitt kjent for slekt i utlandet?	Hvis storfamilien er involvert, vil det være et signal om at det kan være en akutt konflikt.
Vet familien at barnet er i kontakt med hjelpeapparatet?	Hvis det er tilfelle, kan dette være en akutt konflikt.
Hva mener barnet selv vil skje dersom familien finner ut at hun/han er i kontakt med hjelpeapparatet?	Spørsmålet bidrar til å avklare sikkerheten rundt barnet.

Hvis kontakten er via telefon eller e-post, spør hvor vedkommende er. Spør ikke bare etter land, men også etter by eller landsby samt navnet på familien barnet bor hos.	Er barnet i utlandet, er det sannsynligvis en akutt situasjon/konflikt. Se kapittel 6 om barn i utlandet.
Har barnet noen nære venner som hun/han stoler på? Få navn og sikker kontaktinformasjon (se vedlegg 2 med forslag til nettverkskart).	En oversikt over de nærmeste vennene er viktig, fordi disse kan være støttepersoner. De kan bidra med informasjon i en akutt konflikt, men kan også være en sikkerhetsrisiko. Familien kan få oversikt over barnets telefonsamtaler, og kan dermed presse vennene for informasjon dersom barnet må bryte med familien. Slik utsettes også vennene for fare.
Er det noen i familien som barnet stoler 100 prosent på? Få navn og sikker kontaktinformasjon (se vedlegg 2 med forslag til nettverkskart).	Tidligere saker viser at selv de som barnet stoler på kan svikte etter press fra familien og bidra til å sette henne/ham i fare. Lojalitet til et enkelt familiemedlem kan være vanskelig når den stilles opp mot lojalitet til familien.

Vedlegg 2 Forslag til mal for nettverkskart**SIRKLENE FRA MIDTEN OG UT**

Intimt nettverk – nær

Virksomt nettverk – daglig

Tilgjengelig nettverk – sjelden

Utvidet nettverk – bekjente

Ønsket nettverk – ønsker mer kontakt

 Personene/gruppene nummereres og føres på vedlagte liste.
Vedlegg 3 Forslag til mal for avtale ved utenlandsreiser**EGENERKLÆRING**

Sted: Dato:

Barnet/den unge (den saken gjelder)

Navn:

Personnummer:

Statsborgerskap:

Oppholdsgrunnlag i Norge:

Foreldre/foresatte 1

Navn:

Personnummer: 173

Statsborgerskap:

Oppholdsgrunnlag i Norge:

Foreldre/foresatte 2

Navn:

Personnummer:

Statsborgerskap:

Oppholdsgrunnlag i Norge:

Bakgrunn for egenerklæring:

Årsak til mitt behov for å skrive egenerklæring er:

☐ Frykt for uønsket forlovelse eller ektesapsinngåelse☐ Frykt for manglende retur til Norge☐ Frykt for ufrivillig skolegang i besøkslandet☐ Annet:

Jeg/vi skal oppholde oss/besøke følgende personer

Navn 1:
Type relasjon:
Navn 2:
Type relasjon:
Land:
By:
Gateadresse:.....
Telefon:

Reiserute

Avreise Norge:.....
Retur Norge:
Flyselskap:

Formålet med reisen

- ☐ Ferie
- ☐ Besøke slektninger
- ☐ Sykdom i nær familie
- ☐ Skolegang i besøkslandet
- ☐ Avtale om fremtidig ekteskap/forlovelse
- ☐ Ekteskap
- ☐ Flytte/opphold i besøkslandet utover ferien
- ☐ Annet:

Kontaktpersoner i Norge (kjæreste/venninne/støttekontakt/annet)

Navn 1:
Type relasjon:
Adresse:.....
Telefon:
Navn 2:
Type relasjon:
Adresse:.....
Telefon:

Bistand fra offentlige myndigheter

Jeg ønsker at:.....
(instans og kontaktperson)
kontakter meg:.....
(dato/datoer, ev. klokkeslett)
Kontakt skal skje via:.....
(e-post, norsk/utenlandsk telefonnummer)

Jeg har mottatt og skal ta med meg

- ☐ Kopi av pass
- ☐ Ekstra reisepenger
- ☐ Kontaktinformasjon til offentlige myndigheter i Norge
- ☐ Kontaktinformasjon til ambassade i besøkslandet
- ☐ Informasjon om lovverk relatert til tvangsekteskap, oversatt til
- ☐ Annet:

Jeg bekrefter å ha mottatt og forstått ovennevnte informasjon

Barnet/den unge:

Oppbevaring:
(signatur)**Oppbevaring**

Egenerklæringen vil bli oppbevart hos bistående etat og kan bare trekkes tilbake ved barnet/den unges personlige fremmøte.

Etat/virksomhet:

Saksbehandler:

AVTALE MED FORELDRE/FORESATTE VED UTENLANDSREISERDenne avtalen gjelder reisen til.....
(besøksland)som
(barnet/den unge)skal foreta sammen med.....
(foreldre/foresatte/søsken osv.)i perioden.....
(fra og med/til og med)**Følgende vilkår gjelder for avtalen**Barnet/den unge skal være tilbake i Norge innen.....
(Dato)

Barnet/den unge skal ikke utsettes for press, tvang, trusler eller fysisk/psykisk vold i løpet av turen til besøkslandet med formål å påvirke hennes/hans valg i forhold til ekteskap, skolegang, livsstil eller annet.

Brudd på vilkårene vil ses i sammenheng med det barneverntjenesten allerede har kjennskap til vedrørende barnet/den unges situasjon, dets bekymring for reisen og motvilje mot ekteskap.

Dersom vilkårene ikke overholdes, vil barneverntjenesten vurdere å melde forholdene til politiet.

Strafferammen for å medvirke til tvangsekteskap er inntil seks – 6 – år. Medvirkning til ekteskap med barn under 16 år har en strafferamme på fire – 4 – år.

☐ Jeg/vi har mottatt informasjon om lovverk relatert til tvangsekteskap, oversatt til.....

Navn:

Sted: Dato:.....

Navn:

Sted: Dato:.....

Vedlegg 4 Oversikt over konvensjoner og lover om tvangsekteskap

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har publisert et hefte om konvensjoner og norske lover om tvangsekteskap.¹³⁸ Informasjonen i heftet er lagt til grunn her.

Internasjonale konvensjoner

Å fritt velge ektefelle er en grunnleggende rettighet i FNs erklæring om menneskerettigheter: «Ekteskap må bare inngås etter fritt og fullt samtykke av de vordende ektefeller» (art. 16, nr. 2). FNs kvinnediskrimineringskonvensjon (art. 16) sier at kvinner og menn skal ha samme rett til fritt å velge ektefelle og til å inngå ekteskap bare når det skjer på fritt grunnlag og med fullt samtykke. FN-konvensjonen om samtykke til ekteskap (art. 2) forplikter statene som har sluttet seg til avtalen å ta alle mulige forholdsregler for å sikre fullstendig frihet i valg av ektefelle samt å avskaffe barneekteskap. Statene skal i sin lovgivning ha en minimumsalder for ekteskap, og alle ekteskap skal registreres i et offentlig register.

FNs barnekonvensjon har flere artikler som er relevante når det gjelder statenes plikt til å forhindre barne- og tvangsekteskap: barns rett til liv (art. 2), overlevelse og utvikling (art. 6) samt retten til å bli hørt (art. 12). Konvensjonen forplikter statene til å treffe tiltak for å avskaffe tradisjoner som er skadelige for barns helse. FNs barnekomité nevner tvangsekteskap som eksempel.

Norske lover

Ekteskapsloven

Minstealder

Minstealder for å inngå ekteskap i Norge er 18 år (§ 1a). Fylkesmannen kan gi dispensasjon til søkere over 16 år, hvis det foreligger sterke grunner. Det er straffbart å gifte seg med noen under 16 år (straffeloven § 220).

Prøving av ekteskapsvilkårene

Før noen kan gifte seg i Norge, skal det skje en prøving av at ekteskapsvilkårene er oppfylt (§ 6) hos folkeregistertyndigheten (eller norsk utenriksstasjon). Følgende dokumentasjon må fremlegges (§ 7):

- Erklæring av at brudeparet ikke er nære slektninger (søsken eller slektninger i rett opp- eller nedadstigende linje).
- Erklæring om at ingen av partene er gift.
- Erklæring om at ekteskapet inngås av fri vilje og anerkjennelse av gjensidig rett til skilsmisse.
- Samtykke fra foreldre og tillatelse fra fylkesmannen dersom noen av partene er under 18 år.

Hvis vilkårene for ekteskap er til stede, får brudeparet en attest for at det ikke er noe hinder for å inngå ekteskap. Attesten er gyldig i fire måneder fra den er utstedt. Partene kan da gifte seg hos en vigsler, det vil si en person med myndighet til å foreta vielser. Begge ektefeller må være til stede,¹³⁹ og godkjent ritual må benyttes. Vigsler skal på forhånd ha mottatt attest på at ekteskapsvilkårene er prøvet (ekteskapsloven § 14). Hvis vigsler kjenner til at ekteskapsvilkårene ikke er oppfylt, skal vigsel ikke foretas.

¹³⁸ www.regjeringen.no/upload/BLD/Tvangsekteskap/loverogkonvensjoner.pdf

¹³⁹ Et ekteskap inngått per telefon eller med stedfortreder er derfor ikke gyldig.

Ugyldiggjøring av ekteskap

Hvis ekteskap er inngått uten at det forelå gyldig prøvingsattest (§ 10), kan vielsen bli ansett som ugyldig og ekteskapet som ikke inngått (§ 16 første ledd). Hvis noen er tvunget til å inngå ekteskap, kan vedkommende reise sak for å få ekteskapet kjent ugyldig (§ 16 tredje ledd). Dette må gjøres innen seks måneder etter at vedkommende er blitt fri fra tvangen og ikke senere enn fem år etter at ekteskapet ble inngått (§ 16 fjerde ledd). Hvis et ekteskap blir kjent ugyldig, vil partene etterpå bli registrert som ugift og ikke som skilt.

Anerkjennelse av ekteskap inngått i utlandet

Ekteskap inngått i utlandet, av personer bosatt i Norge, anerkjennes i Norge hvis det er gyldig inngått i landet der vigselen ble foretatt (§ 18a første ledd). Dette gjelder ikke hvis en av partene er under 18 år. Ekteskap inngått i utlandet anerkjennes ikke hvis (§ 18a annet ledd)

- a) ekteskapet er inngått uten at begge partene var til stede under vigselen,
- b) en av partene var under 18 år, eller
- c) en av partene allerede var gift.

Barneloven

Ifølge barneloven er en avtale som foreldre eller andre gjør om ekteskap på vegne av barnet ikke bindende (§ 30a).

Straffeloven

Straffeloven har en egen bestemmelse for å hindre at barn blir gift. Den som inngår ekteskap med noen under 16 år, eller medvirker til dette, kan straffes med fengsel i inntil fire år (§ 220 første ledd). Dette gjelder uavhengig av om det er benyttes trusler eller tvang overfor barnet.

Det er straffbart å tvinge noen eller forsøke å tvinge noen til å inngå ekteskap. Straffelovens § 222 andre ledd lyder:

«For tvangsekteskap straffes den som ved vold, frihetsberøvelse, utilbørlig press eller annen rettsstridig atferd eller ved å true med slik atferd tvinger noen til å inngå ekteskap. Straffen for tvangsekteskap er fengsel inntil 6 år. Medvirkning straffes på samme måte.»

Utlendingsloven

Utlendingsloven har bestemmelser som har til hensikt å forebygge tvangsekteskap. For at ekteskap skal kunne danne bakgrunn for oppholdstillatelse i Norge, må begge parter være over 18 år. Hvis en av ektefellene er norsk statsborger eller bosatt i Norge, er det et vilkår at begge var over 18 år da ekteskapet ble inngått (§ 40 annet ledd). Hvis det fremstår som sannsynlig at formålet med ekteskapsinngåelsen har vært å etablere et grunnlag for opphold i Norge, kan oppholdstillatelse nektes (§ 40 fjerde ledd). Det kan også gjøres unntak fra retten til familiegjenforening hvis det er sannsynlig at ekteskapet ble inngått mot en av partenes vilje (§ 51 annet ledd).

Hvis ektefellen som er bosatt i Norge er under 25 år ved ekteskapsinngåelsen og ektefellen som søker oppholdstillatelse er fra et land der det er nødvendig med visum for å komme til Norge, er det som hovedregel obligatorisk med intervju av ektefellen bosatt i Norge. UDI kan vurdere – på bakgrunn av innhentede opplysninger – om det er sannsynlig at ekteskapet er inngått mot en av partenes vilje.

Vedlegg 5 Aktuelle offentlige hjelpeinstanser

Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse

Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse gir råd og veiledning til hjelpeapparatet i arbeidet med konkrete saker som omhandler tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og annen æresrelatert vold. Kompetanseteamet skal også bidra til kompetanseheving i førstelinjetjenesten. Teamet er landsdekkende.

Kompetanseteamet består av representanter fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir), Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi), Politidirektoratet (POD), Utlendingsdirektoratet (UDI), Arbeids- og velferdsdirektoratet (AV-dir) og Helsedirektoratet (Helsedir). Kompetanseteamet kan kontaktes på telefon 478 09 050 (hverdager fra kl. 09.00–16.00) eller på e-post kompetanseteamet@imdi.no.

Bo- og støttetilbud for barn/ungdom utsatt for tvangsekteskap

Det er etablert botilbud i alle Bufetats regioner til unge under 18 år som står i fare for eller er utsatt for tvangsekteskap. Tilbudet omfatter plassering i barnevernsinstitusjoner, beredskapshjem eller statlige familiehjem (fosterhjem). Tilbudene er tilrettelagt for å ivareta barn/ungdoms særlige behov knyttet til vold og overgrep, psykososial oppfølging og sikkerhet. Fagteam som har tilbud i sitt geografiske opptaksområde foretar plassering. Andre fagteam som får henvendelser om plassering, kan ta kontakt med det aktuelle ansvarlige fagteamet.

I noen saker er det av sikkerhetsmessige årsaker nødvendig å plassere barnet/ungdommen i en annen region. I disse tilfellene kontaktes ansvarlig fagteam i den regionen den unge anbefales plassert i. På www.bufetat.no finnes oversikt over alle fagteamene med kontaktopplysninger.

I Oslo kommune har Barne- og familieetaten (BFE) ansvaret for etablering og drift av barnevernsinstitusjoner samt å tilby bydelenes barneverntjeneste plasser i det kommunale eller private tiltaksapparatet. For mer informasjon, se www.barne-og-familieetaten.oslo.kommune.no.

Det er etablert et nasjonalt bo- og støttetilbud for unge over 18 år utsatt for tvangsekteskap eller andre former for æresrelatert vold. Boligene er plassert i ulike deler av landet. Støttetilbudet omfatter miljøterapeutisk arbeid, hjelp til kontakt med andre tjenester og sikkerhet. Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse tildeler plass, og kan kontaktes på telefon **478 09 050** (hverdager fra kl. 09.00–16.00).

Politiet

Alle politidistrikt har en egen familievoldskoordinator som har et særlig ansvar for området vold i nære relasjoner, inkludert tvangsekteskap og æresrelatert vold. Politiet kan nås på telefon **02800** eller nødnummer 112. Mer informasjon om politiet finnes på www.politiet.no.

Familievernet

Familievernet er et tilbud til mennesker med ulike samlivs- og relasjonsproblemer. Tjenesten er gratis, og det trengs ikke henvisning. Familievernet har lang erfaring i arbeid med familier i konflikt, og

tjenesten har god kompetanse i arbeid med saker som omfatter vold i nære relasjoner. Familievernet har dessuten gjennomgått en omfattende kompetanseheving i arbeid med saker som omhandler æresrelatert vold og tvangsekteskap. Informasjon om familievernet samt kontaktinformasjon til nærmeste familievernkontor finnes på www.bufetat.no.

Skoler/minoritetsrådgivere

Ved noen videregående skoler er det minoritetsrådgivere som har et særlig ansvar for å veilede ungdommer med minoritetsbakgrunn og jobbe forebyggende mot tvangsekteskap. Oversikt over de aktuelle skolene finnes på www.imdi.no/tvangsekteskap.

Krisesentertilbudet

Alle kommuner skal ha et krisesentertilbud for kvinner og menn over 18 år (og deres barn) som har vært utsatt for vold i nære relasjoner, inkludert æresrelatert vold. Tilbudet skal omfatte råd og veiledning, et botilbud i en akutfase og oppfølging etter oppholdet. Det skal være et lavterskeltilbud som kan kontaktes hele døgnet.

Utenriksstasjoner og integreringsrådgivere

Utenriksstasjonene har ansvar for å gi hjelp og bistand til norske borgere i utlandet. Personer som befinner seg i utlandet og er blitt tvunget til å inngå ekteskap eller står i fare for å bli utsatt for dette, kan be en norsk ambassade om hjelp og bistand. Nærmere informasjon om norske utenriksstasjoner finnes på www.landsider.no.

Ved noen utenriksstasjoner er det integreringsrådgivere (i regi av IMDi) som kan bistå unge som frykter eller er utsatt for tvangsekteskap eller æresrelatert vold. Oversikt over hvor integreringsrådgiverne er stasjonert finnes på www.imdi.no/tvangsekteskap.

Barnehus

Barnehus er et landsdekkende tilbud til barn og pårørende i møte med rettsvesenet på grunn av vold eller seksuelle overgrep. Hensikten er at barna skal sikres et godt og helhetlig hjelpe- og behandlingstilbud på ett sted. Barnehusene er derfor utstyrt for samtale, terapi, dommeravhør og medisinsk undersøkelse. Husene gir også veiledning til det øvrige tjenesteapparatet. For mer informasjon, se www.regjeringen.no/nb/dep/jd/pressesenter/faktaark/faktaark-barnehus.html?id=576501.

Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS)

I hver region finnes det et ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging. Sentrene har spesialkompetanse på temaene tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, og har som oppgave å bidra til kompetanseheving i tjenesteapparatet om vold i nære relasjoner.

RVTS-ene har egne nettsider om informasjonsstoff og et eget nettmagasin på www.innblikk.com. For mer informasjon, se www.rvts.no.

Nettside med informasjon:

www.tvangsekteskap.no

Vedlegg 6 Oversikt over frivillige organisasjoner

Flere frivillige organisasjoner har tilbud om hjelp til unge som er truet med eller utsatt for tvangsekteskap.

Røde Kors-telefonen om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse er en nasjonal informasjonstelefon. Formålet er å gi informasjon og veiledning knyttet til tvangsekteskap og æresrelatert vold, både til unge utsatte og til ansatte i hjelpeapparatet. Telefon 815 55 201 (hverdager fra kl. 09.00–16.00).

SEIF – Selvhjelp for flyktninger og innvandrere

gir informasjon og praktisk hjelp til unge som frykter tvangsekteskap eller er blitt giftet bort mot sin vilje. SEIF har kontor i flere byer i Norge. Telefon 22 03 48 30.

MIRA – Ressurssenter for innvandrere og flyktningkvinner

tilbyr krisehjelp og veiledning for jenter og kvinner som frykter tvangsekteskap eller er blitt giftet bort mot sin vilje. Telefon 22 11 69 20.

Skeiv Verden

er et flerkulturelt nettverk for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner. De tilbyr råd og støtte til enkeltpersoner og har kompetanse på tvangsekteskap. www.skeivverden.no

Vedlegg 7 Referanser

Barne- og familiedepartementet (2000).

Retningslinjer om hjelpetiltak, jf. barnevernloven § 4-4.

Barne- og familiedepartementet (2001).

Håndbok for kommunene om arbeid med enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger.

Barne- og familiedepartementet, Utdannings- og forskningsdepartementet (2005).

Norske familier som flytter med barn til utlandet.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2002).

Rundskriv. Retningslinjer for håndtering av saker med etterlatte barn i utlandet.

Barne- og familiedepartementet (2005).

Veileder: Formidling av opplysninger og samarbeid der barn utsettes for vold i familien.

Barne- og likestillingsdepartementet (2006a).

Rutinehåndbok for barneverntjenesten i kommunene.

Barne- og likestillingsdepartementet (2006b).

Tiltaksplaner og omsorgsplaner i barneverntjenesten – en veileder.

Barne- og likestillingsdepartementet (2009).

Snakk med meg – en veileder om å snakke med barn i barnevernet.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2008–2009).*Ot.prp. nr. 6g. Om lov om endringer i barnevernloven.***Barne- og likestillingsdepartementet (2009).***Veileder: Oppfølging av foreldre med barn/ungdom plassert i fosterhjem eller på institusjon.***Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2010).***Konvensjoner og lover om tvangsekteskap.***Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2012).***Handlingsplaner mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse.***Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2010).***Kvalitet i barneverninstitusjoner. Rapport fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratets arbeidsgruppe.***Bogen, H. og Nadin, M. (2009).***Et flerkulturelt ettervern. Fafo-rapport 2009-05.***Bredal, A. (2009).***Barnevernet og minoritetsjenters opprør. Mellom det generelle og det spesielle. I Eide, Qureshi, Rugkåsa og Vike (red.), *Over profesjonelle barrierer – et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.***Bredal, A. (2011).***Mellom makt og avmakt. Om unge menn, tvangsekteskap, vold og kontroll. ISF Rapport (2011:004). Oslo: Institutt for samfunnsforskning.***Dullum, J. og Mettenes, K. (2010).***Første dag var jeg redd – men glad også. Bokkollektivets faglige tilnærminger i arbeidet med unge minoritetskvinner utsatt for tvangsekteskap. Oslo Krisesenter.***Helsedirektoratet (2010).***Individuell plan 2010: Veileder til forskrift om individuell plan.***Integrerings- og mangfoldsdirektoratet.***Rundskriv 09/10, Utgifter til hjemsendelse til Norge ved tvangsgifte eller fare for tvangsgifte.***Isdal, P. (2000).***Meningen med volden. Oslo: Kommuneforlaget AS.***Jareg, K. og Pettersen, Z. (2006).***Tolk og tolkebruker: To sider av samme sak. Bergen: Fagbokforlaget.***Jørgensen, H. og van der Weele, J. (2009).***Vold i storfamiliemarkontekst – erfaringer fra Alternativ til Vold. I Eide, Qureshi, Rugkåsa og Vike (red.), *Over profesjonelle barrierer – et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.***KS.***Veileder: Taushetsplikt og samhandling i kommunalt arbeid for barn – ungdom – familier.*

Langballe, Å., Gamst, K.T. og Jacobsen, M. (2010).

Den vanskelige samtalen. Barneperspektiv på barnevernarbeid.

Kunnskapsbasert praksis og handlingskompetanse.

Lindboe, K. (2008).

Barnevernrett. Oslo: Universitetsforlaget.

Moseng, B.U. (2003).

Lesbiske og homofile med innvandrerbakgrunn. En pilotundersøkelse.

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA

Rapport 14/2003.

Myrvold, Haaland og Holm-Hansen (2007).

Flerkulturelt barnevern: En kunnskapsoversikt. NIBR-rapport 2007:10.

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (2011).

Seksuelle og fysiske overgrep mot barn og unge. Kunnskapsstatus.

Revidert 2011. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

Ofstad, K. og Skar, R. (2009).

Barnevernloven med kommentarer. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Sosial- og helsedirektoratet (2007).

Veileder i psykisk helsearbeid for barn og unge i kommunene.

Utlendingsdirektoratet (2004).

Enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger – Håndbok for bosetting hos herboende slekt.

van der Weele, J. (2006).

Styrk den indre veggen. Arbeid med stabilisering og kontroll av gjenopplevelser. I T. Anstorp, K. Benum og M. Jacobsen (red.) (2006),

Dissosiasjon og relasjonstraumer. Integrering av det splittede jeg.

Oslo: Universitetsforlaget.

Wikan, U. (2008).

Om ære. Oslo: Pax forlag.

Andre dokumenter

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Politidirektoratet og Utlendingsdirektoratet (2008).

Arbeidet mot tvangsekteskap – en veileder.

Nettsteder

www.lovdato.no

www.regjeringen.no

www.nkvts.no

www.udi.no

www.fao.no

www.tolkeportalen.no

www.icdp.no

www.barnebortføring.no

Barne-, ungdoms-
og familiedirektoratet